

**VILNIAUS UNIVERSITETAS
ŠIAULIŲ AKADEMIJA**

EKONOMIKOS MAGISTRANTŪROS STUDIJŲ PROGRAMA

ALVARAS BALTUŠIS

Magistro darbas

**TIESIOGINIŲ UŽSIENIO INVESTICIJŲ POVEIKIO EKONOMIKOS
AUGIMUI VERTINIMAS EUROPOS SAJUNGOS ŠALIŲ GRUPĖSE**

Darbo vadovas (-ė): prof. dr. Zita Tamašauskienė

Šiauliai, 2021

**Studijuojančiojo, teikiančio baigiamąjį
darbą, GARANTIJA**

WARRANTY of Final Thesis

Vardas, pavardė <i>Name, Surname</i>	Alvaras Baltušis
Padalinys <i>Faculty</i>	Šiaulių akademija <i>Šiauliai Academy</i>
Studijų programa <i>Study Programme</i>	Ekonomikos magistrantūros studijų programa <i>Master's Degree Program in Economics</i>
Darbo pavadinimas <i>Thesistopic</i>	Tiesioginių užsienio investicijų poveikio ekonomikos augimui vertinimas Europos Sąjungos šalių grupėse <i>An assessment of the impact of foreign direct investment on economic growth in the groups of European Union countries</i>
Darbo tipas <i>Thesistype</i>	Baigiamasis darbas <i>Final Thesis</i>

Garantuojau, kad mano baigiamasis darbas yra parengtas sąžiningai ir savarankiškai, kitų asmenų indėlio į parengtą darbą nėra. Jokių neteisėtų mokėjimų už šį darbą niekam nesu mokėjęs.

I guarantee that my thesis is prepared in good faith and independently, there is no contribution to this work from other individuals. I have not made any illegal payments related to this work.

Šiame darbe tiesiogiai ar netiesiogiai panaudotos kitų šaltinių citatos yra pažymėtos literatūros nuorodose.

Quotes from other sources directly or indirectly used in this thesis, are indicated in literature references.

Aš, Alvaras Baltušis, pateikdamas (-a) šį darbą, patvirtinu (pažymėti)

**Embargo laikotarpis
Embargo Period**

Prašau nustatyti šiam baigiamajam darbui toliau nurodytos trukmės embargo laikotarpį:
I am requesting an embargo of this thesis for the period indicated below:

- _____ mėnesių / *months*
(embargo laikotarpis negali viršyti 60 mėn. / *an embargo period shall not exceed 60 months*).
- Embargo laikotarpis nereikalingas / *no embargo requested*.

Embargo laikotarpio nustatymo priežastis / *Reason for embargo period:*

--

SANTRAUKA

Šiame magistriniame darbe tiriamas tiesioginių užsienio investicijų poveikis ekonomikos augimui ES šalių grupėse. Tyrimo tikslas – išanalizavus tiesioginių užsienio investicijų poveikį ekonomikos augimui teoriniu aspektu, sudaryti tiesioginių užsienio investicijų poveikio ekonomikos augimui vertinimo modelį ir jį patikrinti ES šalių grupėse.

Pirmojoje darbo dalyje, remiantis atlikta mokslinės literatūros analize, apibrėžiama ekonomikos augimo šaliai samprata ir šios problemos vertinimo poreikis. Aptariamos užsienio investicijų ir tiesioginių užsienio investicijų sąvokos, teoriškai išanalizuojama jų reikšmė šalies ekonomikai. Išanalizuojamos pagrindinės šalies ekonomikos augimo teorijos ir tiesioginių užsienio investicijų svarba juose. Atliekama tiesioginių užsienio investicijų poveikio ekonomikos augimui vertinimo empiriniuose tyrimuose apžvalga.

Antrojoje darbo dalyje pateikiama tiesioginių užsienio investicijų poveikio ekonomikos augimui vertinimo metodika. Pirmiausia pristatomi tyrimo etapai ir teorinis empirinio vertinimo modelis. Toliau pagrindžiama tyrimo imtis ir laikotarpis. Taip pat pristatomi tyrime išskirti veiksniai ir juos atspindintys rodikliai, formuluojamos hipotezės. Siekiant atlikti tiesioginių užsienio investicijų poveikio ekonomikos augimui vertinimą buvo sudarytas empirinis modelis, kuris leis įvertinti šių investicijų poveikį ekonomikos augimui ES šalių grupėse.

Trečiojoje darbo dalyje atliekama tiesioginių užsienio investicijų ir bendrojo vidaus produkto dinamika 2000-2018 m., ES šalių grupėse. Pristatomas galutinis šio tyrimo rezultatas – empirinis tyrimo modelis ir atliekamas tiesioginių užsienio investicijų poveikio ekonomikos augimui vertinimas ES šalių grupėse tiriamu laikotarpiu. Remiantis tyrimo rezultatais, atliekamas jų interpretavimas ir palyginimas su kitų mokslininkų atliktais empiriniais tyrimais.

Gauti tyrimo rezultatai patvirtino, kad ES šalyse sukauptos tiesioginės užsienio investicijos turi skirtingą poveikį ekonomikos augimui skirtingo išsivystymo lygio šalių grupėse. Tačiau nepatvirtino to, kad už šalies ribų sukauptos tiesioginės užsienio investicijos turi skirtingą poveikį ekonomikos augimui skirtingo išsivystymo ES šalių grupėse.

Raktiniai žodžiai: ekonomikos augimas, tiesioginės užsienio investicijos, poveikis, Europos Sąjunga, šalių grupės.

SUMMARY

This master's thesis examines the impact of foreign direct investment on economic growth in groups of EU countries. The aim of the study is to analyze the impact of foreign direct investment on economic growth from a theoretical point of view, to create a model for assessing the impact of foreign direct investment on economic growth and to test it in groups of EU countries.

The first part of the work, based on the analysis of the scientific literature, defines the concept of economic growth for the country and the need to assess this problem. The concepts of foreign investment and foreign direct investment are discussed, and their significance for the country's economy is theoretically analyzed. The main theories of the country's economic growth and the importance of foreign direct investment in them are analyzed. An overview of empirical studies assessing the impact of foreign direct investment on economic growth is provided.

The second part of the work presents a methodology for assessing the impact of foreign direct investment on economic growth. First, the research stages and the theoretical model of empirical evaluation are presented. Next, the sample and period of the investigation are justified. Also, the factors highlighted in the study and the indicators reflecting them are presented, and hypotheses are formulated. In order to assess the impact of foreign direct investment on economic growth, an empirical model was developed, which will allow assessing the impact of these investments on economic growth in the groups of EU countries.

The third part of the work deals with the dynamics of foreign direct investment and gross domestic product in 2000-2018, in the groups of EU countries. The final result of this study is presented - an empirical research model, and an assessment of the impact of foreign direct investment on economic growth in the groups of EU countries during the study period is performed. Based on the results of the study, their interpretation and comparison with empirical studies performed by other researchers are performed.

The results of the study confirmed that foreign direct investment accumulated in EU countries has a different impact on economic growth in groups of countries with different levels of development. However, it has not been confirmed that foreign direct investment accumulated abroad has a different impact on economic growth in groups of EU countries with different levels of development.

Keywords: economic growth, foreign direct investment, impact, European Union, groups of countries.

TURINYS

LENTELIŲ SĄRAŠAS	6
PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS	7
ĮVADAS.....	8
1. TIESIOGINIŲ UŽSIENIO INVESTICIJŲ POVEIKIO EKONOMIKOS AUGIMUI TEORINIS PAGRINDIMAS.....	11
1.1. Ekonomikos augimo apibrėžtis.....	11
1.2. Investicijų ir tiesioginių užsienio investicijų sąvokų apibrėžtis ir klasifikavimas.....	14
1.2.1. Investicijų vertinimas teoriniu aspektu	14
1.2.2. Tiesioginių užsienio investicijų vertinimas teoriniu aspektu.....	16
1.3. Pagrindinių šalies ekonomikos augimo modelių analizė ir investicijų pozicija juose.....	22
1.4. Tiesioginių užsienio investicijų poveikio ekonomikos augimui vertinimo empiriniuose tyrimuose apžvalga.....	25
2. TIESIOGINIŲ UŽSIENIO INVESTICIJŲ POVEIKIO EKONOMIKOS AUGIMUI VERTINIMO ES ŠALYSE METODIKA	32
2.1. Tiesioginių užsienio investicijų poveikio ekonomikos augimui vertinimo modelio sudarymas.....	32
2.1.1. Tyrimo imties ir laikotarpio pagrindimas	33
2.1.2. Tyrime naudotų kintamųjų pagrindimas.....	36
2.2. Empirinio tyrimo etapai ir metodai.....	40
2.3. Tyrimo ribotumai.....	43
3. TIESIOGINIŲ UŽSIENIO INVESTICIJŲ POVEIKIO EKONOMIKOS AUGIMUI ES ŠALIŲ GRUPĖSE VERTINIMAS	44
3.1. Empirinio tyrimo duomenų pristatymas remiantis ES šalių BVP ir tiesioginių užsienio investicijų pokyčių dinamika	44
3.2. Tiesioginių užsienio investicijų Europos Sąjungos šalių grupėse analizė	47
3.2.1. Tiesioginių užsienio investicijų apimties analizė Europos Sąjungos šalių grupėse	47
3.2.2. Tiesioginių užsienio investicijų dinamikos analizė ES šalių grupėse	49
3.3. Tiesioginių užsienio investicijų poveikio ekonomikos augimui ES šalių grupėse modelio vertinimo analizė	53
IŠVADOS	63
LITERATŪRA.....	65

LENTELIŲ SĄRAŠAS

1.2.1 lentelė. Tiesioginių užsienio investicijų sąvokos apibrėžtis	16
1.2.2 lentelė. Tiesioginių užsienio investicijų reikšmė šalies ekonomikai	21
1.4.1 lentelė. Tiesioginių užsienio investicijų poveikis šalies ekonomikai.....	26
1.4.2 lentelė. TUI ir kitų veiksnių poveikis ekonomikos augimui	29
1.4.3 lentelė. Empirinių tyrimų veiksniai ir juos atspindintys rodikliai.....	30
2.1.1 lentelė. Empirinio vertinimo modelio sudarymo etapai.....	33
2.1.2 lentelė. Tyrimo kintamieji ir jų išraiškos	39
2.2.3 lentelė. Testuojamos hipotezės	40
3.3.1 lentelė. TUI poveikio ekonomikos augimui ES šalių grupėse vertinimo modelis.....	55
3.3.2 lentelė. TUI poveikio ekonomikos augimui ES šalių grupėse modelio koeficientų įverčiai	58
3.3.3 lentelė. TUI rezultatų palyginimas su kitų mokslininkų tyrimais.....	59

PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS

1.1.1 pav. Ekonomikos augimo teikiama nauda	12
1.2.1 pav. Užsienio investicijų rūšys.....	14
1.1.3. pav. Tiesioginių užsienio investicijų skirstymas.....	18
2.1.1 pav. Tiesioginių užsienio investicijų poveikio ekonomikos augimui teorinis vertinimo modelis. 32	
2.1.2 pav. ES šalių grupavimas pagal BVP vienam gyventojui rodiklį	35
2.2.1 pav. Tiesioginių užsienio investicijų poveikio ekonomikos augimui ES šalių grupėse empirinio vertinimo modelis.....	41
3.1.1 pav. Vidutinė ES šalių BVP vienam gyventojui dinamika 2000-2018 metais., Eur.....	44
3.1.2 pav. Vidutinių ES šalių vidinių ir išorinių TUI dinamika 2000-2018 metais, proc., nuo BVP.	45
3.2.1 pav. Vidutinės vidinės ir išorinės TUI pirmoje šalių grupėje, proc., nuo BVP	47
3.2.2 pav. Vidutinės vidinės ir išorinės TUI antroje šalių grupėje, proc., nuo BVP.....	48
3.2.3 pav. Vidutinių ES šalių vidinių TUI kitimas 2000-2018 metais, proc. nuo BVP.....	49
3.2.4 pav. Vidutinių ES šalių išorinių TUI kitimas 2000-2018 metais, proc. nuo BVP.....	51
3.1.5 pav. Vidutinis ES šalių BVP kitimas 2000-2018 metais, Eur vienam gyventojui.....	52

IVADAS

Temos aktualumas. Nesustabdoma ekonominė globalizacija ir jos poveikis, vis labiau skatina tarptautinio kapitalo judėjimą tarp šalių. Didėjantys jų srautai kelia nerimą mokslininkams, nes tyrimuose teigiama, kad tarptautinio kapitalo poveikis gali būti nevienareikšmis. Tačiau teigiama, kad šalys turinčios glaudesnius tarpusavio ryšius, atviresnį prekių, žmonių ir kapitalo judėjimą, pažangias ir inovatyvias technologijas, gali paskatinti ekonomikos augimą (Bovea, Eliab, 2017). Ekonomikos augimas vertinamas pagal bendrojo vidaus produkto (toliau – BVP) arba pajamų, tenkančių vienam gyventojui, rodiklį. Šis rodiklis parodo, kiek realios produkcijos ir paslaugų vidutiniškai tenka piliečių vartojimui ir investicijoms (Dudzevičiūtė, 2015).

Kapitalo investicijos iš užsienio yra vienas aktualiausių šiuolaikiniame pasaulyje veiksnių, kuris gali prisidėti prie spartesnio šalies ekonomikos augimo. Nukreiptos į įvairias šalies ūkio šakas, užsienio investicijos gali paskatinti vietinių įmonių veiklą, konkurencijos didėjimą bei naujų technologijų plėtrą ir taip prisidėti prie šalies vystymosi (Narula, Pineli, 2017). Todėl efektyvus jų panaudojimas galėtų būti kiekvienos šalies tikslas, siekiant kuo didesnio gyventojų gerovės užtikrinimo. Užsienio investicijos tarp šalių dažniausiai keliauja tiesioginių užsienio investicijų forma, nes tai leidžia daryti poveikį įmonės veiklai ir rezultatams, todėl ji dažniausiai laikoma kaip ilgalaikė investicija į šalies ekonomiką. Tiesioginė užsienio investicija – tai tokia investicija, kuriai veikiant susiformuoja ilgalaikiai ekonominiai finansiniai santykiai ir interesai tarp tiesioginio užsienio investuotojo ir tiesioginio investavimo įmonės (Europos komisija, 2018). Dažniausiai empiriniuose tyrimuose ir mokslinėje literatūroje tiesioginės užsienio investicijos įvardijamos kaip pagrindinis užsienio kapitalo šaltinis, kuris gali paskatinti priimančios šalies ekonomikos vystymąsi. Taip pat gali didinti teigiamus ir mažinti neigiamus šalies rodiklius, o didesnis teigiamas poveikis gali pasireikšti besivystančių šalių ekonomikoms.

Pasaulyje matyti didelė įvairovė šalių ir unikalūs skirtumai tarp jų, kurie pastoviai keičiasi. Visa tai, skatina šalis konkuruoti, sudaryti įvairias sąjungas ar kitus vienetus, kurie galėtų užtikrinti šalies stabilumą ir ekonomikos augimą. Taip pat matyti, kad šalys neturinčios pakankamai nuosavų kapitalo išteklių, kaip vieną svarbiausių veiksnių, turinčių įtakos ekonomikos augimui, įvardija tiesiogines užsienio investicijas. Pagrindinės priežastys, kurios skatina šalis pritraukti tiesiogines užsienio investicijas – darbo našumo didinimas, užimtumo ir inovacijų skatinimas, nedarbo lygio mažinimas, pažangių technologijų atėjimas ar plėtra. Šių veiksnių teigiami pokyčiai, gali sudaryti sąlygas spartesniam šalies ekonomikos vystymuisi (Danilevičienė, Lukšytė, 2017). Todėl būtų galima teigti, kad vienas pagrindinių tiek besivystančių, tiek išsivysčiusių šalių tikslas yra stabilus šalies ekonomikos augimas bei naujų darbo vietų kūrimas, skatinant tiesiogines užsienio investicijas (toliau – TUI). Didelės TUI apimtys ir jų nauda yra matoma Europos Sąjungoje, kurioje 2017 m. duomenimis, TUI sudarė 36 proc. bendrojo vidaus produkto, o jų dėka buvo sukurta 7,6 milijonai naujų darbo vietų (Europos Parlamentas, 2018). Tai rodo, kad TUI, daugelyje pasaulio šalių, išlieka išskirtiniu ekonominės politikos prioritetu, o jų reikšmė ir svarba šaliai yra ypatingai pabrėžiama ekonominės krizės ar kitų ekstremalių sukrėtimų laikotarpiu. Tačiau reikia paminėti, kad kaip ir kiekvienas rodiklis ar procesas, taip ir TUI, gali turėti tiek teigiamą, tiek neigiamą poveikį, kuris gali pasireikšti tiek investicijas priimančiai, tiek investuojančiai šaliai (Yusheng ir kt., 2019).

Problemos ištyrimo lygis. Mokslinėje literatūroje gana plačiai nagrinėjamas tiesioginių užsienio investicijų poveikis ekonomikai. Teigiama, kad šalys, skatinančios TUI atėjimą, turi galimybę sparčiau vystytis, o jų teikiama nauda, teigiamai veikia svarbių šaliai ekonominių rodiklių didėjimą

ir užtikrina stabilesnį ekonomikos augimą. Pabrėžiama, kad TUI tikslinga skatinti besivystančiose šalyse lyginant su išsivysčiusiomis, nes jose įmanoma gauti didesnę investicijų grąžą. Tačiau matyti, kad pritraukti investicijas į šias šalis sunku, nes dažnai pasigendama žmogiškojo kapitalo, infrastruktūros ar palankaus investicinio klimato. Tiesioginių užsienio investicijų poveikį ekonomikos augimui moksliniuose tyrimuose analizavo Lietuvos ir užsienio autoriai. Atlikdami TUI poveikio ekonomikos augimui analizę, sudaro skirtingus modelius bei taiko įvairius statistinius metodus.

Empiriniai tyrimai buvo atlikti tiek *vienos šalies pagrindu* (Masipa (2018) – Pietų Afrika; Pekarskienė, Susnienė (2015) – Lietuva; Valerievna, Viktorovich (2018) – Rusijos federacija; Pandya ir Sisombat (2017) – Austrija; Sothan (2017) – Kambodža; Sunde (2016) – Pietų Afrika), tiek ir *daugiau šalių ar šalių grupių pagrindu* (Brenkevičiūtė (2010) – 10 Vidurio ir Rytų Europos šalių; Dinh, Vo, Vo ir Nguyen (2019) – 30 besivystančiose šalyse; Hlavacek, Bal-Domanska (2016) – Vidurio ir Rytų Europos šalys; Hossain (2016) – 79 besivystančiose pasaulio šalyse; Simionescu (2016) – ES-28 šalyse; Martinkutė – Kaulienė (2016); Mahmoodi ir Mahmoodi (2016) – Europos ir Azijos besivystančios šalyse; Sasi, Ulubasoglu (2015) – 140 pasaulio šalyse). Tačiau vis dažniau galima rasti ir empirinių tyrimų, kuriuose nustatant TUI poveikį ekonomikos augimui yra pasirenkama tirti tiek vidinių, tiek išorinių TUI poveikį (Agnihotri ir Arora, (2019); Ali, Shan, Wang, Amin (2018); Someshwar ir Zhang (2019)). Taip pat atliktuose tyrimuose skiriasi autorių pasirinkti tyrimo laikotarpiai bei duomenų šaltiniai. Be to, tyrimuose naudojami skirtingi ekonomikos augimo ir TUI matavimo rodikliai, taip pat įtraukiami skirtingi kontroliniai kintamieji, kas galėtų turėti įtakos skirtingiems tyrimo rezultatams.

Tyrimo problema. Europos Sąjungos šalių bendra rinka yra viena iš 3 didžiausių pasaulio ekonomikų, o tiesioginės užsienio investicijos 2017 m. sudarė 36 proc. nuo viso BVP, išsireiškiant absoliučiais dydžiais, sukauptos TUI Europos Sąjungos šalyse sudarė 6,3 trilijonus eurų (Europos Parlamentas, 2018). Tiesioginės užsienio investicijos yra vienas iš šalies ekonominių rodiklių, kuris teigiamai vertinamas daugumoje pasaulio šalių. Galima pabrėžti, kad TUI Europos Sąjungos šalyse 2017 m. buvo sukaupta net 23,1 proc., viso pasaulio TUI. Todėl yra svarbu tirti ir nustatyti, kokį poveikį tiesioginės užsienio investicijos turi Europos Sąjungos šalių grupėse. Taip pat atsižvelgiant į anksčiau pateiktus tyrimus, TUI poveikio ekonomikos augimui vertinimo tema, darbe formuluojama **mokslinė problema**. *Pirmiausia*, dažniausiai tiesioginių užsienio investicijų poveikis ekonomikos augimui yra tiriamas šalių lygmeniu, Europos Sąjungos šalių lygmeniu arba tiriama tik jos dalis. *Antra*, pasigendama tyrimų vertinančių tiesioginių užsienio investicijų poveikį ekonomikos augimui ES šalių grupėse. *Taigi mokslinę problemą, kurią siekiama išspręsti šiame magistro darbe, bandoma atskleisti šiuo klausimu: Koks tiesioginių užsienio investicijų poveikis ekonomikos augimui Europos Sąjungos šalių grupėse?*

Šiame darbe siekiama nustatyti tiesioginių užsienio investicijų poveikį ekonomikos augimui ES šalių grupėse. Atsižvelgiant į tai, kad atliktuose TUI poveikio ekonomikos augimui vertinamuose tyrimuose yra nustatomi skirtingi jų poveikiai. Tikėtina, kad TUI turi tiek teigiamą, tiek neigiamą poveikį ekonomikos augimui. Taip pat atliktuose tyrimuose išskiriamas tiek vidinių, tiek išorinių TUI poveikis ekonomikos augimui įtraukiant ir kitus kontrolinius ekonomikos augimą lemiančius veiksnius. Todėl *tyrime formuluojamos dvi tiriamą veiksnių ir jo ryšį vertinančios hipotezės*. Darbe formuluojama **1 hipotezė**: *vidinės tiesioginės užsienio investicijos daro skirtingą poveikį ekonomikos augimui, skirtingo išsivystymo lygio ES šalių grupėse*. Sekanti darbe formuluojama **2 hipotezė**: *išorinės tiesioginės užsienio investicijos daro skirtingą poveikį ekonomikos augimui*,

skirtingo išsivystymo lygio ES šalių grupėse. Kitiems veiksniais nekintant, šių veiksnių didėjimas spartina ekonomikos augimą ir atvirškčiai.

Tyrimo objektas – tiesioginių užsienio investicijų poveikis ekonomikos augimui ES šalių grupėse.

Tyrimo tikslas – išanalizavus tiesioginių užsienio investicijų poveikį ekonomikos augimui teoriniu aspektu, sudaryti tiesioginių užsienio investicijų poveikio ekonomikos augimui vertinimo modelį ir jį patikrinti ES šalių grupėse.

Tyrimo uždaviniai:

1. Išanalizuoti ekonomikos augimo sampratą ir apibendrinti tiesioginių užsienio investicijų poveikio ekonomikos augimui teorijas.
2. Atlikti tiesioginių užsienio investicijų poveikio ekonomikos augimui empirinių tyrimų analizę.
3. Sudaryti tiesioginių užsienio investicijų poveikio ekonomikos augimui vertinimo modelį ir parengti tyrimo metodiką.
4. Atlikti tiesioginių užsienio investicijų poveikio ES šalių grupėse ekonomikos augimui vertinimą.

Tyrimo metodai. Mokslinės literatūros analizė, statistinių duomenų sisteminimas, grupavimas, lyginimas ir interpretavimas. Empiriniai skaičiavimai atliekami atvirojo kodo programa „Gretl“.

Pirmoje darbo dalyje yra sprendžiami du pirmieji tyrimo uždaviniai. Apibrėžiama ekonomikos augimo šaliai samprata ir šios problemos vertinimo poreikis. Apibrėžiama tiesioginių užsienio investicijų samprata bei jų svarba ekonomikos augimui. Aptariamos ekonomikos augimo teorijos bei apibrėžiamas tiesioginių užsienio investicijų poveikis jose. Apibendrinami atlikti tiesioginių užsienio investicijų poveikio ekonomikos augimui vertinimo moksliniai tyrimai.

Antroje darbo dalyje, sprendžiant trečiąjį uždavinį, pristatoma tiesioginių užsienio investicijų poveikio ekonomikos augimui vertinimo metodika. Pagrindžiama tyrimo imtis ir laikotarpis bei tyrimo laikotarpių šalyse grupavimo poreikis, taip pat pristatomi tyrime naudojami veiksniai ir juos atspindintys rodikliai, formuluojamos hipotezės. Aptariamas tiesioginių užsienio investicijų poveikio ekonomikos augimui empirinis vertinimo modelis, empirinio tyrimo metodikos tinkamus ir tyrimo logika (etapai). Šios dalies apibendrintas rezultatas – modelis, kuris leidžia įvertinti tiesioginių užsienio investicijų poveikį ekonomikos augimui ES šalių grupėse.

Trečioje dalyje, sprendžiant paskutinį magistro darbo uždavinį, atliekama tiesioginių užsienio investicijų dinamika. Atliekamas tiesioginių užsienio investicijų poveikio ekonomikos augimui vertinimas ES šalių grupėse bei gautų rezultatų interpretavimas. Atliekamas tyrimo rezultatų palyginimas su kitų mokslininkų empirinių tyrimų gautais rezultatais.

1. TIESIOGINIŲ UŽSIENIO INVESTICIJŲ POVEIKIO EKONOMIKOS AUGIMUI TEORINIS PAGRINDIMAS

Mokslinėje literatūroje yra randama daug įvairių nuomonių dėl ekonomikos augimo vertinimo, taip pat galima matyti, kad tarp mokslininkų nėra bendros nuomonės, kuria remiantis būtų galima tiksliai ir vienareikšmiai apibrėžti, kas yra ekonomikos augimas. Tačiau reikia paminėti, kad mokslininkai diskutuodami apie ekonomikos augimą, dažniausiai remiasi bendrojo vidaus produkto rodikliu, kurio vertė išreiškiama pagal prekių ir paslaugų pagamintų šalies viduje apimtį. Šalies bendrojo vidaus produkto pokyčius gali lemti daugelis veiksnių, tiek vidinių, tiek išorinių. Vienas svarbiausių kiekvienos valstybės tikslų yra gyventojų gerovės lygio augimas, kurį bandoma pasiekti skatinant ekonomiką. Šiame darbe siekiama išsiaiškinti, kaip tiesioginės užsienio investicijos veikia Europos Sąjungos šalių ekonomikos augimą. Šiam tikslui pasiekti pirmiausia reikia apibrėžti ekonomikos augimo reikšmę teoriniu aspektu.

1.1. Ekonomikos augimo apibrėžtis

Visų pirma, kiekvienai šaliai yra svarbu išlaikyti tam tikrą ekonomikos augimo lygį, tam kad būtų užtikrintas aukštesnis gyvenimo lygis šalies gyventojams. Todėl yra svarbu apibrėžti ekonomikos augimą kaip vieną iš svarbiausių šalies rodiklių.

Mokslinėje literatūroje ekonomikos augimas apibrėžiamas įvairiai. Amadeo (2020) ekonomikos augimą apibūdina kaip prekių ir paslaugų gamybos padidėjimą per tam tikrą laiko tarpą. Dažniausiai ekonomikos augimas turi poveikį įmonės pelnui, dėl ko pradeda kilti akcijų kainos. Toliau kylanti kaina paskatina įmones investuoti ir samdyti daugiau darbuotojų. Padidėjus darbo vietoms, auga pajamos, kurias vartotojai išleidžia savo poreikiams patenkinti, t. y. padidėja vartotojų išlaidos, o tai skatina didesnę ekonomikos augimą. Taip pat ekonomikos augimas gali būti suprantamas kaip gamybos išteklių kokybės ir pasiūlos augimas, kurio priežastis technologijų tobulėjimas, o tai sudaro sąlygas produkcijos apimčių augimui šalyje (Amadeo, 2020). Todėl visos šalys nori ir siekia teigiamo ekonomikos augimo. Palmer (2012) teigia, kad ekonomikos augimas reiškia ekonomikos gamybinių pajėgumų padidėjimą, dėl kurio ekonomika sugeba gaminti papildomus prekių ir paslaugų kiekius.

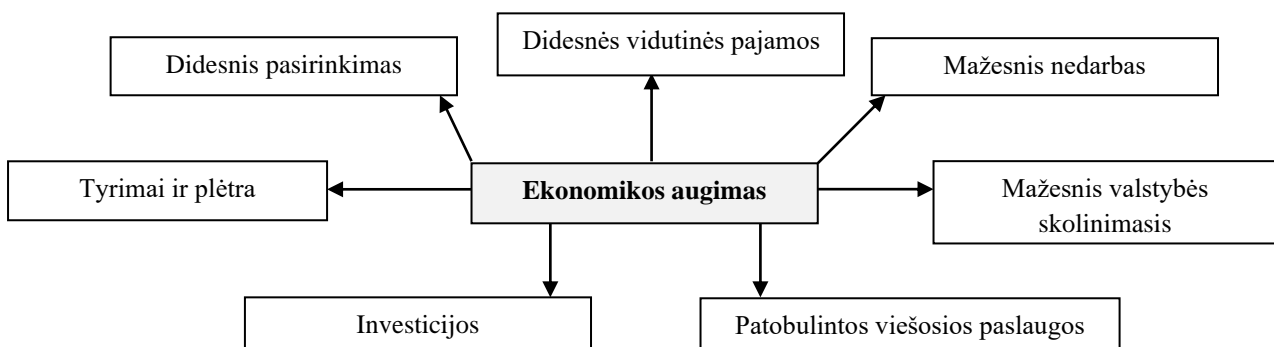
Ekonomikos augimas yra vienas iš svarbiausių šalies rodiklių, parodančių ekonominės produkcijos augimą, atsižvelgiant į bendrąjį vidaus produktą (Ashworth, 2015). Panašiai ekonomikos augimą apibūdina ir Dudzevičiūtė (2015), kurios teigimu, ekonomikos augimas yra prekių ir paslaugų gamybos apimtį padidėjimas per numatytą laikotarpį, t. y. ketvirtį, metus. Anot Davulio (2009), ekonomikos augimą sudaro nuolatinis gamybos pajėgumų didėjimas, kuris pasireiškia per nacionalinio produkto apimtį didėjimą. Tačiau pabrėžia, kad didėjantis nacionalinis produktas ne visada atspindi tolygų jo pasiskirstymą tarp gyventojų, sukurdamas sąlygas nelygybei atsirasti.

Ekonomikos augimas, kaip teigia Wesley ir Peterson (2017), tai procesas, kurio metu šalies gyventojų turtas per tam tikrą laikotarpį padidėja, o šalys siekdamos tvaraus ekonomikos augimo skatina investicijas į tarptautinį kapitalą. Ekonomikos augimas taip pat gali būti apibrėžiamas tiek plačiau, tiek siaurąja prasme. Anot Davulio (2009), siaurąja prasme, ekonomikos augimas gali būti suprantamas kaip šalies ekonominio potencialo didėjimas. Platesniaja prasme, autoriaus teigimu, ekonomikos augimą galima aiškinti, kaip ilgalaikį nacionalinio produkto apimtį augimą arba ekonomikos plėtrą, kurios metu kasmet pagaminama vis daugiau prekių ir paslaugų. Apibendrinus

mokslininkų teiginius apie ekonomikos augimą, būtų galima teigti, kad tai yra prekių ir paslaugų gamybos padidėjimas.

Ekonomikos augimas yra matuojamas bendruoju vidaus produktu (toliau – BVP), kuris apima visas prekes ir paslaugas, kurias parduoda šalies verslas, neatsižvelgiant ar jie buvo parduodami šalies viduje, ar užsienyje (Amadeo, 2020). Kitaip tariant, šio veiksnio augimas dažniausiai matuojamas BVP padidėjimu šalies mastu. Galima teigti, kad minėtas apibrėžimas yra sutinkamas ir naudojamas daugumoje ekonominės literatūros vadovėlių, nes tai gana tiksliai apibūdina ekonomikos augimo tikslą bei siekį, kuris yra suprantamas kaip bendras šalies vartojimo bei gerovės augimas. Todėl atliekant tyrimus, kuriuose siekiama įvertinti šalies ekonominę būklę dažniausiai yra naudojamas ne šalies bendras BVP absoliučiais dydžiais, o BVP tenkantis vienam gyventojui, kuris tiksliau atspinti situaciją šalyje. Freitako ir Mendelsono (2016) nuomone, ekonomikos augimas svarbus šiuolaikinio pasaulio rodiklis, o pastovus ir stabilus rodiklio augimas yra viena iš sąlygų, kuriomis vadovaujasi dauguma pasaulio šalių.

Ekonomikos augimo pagrindinė nauda yra aukštesnis gyvenimo lygis Pettinger (2019). Tai reiškia, kad didesnės pajamos galėtų būtų skirtos tam tikriems ištekliams, kas padidintų šalies gyventojų gyvenimo lygį. Taip pat būtų galima išskirti ir kitas ekonomikos augimo teikiamas naudas, kurios pavaizduotos 1.1.1 paveiksle.

1.1.1 pav. Ekonomikos augimo teikiama nauda

Šaltinis: sudaryta darbo autoriaus pagal Amadeo (2020), Pettinger (2019), Wesley ir Peterson (2017).

Kaip matyti iš 1.1.1 paveikslo viena iš pagrindinių ekonomikos augimo naudų yra didesnės vidutinės pajamos. Šios pajamos suteikia vartotojams vartoti daugiau prekių bei paslaugų ir taip užtikrinti savo geresnį gyvenimo lygį. Kaip teigia Pettinger (2019) ekonomikos augimas, tai pagrindinis veiksnys, kuris mažina skurdo lygį. Kita nauda yra mažesnis nedarbas. Tai reiškia, kad esant didesnei produkcijai ir teigiamam ekonomikos augimui, įmonės gali įdarbinti daugiau darbuotojų sukurdami naujas darbo vietas. Dar viena ekonomikos augimo nauda yra mažesnis valstybės skolinimasis. Ekonomikos augimas sukuria didesnes mokesčines pajamas, taip pat nereikia išleisti biudžeto pajamų tokioms išmokoms kaip nedarbo pašalpos. Todėl galima teigti, kad ekonomikos augimas padeda sumažinti valstybės skolinimąsi. Dar viena nauda yra patobulintos viešosios paslaugos. Didesnis ekonomikos augimas lemia didesnes mokesčių pajamas, o tai leidžia vyriausybei daugiau išleisti viešosioms paslaugoms, tokioms kaip sveikatos priežiūra, švietimas ir kt., kas gali sudaryti sąlygas aukštesniam gyvenimo lygiui, pavyzdžiui, ilgesnei gyvenimo trukmei, didesniai raštingumo lygiui.

Sekanti nauda – investicijos. Ekonomikos augimas skatina įmones investuoti, kad būtų patenkinta būsima paklausa. Didesnės investicijos padidina būsimo ekonomikos augimo galimybes, taip pat

paspartina ekonomikos augimo ar investicijų ciklą. Taip pat ekonomikos augimas skatina tyrimus ir plėtrą. Dėl didelio ekonomikos augimo padidėja įmonių pelningumas, leidžiantis daugiau išleisti moksliniams tyrimams ir plėtrai. Be to, ilgalaikis ekonomikos augimas padidina pasitikėjimą ir skatina įmones rizikuoti ir diegti naujoves. Taip pat ekonomikos augimas suteikia didesnę pasirinkimą. Tai reiškia, kad mažiau išsivysčiusiose ekonomikose didelė dalis gyventojų dirba žemės ūkyje ar natūriniam ūkyje. O tuo tarpu ekonomikos augimas suteikia galimybę įvairesnei ekonomikai, kai žmonės gali dirbti paslaugų sektoriuje, gamyboje ir pasirinkti platesnę ratą veiklų, kurios užtikrina pajamų šaltinius bei didina gyvenimo kokybę. Išanalizavus ekonomikos augimo teikiamas naudas būtų galima teigti, kad šalys siekia išlaikyti tam tikrą ekonomikos augimo lygį, kad būtų užtikrintas aukštesnis gyvenimo lygis.

Nuolatinis ekonomikos augimas, tai vienas iš pagrindinių kiekvienos valstybės siekiamų tikslų, su sąlyga, kad tai lemia didesnę gyventojų gerovę. Ekonomikos augimą gali lemti įvairūs veiksniai, o vienais iš pagrindinių veiksnių laikomi darbo jėga, kapitalas, žinios ir verslumas. Visų šių veiksnių išvystymo lygis bei panaudojimas ekonominėje veikloje lemia šalies ūkio konkurencingumą tarptautiniu mastu. Konkurencingumas visais atvejais yra susijęs su produktyvumu, tačiau produktyvumas parodo ekonomikos būklę trumpalaikėje, o konkurencingumas – ilgalaikėje perspektyvoje (Europos komisija, 2013). Kitaip tariant, ekonomikos augimas sukuria galimybes pajamų augimui, o tai suteikia galimybes šalies įmonėms investuoti ir samdyti daugiau darbuotojų bei mokėti didesnę darbo užmokestį. Pasak Europos komisijos (2013), sukuriant naujas darbo vietas auga gyventojų pajamos, todėl vartotojai turi daugiau pinigų papildomiems produktams ir paslaugoms įsigyti. Leisdami didesnes pajamas gyventojai skatina didesnę ekonomikos augimą.

Ekonomikos augimas, tai savalaikis gamybinių pajėgumų atnaujinimas ar didinimas, dažniausiai dėl technologijų tobulėjimo ar investicijų į atsinaujinimą, kuris sudaro sąlygas konkurenciniam pranašumui ir didėjančiam darbo našumui, o tai lemia didėjančią šalies BVP (Dudzevičiūtė, 2015). Pasak Manete ir Kgama (2018), investicijos yra svarbios ir turinčios didelį poveikį ekonomikos augimui. Taip pat mano ir Simionescu (2016) teigdamas, kad ekonomikos augimas priklauso nuo ilgalaikio gamybos pajėgumų augimo, kurį sudaro investicijos ir taupymas. Mažas investicijų ir taupymo lygis reiškia mažą ekonomikos augimą. Todėl būtų galima teigti, kad ekonomikos augimui gali turėti poveikį įvairūs veiksniai.

Ekonomikos augimas išsivysčiusiose šalyse suteikia galimybę pasiekti vis aukštesnį pragyvenimo lygį, taip pat tai prisideda prie geresnių šalies ūkio ekonominių, socialinių bei kitų šaliai svarbių rodiklių teigiamų pokyčių (Dudzevičiūtė, 2015). Verta paminėti, kad besivystančios šalys spartesniais ekonomikos augimo tempais siekia kuo greičiau sumažinti atotrūkį tarp išsivysčiusių šalių. Tačiau būtina atsižvelgti į padėtį šalyje, kadangi skirtingos šalys rodo skirtingą ekonomikos augimo dinamiką. Todėl priklausomai nuo išsivystymo lygio bei turimos nacionalinės politikos, ekonomikos augimas yra kontroliuojamas siekiant stabilumo bei didėjančio pragyvenimo lygio šalyje (Kang, 2015).

Apibendrinant, ekonomikos augimas yra svarbus šalies ekonominis rodiklis, kuris nustatomas pagal pagamintos produkcijos ir suteiktų paslaugų apimtį padidėjimą per tam tikrą laikotarpį. Teigiama, kad ekonomikos augimas yra kiekvienos šalies siekiamybė sudaranti sąlygas nuolatiniame šalies gyventojų gerovės didėjimui. Tuo tarpu, mažesnio išsivystymo šalys sėkmingai skatinančios ekonomiką siekia priartėti prie išsivysčiusių šalių lygio. Taip pat verta paminėti, kad tai paverčia ekonomikos augimą labiausiai stebimu ekonomikos rodikliu rinkos šalyse.

1.2. Tiesioginių užsienio investicijų sąvokos apibrėžtis ir klasifikavimas

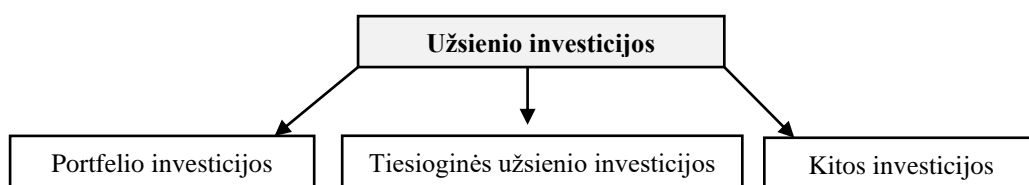
Sekančiame skyriuje remiantis moksline literatūra bus analizuojamos investicijų bei tiesioginių užsienio investicijų sampratos, bandomos išskirti pagrindinės jų savybės. Kiekvienai šaliai yra svarbu užtikrinti ekonomikos augimą. Būtų galima teigti, kad šiam tikslui pasiekti dažniausiai šalys pasitelkia tam tikras investicijas. Investicija dažniausiai gali būti suprantama, kaip turtas, kuris įsigyjamas siekiant uždirbti pajamas ar padidinti jų vertę.

1.2.1. Užsienio investicijų vertinimas teoriniu aspektu

Investicija gali reikšti, investuoto turto vertės padidėjimą ateityje. Investicijos sąvoka yra apibrėžta Lietuvos Respublikos Investicijų įstatyme (1999), kuriame nurodoma, kad: „Investicijos – piniginės lėšos ir įstatymais bei kitais teisės aktais nustatyta tvarka įvertintas materialusis, nematerialusis ir finansinis turtas, kuris investuojamas siekiant iš investavimo objekto gauti pelno (pajamų), socialinį rezultatą (švietimo, kultūros, mokslo, sveikatos ir socialinės apsaugos bei kitose panašiose srityse) arba užtikrinti valstybės funkcijų įgyvendinimą“. Tuo tarpu mokslininkai investicijas apibūdina panašiai. Kaip nurodo Chen (2020), investicija, tai kapitalo įdėjimas dabar, siekiant jo padidėjimo ateityje. Be to, investicija gali būti suprantama, kaip turto įsigijimas su mintimi, kad vertė ateityje padidės arba iš jo bus gaunamas tam tikras pelnas. Panašiai šią sąvoką apibūdina ir Kiyak (2014) kuri teigia, kad investicija, tai turtas įsigyjamas turint tikslą gauti iš jo pelno arba parduoti už didesnę kainą ateityje. Galima matyti, kad investicija yra turtas įsigytas siekiant uždirbti pajamas ar padidinti jų vertę. Kitaip tariant, investicija reiškia turto vertės padidėjimą ateityje.

Užsienio investicija yra laikoma tokia investicija, kai investuojama į kitą šalį ar kitos šalies įmonę. Tai apima kapitalą, kuris patenka iš vienos šalies į kitą, t. y. užsienio investicijos dažnu atveju laikomos svarbiu ekonomikos augimo plėtros veiksniu (Ly, Esperanca, Davcik, 2018). Nagrinėjant užsienio investicijas, Sakalauskaitė ir Miškinis (2014) teigia, kad tenka susidurti su problema, kai užsienio investicijų ir tiesioginių užsienio investicijų sąvokos yra apibūdinamos panašiai ir sulyginamos viena su kita. Tuo tarpu Naulickaitės ir Solnyškinienės (2015) teigimu, tiesioginės užsienio investicijos nėra tapatinamos su užsienio investicijomis, nes jos yra tik viena iš užsienio investicijų formų ir siūlo šią problemą spręsti atliekant užsienio investicijų analizę. Todėl galima teigti, kad šie apibrėžimai mokslinėje literatūroje yra suprantami panašiai, todėl reikėtų išskirti jų skirtumus.

Remiantis Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija (2019) (toliau - EBPO), užsienio investicijos pagal funkcinį požymį skirstomos į tam tikras rūšis, kurios pavaizduotos 1.2.1 paveiksle:

1.2.1 pav. Užsienio investicijų rūšys

Šaltinis: sudaryta darbo autoriaus pagal EBPO (2019), Naulickaitę, Solnyškinienę (2015)

Iš paveikslo matyti, kad užsienio investicijos skirstomos į tris grupes: portfelio, tiesiogines ir kitas užsienio investicijas. Užsienio portfelio investicijos, tai vertybinių popierių ir kito finansinio turto

pirkimas iš kitos šalies investuotojų. Užsienio portfelio investicijų būdai gali būti šie: akcijos, obligacijos, investiciniai fondai, fondai, kuriais prekiaujama biržoje ir kt. Tokio tipo investicijos vertinamos mažiau palankiai nei tiesioginės investicijos, nes jos dažniausiai apibūdinamos, kaip trumpalaikiai bandymai užsidirbti, o ne ilgalaikės investicijos į šalies ekonomiką (Rutkauskas ir Žilinskij, 2010).

Tuo tarpu kaip nurodo Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija (2019), tiesioginės užsienio investicijos gali būti suprantamos, kaip įmonės turimas investicijas gimtojoje šalyje į verslą esantį kitoje šalyje. Anot Naulickaitės ir Solnyškinienės (2015), investuotojai TUI forma investuoja į dukterinės įmonės steigimą kitoje šalyje arba esamos užsienio bendrovės įsigijimą. Todėl TUI laikomos, kaip ilgalaikis susidomėjimas užsienio šalies ekonomika, jos rinka. Tačiau pabrėžia, kad dėl žymiai didesnių investicijų, lyginant su portfelio, jomis dažniausiai naudojasi tarptautinės bendrovės, didelės įstaigos ar rizikos kapitalo įmonės. Be to, šios investicijos tarptautinėje erdvėje yra vertinamos palankiau, nes suprantamos kaip ilgalaikė perspektyva, taip pat yra pabrėžiama jų nauda į šalies gerovę (Barkauskaitės, 2013). Todėl būtų galima teigti, kad TUI nuo investicijų į portfelius skiriasi dėl galimybės kontroliuoti investicijas. Taip pat reikia paminėti, kad kitos investicijos, tai tokios investicijos, kurios nėra priskiriamos nei portfelio nei tiesioginėms užsienio investicijoms. Todėl toliau svarbu aptarti, pagrindinius TUI kriterijus, kuriais remiantis išskiriamos nuo portfelio ir kitų investicijų.

Tiesioginėms užsienio investicijoms būdingi keli pagrindiniai kriterijai:

- 1) tiesioginės investicijos yra ilgalaikė kapitalo investicija užsienyje ir jos negalima sieti su keliais sandoriais, ribojančiais, neatidėliotinais, nes viskas vyksta tarptautinėse rinkose;
- 2) dažniausiai šia investicija siekiama nustatyti naują ekonominį tikslą arba įsigyti esamų įmonių turta;
- 3) paprastai tiesioginėmis investicijomis perduodamos mašinos, įrenginiai, kitas turtas, kuris prisideda prie eksploatuojamo pagrindinio kapitalo, praktinės patirties valdymo ir rinkodaros srityje didinimo;
- 4) didžioji šio išteklių perkėlimo dalis yra tikrasis kapitalas (produktyvusis), leidžiantis investuojančiai įmonei gauti teisę visiškai arba iš dalies kontroliuoti, atitinkamai teisę dalyvauti priimančiam sprendimams, kai jos dalis viršija 10 % viso turto;
- 5) tiesioginių investicijų vidinę struktūrą sudaro grynas indėlis į kapitalą, pelnas, gautas užsienio dukterinėse įmonėse ir kuris buvo reinvestuotas, ir paskolos, suteiktos vietinėje ar tarptautinėje kapitalo rinkoje;
- 6) svarbiausias tiesioginio užsienio kapitalo investicijos bruožas, kad investuojanti įmonė gali daryti įtaką sprendimams, ypač svarbus jos dalyvavimas veiksmingai valdant kitą įmonės teritorijoje esančią bendrovę, dukterinę įmonę ar filialą (Boghean, State, 2015).

Kaip matyti, tiesioginės užsienio investicijos gali keliauti įvairiais būdais, įskaitant dukterinės ar asocijuotos įmonės atidarymą užsienio šalyje, įsigyjant kontrolinį akcijų paketą esamoje užsienio įmonėje. Taip pat jungiantis ar vykdant bendrą įmonę su užsienio bendrove.

Mokslinėje literatūroje teigiama, kad iš visų užsienio investicijų rūšių didžiausią poveikį šalies ekonomikos augimui turi tiesioginės užsienio investicijos. Anot Ly ir kt. (2018) tiesioginės užsienio investicijos yra suprantamos kaip įmonės investicijos į verslo interesus esančius kitoje šalyje. Dažniausiai užsienio investicijos iš vienos šalies į kitą, anot Čegyčės ir Miečinskienės (2009) keliauja tiesioginių užsienio investicijų forma, sukuriant ilgalaikius bendradarbiavimo santykius tarp tiesioginio užsienio investuotojo bei investicijas priimančios šalies. Jos dažnai įvardijamos kaip

vienas iš pagrindinių šalies plėtros ir ekonominio augimo veiksnių, o jų efektyvus panaudojimas dažnai priklauso nuo šalies institucijų kokybės (Lenaerts, Merlevede, 2018).

1.2.2. Tiesioginių užsienio investicijų vertinimas teoriniu aspektu

Tiesioginės užsienio investicijos mokslininkų atliktuose tyrimuose yra įvardijamos, kaip patraukliausias ekonomikos plėtros elementas. Jis gali būti suprantamas, kaip apimantis: kapitalo, technologijų, rinkodaros, verslumo ir žmogiškųjų išteklių valdymo visumą (Barkauskaitė, 2013). Taip pat šiuolaikiniame pasaulyje, kaip teigia Villaverde ir Maza (2015) TUI dažnai apima ne tik kapitalo investicijas, bet jos gali apimti ir valdymo ar technologines nuostatas. Ir esminis jų bruožas yra tai, kad yra sukuriama ar tobulinama jau esanti veiksminga užsienio verslo sprendimų kontrolė.

Anot Lucke ir Eichler (2016), TUI paprastai vyrauja atvirose ekonomikose, kuriose didesnė pasiūla kvalifikuotos darbo jėgos bei kitų veiksnių lemiančių investuotojo norą investuoti. Tačiau, kaip teigia Cucos (2016), tiesioginių užsienio investicijų pritraukimas nėra paprastas, nes kiekviena šalis yra unikali ir skiriasi ekonominiais, finansiniais ir kitais turimais ištekliais. Remiantis jais, investuotojai analizuoja ir pasirenka patraukliausią investicijoms šalį. Būtų galima teigti, kad TUI yra svarbus veiksnys daugeliui pasaulio šalių, todėl svarbu apsibrėžti jų reikšmę.

Skirtingi šaltiniai pateikia įvairius tiesioginių užsienio investicijų apibrėžimus ar jų išaiškinimus. Todėl 1.2.1 lentelėje pateikiami mokslinėje literatūroje ir kituose šaltiniuose randami TUI apibrėžimai.

1.2.1 lentelė

Tiesioginių užsienio investicijų sąvokos apibrėžtis

Šaltinis	TUI apibrėžtis
Barkauskaitė (2013)	TUI – tai investicijos forma, kurios pagrindu susiformuoja užsienio investuotojo ir įmonės gavėjos ilgalaikiai santykiai bei interesai.
Hlavacek, Bal-Domanska (2016)	TUI – investicija, kurios didžioji išteklių perkėlimo dalis yra tikrasis kapitalas, leidžiantis investuojančiai įmonei gauti teisę visiškai arba iš dalies kontroliuoti, atitinkamai teisę dalyvauti priimant sprendimus, kai jos dalis viršija 10 % viso turto.
Ly, Esperanca, Davcik, (2018)	TUI yra suprantamos, kaip įmonės investicijos į verslo interesus esančius kitoje šalyje.
Lenaerts, Merlevede, (2018)	TUI – tai investicija, kurios pagrindu susiformuoja ilgalaikiai ekonominiai santykiai ir interesai tarp tiesioginio investuotojo ir tiesioginio investavimo bendrovės.
Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos (2019)	TUI – tai įmonės investicijos kitoje šalyje, kurios turi kontrolinį akcijų paketą, o riba yra mažiausiai 10% užsienio bendrovės akcijų.

Šaltinis: sudaryta darbo autoriaus remiantis atlikta mokslinės literatūros analize

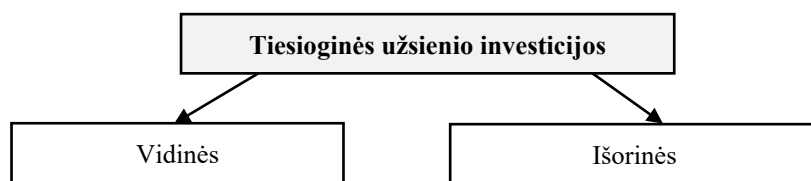
Apibendrinant galima matyti, kad autoriai TUI apibūdina skirtingai. Tačiau yra sutariama, kad TUI yra investicija į užsienio šalies subjektą. Dažniausiai ji supratama, kaip ilgalaikė perspektyva ir ilgalaikis motyvas siekiant ekonominės naudos, taip pat turint tam tikrą teisę kontroliuoti įmonės veiklą priimant sprendimus. Dalis autorių pabrėžia, kad TUI laikoma tada, kai investuotojas įgyja ne mažiau 10 % įmonės akcijų vertės. Tiek mokslinėje literatūroje, tiek empiriniuose tyrimuose tiesioginės užsienio investicijos apibūdinamos, kaip ilgalaikės investicijos į užsienio turtą arba jų įsigijimą siekiant jį kontroliuoti ir valdyti. Taip pat tai, kad įmonės gali atlikti TUI įvairiais būdais,

tai gali apimti užsienio bendrovės turto pirkimą, investicijas į esančią įmonę ar naują turtą, gamyklas ar įrangą.

Cambazoglu, Karaalp (2012) teigia, kad tiesioginės užsienio investicijos gali būti ir vidinės bei išorinės. Vidinės TUI yra suprantamos, kaip užsienio investuotojų investicijos skirtos vidaus ištekliams. Šios investicijos dažniausiai didina kapitalo kaupimą, produktyvumą taip pat skatina ir šalies gyventojų gyvenimo lygio augimą priimančiose šalyse, kas turi poveikio ir šalies ekonomikos augimui. Tuo tarpu išorinės tiesioginės užsienio investicijos yra suprantamos kaip vietinių investuotojų investicijos į kitos šalies išteklius. Tačiau šios investicijos lyginant su vidinėmis investicijomis, dažniausiai besivystančiose šalyse nėra palaikomos dėl neigiamo jų poveikio šalies kapitalui, kas gali lėtinti ekonomikos augimą. TUI judėjimas į šalies vidų ar iš šalies turi poveikį bet kurios ekonomikos plėtrai ir augimui (Agnihotri ir Arora, 2019). Išeinančios iš šalies TUI daro įtaką vidaus ekonomikai, remiantis masto, konkurencijos ir žinių efektu. Tai padeda kitoms šalies įmonėms išplėsti savo verslą suteikiant joms technologinės ir prekybos naudos. Išorinės TUI padeda įmonėms pagerinti efektyvumą ir atnaujinti gamybos procesus.

Mokslinėje literatūroje yra išskiriamos tiesioginių užsienio investicijų rūšys. Pasak Amerr ir Xu (2017), TUI pirmiausia yra ilgalaikė strategija ir pabrėžia, kad TUI yra skirstomos į vidines ir išorines. Galima teigti, kad vidinėmis TUI yra laikomos ateinančios į šalį investicijos. Tuo tarpu išorinėmis TUI yra laikomos šalies įmonių investicijos į užsienio įmones kitose šalyse. Tiesioginių užsienio investicijų skirstymą į vidines ir išorines galima matyti 1.2.2. paveiksle:

1.2.2 pav. Tiesioginių užsienio investicijų skirstymas

Šaltinis: sudaryta darbo autoriaus remiantis Amerr ir Xu (2017), Someshwar ir Zhang (2019)

Išorinių TUI poveikis gali skirtis priklausomai nuo įmonių tikslų ir siekių investuoti užsienyje, taip pat kiekvienos šalies ekonomikos ypatumų. Amerr ir Xu (2017) teigimu, išorinių TUI poveikis skirtingo išsivystymo šalyse gali skirtis. Galima paminėti, kad šalyse, kuriose yra daug santaupų ir kitų kapitalo formų, gali pasireikšti skirtingas poveikis lyginant su šalimis, kuriose kapitalas yra ribotas. Someshwar ir Zhang (2019), nurodo dvi sritis per kurias išorinės TUI gali paveikti šalies ekonomiką ir jos vystymąsi. Pirmą, vietos įmonės, kurios nori investuoti užsienyje, dalį savo kapitalo perkelia į užsienio šalis dėl tam tikrų priežasčių. Tai gali reikšti, kad dalis privačių namų santaupų gali būti perkelta iš savo šalies į užsienio šalį. Dėl šios priežasties, šalyje iš kurios iškeliauja investicijos, gali atsirasti finansinių išteklių stygius, sumažėti finansinis likvidumas, kuris dažniausiai skirtas užtikrinti ar finansuoti naują investicinę veiklą. Todėl, remiantis šiuo kanalu, išorinės TUI neskatina šalies vystymosi. Antra, kai įmonės veikia per produktų rinkas, perkeldamos savo produkciją į užsienį (Someshwar ir Zhang, 2019). Galima matyti, kad išorinių TUI poveikis perkeldamas gamybą į užsienį daugiausia priklauso nuo šalies įmonių tikslų ir siekių.

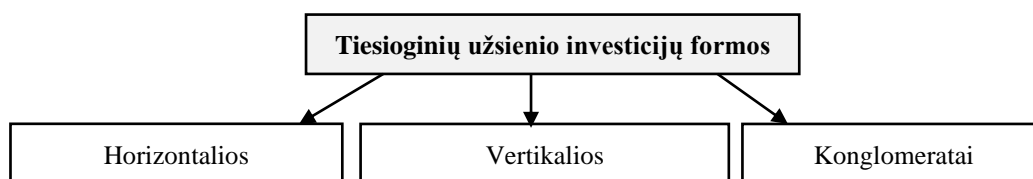
Literatūroje išskiriami trys pagrindiniai tikslai, kuriais remiantis investicijos keliauja iš šalies, tai efektyvumo siekimas, rinkos siekimas ir strateginio turto ieškojimas. Anot Ali, Shan, Wang, Amin (2018), pirmąjį tikslą galima matyti tada, kai įmonės siekia padidinti savo efektyvumą. Todėl perkelia gamybos įrenginius į šalis, kur žaliavos yra santykinai pigios. Taip pat šį investavimo būdą

galima laikyti vertikaliomis TUI. Todėl, kad šis būdas apima gamybos grandinės dalių perkėlimą į priimančiąją šalį ir yra laikomas prekybos papildymu. Šiuo atveju gali būti taip, kad vidaus produkcija iš pradžių nesumažėja, ir gali būti, kad išorės TUI skatina vidaus investicijų lygį per vietines įmones, eksportuojančias kapitalo ir tarpines prekes (Agnihotri ir Arora, 2019).

Sekantis tikslas, Agnihotri ir Arora, (2019) teigimu, atsiranda tada, kai siekiama turėti tam tikrus interesus priimančiosios šalies vidaus ir kaimyninėse rinkose. Dėl šios priežasties TUI poveikis šalies ekonomikai gali pasireikšti nevienodai, ir būti tiek teigiamas, tiek ir neigiamas. Tai gali priklausyti nuo to, ar išorės TUI paskatina eksportą. Galima matyti, kad jeigu išorės TUI skatina eksportą arba įmonė perkelia savo gamybos įrenginius iš šalies investuotojos į priimančią šalį, išorės TUI lėtins šalies ekonomikos vystymąsi. Visgi, nors TUI gali paskatinti eksportą, tačiau taip pat gali skatinti ir kitų vietinių įmonių tarpinių produktų eksportą į užsienio įmones, todėl poveikis ekonomikai gali ir nepasireikšti (Agnihotri ir Arora, 2019).

Paskutinis tikslas, kuris skatina investuoti užsienyje, tai strateginio turto paieška. Anot Cambazoglu, Karaalp (2012), tai reiškia, kad yra siekiama įsigyti turto, kurio nėra vidaus rinkoje, kuris gali būti svarbus ilgalaikės strategijos uždavinys. Šio tipo TUI gali turėti teigiamą poveikį šalies ekonomikos augimui, nes atsiranda galimybė naudotis naujomis technologijomis ir žiniomis. Tai gali padėti įmonėms padidinti savo produktyvumą ar paskatinti imtis naujos veiklos. Taigi, remiantis aukščiau nurodytais poveikio kanalais ir motyvais, išorinių TUI poveikis šalies ekonomikai gali būti teigiamas, neigiamas arba nepasireikšti.

Mokslinėje literatūroje TUI pagal investavimo formą, dažniausiai yra skirstomos į horizontalias, vertikalias ir konglomeratus. Paveiksle 1.2.3 atsispindi TUI suskirstymas pagal investavimo formą:

1.2.3. pav. Tiesioginių užsienio investicijų investavimo būdai

Šaltinis: sudaryta darbo autoriaus remiantis EBPO (2019), Naulickaite ir Solnyškinienė (2015)

Horizontalios TUI apibūdinamos tada, kai įmonė steigia tos pačios rūšies verslą kitoje šalyje. Anot Naulickaitės ir Solnyškinienės (2015), horizontalias TUI dažniausiai lemia siekis užpildyti trūkstamus vietinės rinkos poreikius. Taip pat siekis pasinaudoti vietinės rinkos teikiamais privalumais, tokiais kaip transportavimo kaštų mažinimas bei tam tikrų prekybos ribojimų apėjimas. Horizontali tiesioginė investicija reiškia investuotoją, kuris užsienio valstybėje vykdo tokio pat tipo veiklą, kaip ir savo šalyje (Ameer ir Xu, 2017).

Vertikali investicija suprantama tada, kai užsienio valstybėje yra įsteigta arba įsigyjama panaši ar susijusi su pagrindine investuotojo veikla verslo dalis. Anot Zigmantavičiūtės ir Miečinskienės (2015), naudojantis vertikaliomis TUI, produkcijos gamyba yra išskaidoma į kitas šalis siekiant sumažinti patiriamus gamybos kaštus. Visgi, šia TUI rūšimi dažniausiai naudojasi investuotojai, kurie siekia išteklių, kurių trūksta jų šalyje, tai gali būti tam tikri gamtiniai išteklių, pigi darbo jėga ir kt. Pekarskienė ir Laskienė (2012) teigia, kad pastarųjų investicijų privalumas toks, kad yra naudojamos gamybos kaštų nevienodumais tarp investuojančių ir jas priimančių šalių.

Konglomerato investicijos yra tokios, kai įmonė investuoja į verslą, kuris nėra susijęs su dabartiniu verslu ir steigiasi kitoje šalyje (Zigmantavičiūtės ir Miečinskienės, 2015). Kitaip tariant, šios rūšies investicijos apima patekimą į naują rinką, kurioje investuotojas neturi ankstesnės patirties.

Galima paminėti, kad TUI forma priklauso nuo investuotojo investicijų į naują įmonės veiklą ar jos tęstinumą. Investuotojai investuojantys į tą pačią veiklą vykdančią įmonę, kitoje šalyje, bus priskirti prie horizontalių investuotojų. Tuo tarpu siekiantys investuoti į verslą, kitoje šalyje, kuris papildys pagrindinio verslo pelningumą, bus priskirti prie vertikalinių investuotojų. O tie investuotojai, kurie investicijas nukreips į užsienį, tačiau visai nesusijusį su dabartine įmonės veikla ar jos papildymu, bus priskiriami prie konglomerato investicijų.

Tiesiogines užsienio investicijas galima apibūdinti, kaip naudą šaliai. Anot Barkauskaitės (2013), TUI atėjus į šalį dažniausiai pradedamos kurti naujos darbo vietos, didėja darbo produktyvumas, mažėja nedarbas, optimizuojamas šalies išteklių paskirstymas. Taip pat jų dėka yra perduodamos vertingos technologijos bei įgūdžiai iš užsienio šalių, gerėja tarptautiniai prekybos rodikliai ir šios investicijos daro teigiamą poveikį šalies ekonomikos plėtrai. TUI yra tvaresnio ekonomikos augimo priimančiose šalyse raktas (Cucos, 2016). Jomis siekiama modernizuoti ekonomiką perduodant pažangias technologijas, skatinant užsienio prekybos operacijas ir kuriant naujas darbo vietas bei didinant valstybės pajamas. Palankiai ir panašiai jas vertina ir kiti autoriai, anot Melėnaitės ir Remeikienės (2016), TUI pripažįstamos ir yra susijusios su reiškiniu, kai į šalį keliauja kapitalas iš užsienio ir sudaro naujas galimybes investicijas priimančiai šaliai. TUI šiai šaliai teikia daugybę privalumų, keletas jų: naujos technologijos, valdymo įgūdžiai, metodai. Šie privalumai teigiamai veikia šalies ekonomiką, nes pažangių technologijų plitimas, prisideda prie integracijos į tarptautinę rinką. Taip pat paspartina tarptautinę prekybą ir pagerina įvaizdį tarptautinėje erdvėje ir mažina skurdo lygį, o teisingai paskirstoma jų nauda, turi teigiamą poveikį gerovės siekiančiai valstybei.

Tiesioginės užsienio investicijos yra vienas iš svarbiausių priimančios šalies ekonomikos kapitalo kaupimo šaltinis. Anot Iamsiraroj ir Ulubasoglu (2015) šios investicijos sukuria teigiamą poveikį ekonomikos augimui, palengvina darbo jėgos mokymą ir tolesnį ryšį tarp sektorių. Panašiai teigia Boghean, State (2015), jos teigimu, TUI poveikis priimančių šalių ekonomikai daugiausia susijęs su darbo našumo padidėjimu naudojant technologijas, valdant rinkodaros įgūdžius. Jie skatina ilgalaikę technologinę pažangą ir ekonomikos augimą. Taip pat matytu, kad šios investicijos laikomos svarbiausiu besivystančių šalių išorės finansavimo šaltiniu.

Tiesioginių užsienio investicijų svarba besivystančių šalių ekonomikai, mokslinėje literatūroje, apibūdinama įvairiai. Šalies ekonominė gerovė yra susijusi su reikšmingu tiesioginių užsienio investicijų pritraukimu į šalį (Sunde, 2016). Tuo tarpu Hlavacek, Bal-Domanska (2016) teigia, kad tiesioginės užsienio investicijos, tam tikroje šalyje, yra tarsi rodiklis. Jis svarbus tuo, kad gali parodyti šalies ekonomikos plėtros ir tarptautinio pasitikėjimo galimybes, investicijas gaunančios šalies atveju. Anot Iamsiraroj ir Ulubasoglu (2015), dažniausiai besivystančios šalys nėra pajėgios išnaudoti gausių šalies gamtinių išteklių teikiamos naudos. To priežastis, nepakankamas žmogiškojo kapitalo ir technologinių procesų lygis. Taip pat šias šalis užsienio investicijos gali aplenkti dėl politinio ar ekonominio nestabilumo. Visgi, portfelio srantai ir tiesioginės užsienio investicijos tampa besivystančių šalių vienu iš prioritetinių uždavinių. Tačiau manyti, kad iš šių tarptautinių kapitalo šaltinių, labiausiai pabrėžiamas tiesioginės užsienio investicijos vaidmuo. Anot Nistor (2015), priimančioji šalis užsienio įmonėms siūlo naujas ir palyginti neišnaudotas rinkas, pigų žmogiškąjį kapitalą ir santykinai pigesnius gamtos išteklius.

Tiesioginės užsienio investicijos yra vienas iš svarbiausių veiksnių turinčių poveikį ekonomikos augimui (Ferrer ir Zermeno, 2015). Anot Ferrer ir Zermeno, (2015) TUI yra laikomos svarbiomis, nes padeda didinti gamybinius pajėgumus, didina užimtumą ir prekybą. Taip pat yra perduodamos tam tikros žinios ir įgūdžiai, kurių dėka yra įvedami nauji gamybos procesai. Santykiniai padidinta vidaus gamyba bei užimtumas turi įtakos vartotojų ir vyriausybės išlaidoms. Dažniausiai tokios investicijos vadinamos ne finansinėmis investicijomis, o investicijomis į produktyvią investiciją, tokią kaip naujos mašinos, įrangą, pastatai ir kiti, kas leidžia ir suteikia galimybę didinti prekių ir paslaugų gamybą. Tuo tarpu Pandya ir Sisombat (2017) teigia, kad tiesioginės užsienio investicijos yra laikomos vienu iš svarbiausių ekonomikos augimo ar plėtros šaltiniu. Šios investicijos padidina bendrąjį vidaus produktą, gerina infrastruktūrą, kuria darbo vietas, skatina eksportą. Masipa (2018) teigia, kad TUI turi didesnę poveikį ekonomikos augimui besivystančiose ar mažesnio išsivystymo lygio šalyse. Taip pat pabrėžia, kad šioms šalims svarbu pritraukti tiesioginių užsienio investicijas ir jas efektyviai panaudoti, siekiant sudaryti kuo palankesnes sąlygas ekonomikai augti. Taip pat pritraukus TUI į šalį, gali didėti šalies viduje pagamintos produkcijos apimtis ir taip susidaryti sąlygos didinti šalies eksportą.

Tuo tarpu Sothan (2017) teigia, kad vykstanti globalizacija atspindi laisvą investicijų judėjimą nuo išsivysčiusių iki besivystančių pasaulio šalių. Taip pat matyti, kad tiesioginių užsienio investicijų dalis į besivystančias šalis keliauja per bankus. Dažniausiai TUI apibrėžiamos, kaip pagrindinis užsienio kapitalo šaltinis, kuris gali lemti ekonomikos augimą priimančiose šalyse. Todėl anot Carbonell ir Werner (2018), šalys vykdo politiką, kuria būtų siekiama pritraukti daugiau vidinių TUI. Nurodo, kad šiam tikslui pasiekti, būtina švelninti užsienio investicijų apribojimus. Taip pat stiprinti šalies ekonominę politiką, skatinti finansų sektoriaus plėtrą ir kurti palankią aplinką užsienio investicijoms, daryti viską, kas spartintų priimančiosios šalies ekonomikos augimą.

Šiuolaikinės ekonomikos kontekste, kuriai būdinga globalizacija, vis dažniau tiriamos tiesioginės užsienio investicijos ir jų poveikis šalių ekonomikai. Vykstant globalizacijos procesams sparčiai didėja tarptautinis šalių bendradarbiavimas, intensyvėja tarpusavio konkurencija, todėl mažėja laisvo kapitalo judėjimo apribojimai. Su tuo sutinka Valerievna ir Viktorovich (2018), jų teigimu, vykstanti ir vis spartėjanti globalizacija sudaro sąlygas tarptautinio kapitalo mobilumui didėti. TUI apibrėžiamos kaip svarbiausias šalies plėtros būdas, sudarantis puikias sąlygas naujų darbo vietų atsiradimui ir gerovės lygio kilimui. Makhmudov ir Avazov (2019) teigia, kad tiesioginės investicijos gali būti naudojamos verslui plėtoti, neatsižvelgiant į tai, kokio dydžio ar lygio yra konkreti šalies įmonė. Šių investicijų privalumas tas, kad suteikia galimybę gauti lėšų, reikalingų verslui plėsti, ateities projektams įgyvendinti. Galima matyti, kad į įmonę gali būti investuojami ne tik pinigai. Tačiau gali būti investuojami ir nematerialūs išteklių, tokie kaip investuotojo konsultacijos, jo ryšiai ir žinios. Globalizacijos procesų kontekste, Dementjeva (2011), teigimu TUI svarbios žemesnio išsivystymo šalių ekonomikai, nes šios tampa vienu iš esminių elementų integracijai į pasaulinę rinką. Nurodo, kad TUI nauda šaliai akivaizdi, nes gali sudaryti teigiamas sąlygas infrastruktūros plėtrai, technologijoms, aukštos kvalifikacijos darbo jėgos apimtims augimui, tam tikrų pramonės šakų plėtrai, valstybės biudžetui ir kitiems svarbiems šalies rodikliams.

Svarbu paminėti, kad TUI gali turėti ir neigiamų bruožų. Todėl, kad tarptautinis bendradarbiavimas ir laisvas kapitalo judėjimas, kaip ir kiekvienas procesas, gali turėti ne tik teigiamą, bet neigiamą poveikį šalies ekonomikos augimui. TUI, daugelio mokslininkų, yra pripažįstamos vienu iš svarbiausių ekonominės šalies plėtros veiksnių, tačiau turinčiu ir neigiamų pasekmių. Anot Čegyťės ir Miečinskienės (2009), neribojant TUI į strategines šalies ūkio šakas ar ten kur vyrauja maža

įvairovė verslo objektų, gali pasireikšti neigiamas poveikis šalies ekonomikai. Taip gali nutikti tada, kai atsiranda galimybė užsienio įmonėms gauti ekonominę paramą teikiamą šalies verslui. Gautą paramą užsienio įmonės gali perkelti į užsienį ir iškelti iš vietinės šalies rinkos kapitalą, o tai gali lemti šalies ekonomikos augimo tempų lėtėjimą. Panašiai teigia Haberly ir Wojcik (2015), kurių manymu, neigiamas TUI poveikis gali atsirasti tada, kai didėja šalies valdžios priklausomybė nuo užsienio investuotojų. Taip pat teigia, kad užsienio kapitalo įmonėse ne visada dalijasi gautais teigiamais rezultatais su šalimi, kuri priėmė investicijas. Galima išskirti ir tai, kad šalies ūkis gali įgyti technologinę priklausomybę nuo tiesioginės užsienio investicijas suteikusio subjekto.

Mokslinėje literatūroje teigiama, kad neigiamas TUI poveikis gali pasireikšti tuo pačiu metu kaip ir teigiamas, todėl gali būti suprantamas taip, kad nėra jokio palankaus poveikio TUI priimančiai šaliai. Valerievna ir Viktorovich (2018) teigia, kad neigiamas TUI poveikis gali pasireikšti per šiuos dalykus: vidaus rinkos monopolizaciją, didėjančią neigiamą mokėjimų balansą, mažėjančią teigiamą ekonominės nepriklausomybės praradimą, vietos gamintojų išstūmimą iš rinkos, kintančią ekonomikos struktūrą. Taip pat teigia, kad dažniausiai neigiamas požiūris, TUI poveikio šalies ekonomikai, pasireiškia per vietinių įmonių nesugebėjimą konkuruoti su užsienio įmonėmis. Šiems teiginiams iš dalies pritaria ir Tariq ir Rahim (2016), kurių teigimu, TUI yra pagrindinis veiksnys, kurio metu susiformuoja stambioms tarptautinės kompanijos arba įsteigiami padaliniai. Pastarosios, investicijas priimančioje šalyje, pradeda naudoti našesnes šiuolaikines technologijas ir įgyja konkurencinį pranašumą prieš vietos įmones. Dėl to vietinės įmonės gali būti išstumtos iš rinkos, o uždirbtos užsienio įmonių pajamos, gali būti išvežamos atgal į užsienį. Visa tai gali turėti neigiamą poveikį šalies ekonomikai.

Lentelėje 1.2.2 yra pateikiama apibendrinta tiek teigiama, tiek neigiama TUI reikšmė šalies ekonomikai.

1.2.2 lentelė

Tiesioginių užsienio investicijų reikšmė šalies ekonomikos augimui

Teigiamas TUI poveikis šaliai	Neigiamas TUI poveikis šaliai
Pritraukiamas užsienio kapitalas didina šalies ekonomikos efektyvumą	Turi poveikį ne vien ekonomikai, tačiau ir politiniam šalies gyvenimui, t.y. šalys praranda politinę nepriklausomybę
Sukuriamos naujos darbo vietos	Didelių monopolijų susikūrimas, šiuo atveju blogėja konkurencinės sąlygos vietos rinkoje, įmonės praranda galimybes ir palaipsniui išstumiamos iš vidaus rinkos
Naujos, modernios ir šiuolaikinės technologijos, su tuo ateina didesnis darbo našumas, produktyvumas	Praėjus tam tikram laikui užsienio įmonės suvienodina atlyginimus arba moka net mažesnius lyginant su vietos rinkos dalyvių
Vidutinio šalies darbo užmokesčio augimas, kadangi užsienio įmonės dažniausiai moka didesnius atlyginimus siekiant įsitvirtinti toje rinkoje	Komercinės įmonių paslaptys nėra perduodamos vietos įmonėms
Didesnės investicijos į žmogiškąjį kapitalą bei įvairius darbuotojų mokymus	Šalių vyriausybės gali neužtikrinti tolygaus naudos paskirstymo, kas gali sukelti ekonomikos lėtėjimą
Skatina konkurenciją vidaus rinkoje	Nekontroliuojant gali paskatinti didėjančią pajamų nelygybę šalyje
Didina šalies eksportą, gerina bendra šalies prekybos balansą	Nauda iškeliauja į užsienio šalis investuotojas mažesnio išsivystymo lygio šalių sąskaita
Gerina šalies įvaizdį tarptautinėje erdvėje	Didina prekybos balanso deficitą

Šaltinis: sudaryta darbo autoriaus remiantis atlikta mokslinės literatūros analize

Taigi, lentelėje galima matyti, kad TUI turi ne tik teigiamą, bet neigiamą poveikį šalių ekonomikai. Nors literatūroje ir mokslininkų darbuose daugiau sutinkamas teigiamas šių investicijų poveikis ir

teigiama, kad jos skatina ekonomikos augimą, tačiau negalima atmesti ir neigiamų šio reiškinio pasekmių. Taip pat būtų galima teigti, kad TUI svarbios daugeliui šalių, ypač besivystančioms.

Apibendrinant, investicijos yra susijusios su turimu turtu ir teigiamais ateities lūkesčiais, nes investuojant tikimasi gauti naudos ateityje. Investuojančios įmonės, siekia didinti savo konkurencinį pranašumą bei produktyvumą, taip pat spartinti technologinius procesus, gerinti įmonės įvaizdį bei reputaciją tarptautinėje erdvėje. Užsienio investicijos yra skirstomos į portfelio, tiesiogines ir kitas investicijas. Tiesioginė užsienio investicija yra išskiriama kaip svarbiausia, kadangi ji suteikia investuotojui teisę priimti sprendimus galinčius lemti investicijas priimančios įmonės ateitį. Būtų galima teigti, kad tiesioginių užsienio investicijų pritraukimu yra suinteresuotos ne tik pavienės įmonės, siekiamos įgyti konkurencinį pranašumą bei kitas naudas, tačiau ir valstybės. Matyti, kad šalys kuria užsienio investicijų pritraukimo strategijas bei suteikia kitas lengvatas jų atėjimui, o pagrindinis to tikslas, ekonomikos augimas, darbo vietų kūrimas, konkurencingumo didėjimas tarptautiniu mastu. Verta paminėti, kad TUI išskiriamos į vidines ir išorines. Taip pat galima paminėti, kad TUI gali turėti ne tik teigiamų, bet ir neigiamų pasekmių. Viena iš neigiamų savybių gali būti ta, kad nekontroliuojamos užsienio investicijos sukuria didelius monopolius, kurie neskatina konkurencijos šalies ūkyje, o tai turi neigiamą poveikį šalies vystymuisi. Visgi, mokslinėje literatūroje randama daugiau teiginių, kad TUI turi teigiamą poveikį šaliai ir jos ūkiui.

1.3. Pagrindinių šalies ekonomikos augimo modelių analizė ir investicijų pozicija juose

Mokslinėje literatūroje yra išskiriami pagrindiniai ekonomikos augimo veiksniai, kuriais daugiau ar mažiau remiasi visi ekonominio augimo modeliai. Tai žemė, kapitalas (fizinis, finansinis), žmogiškasis kapitalas (žinios, gebėjimai, sveikata), technologijos ir jų vystymas (modernizavimas, tobulinimas). Visi šie išskirti veiksniai ir jų kaupimas turi poveikį šalies ekonomikos augimui, o jų kaupimas tarptautiniu lygiu vadinamas investavimu Dudzevičiūtė (2015). Verta paminėti, kad įvairios ekonomikos augimo teorijos tam tikrus veiksnius akcentuoja labiau, kitus mažiau. Taip pat sutinkama, kad tam tikrus ekonominio augimo veiksnius laiko nekintančiais ar net pačio ekonominio augimo sukeltais.

Šalies ekonomikos augimas yra aiškinamas pasitelkus tam tikras ekonomikos augimo teorijas. Mokslinėje literatūroje yra išskiriamos šios pagrindinės ekonomikos augimo teorijos:

- 1) Klasikinė ekonominio augimo teorija;
- 2) Neoklasikinė ekonominio augimo teorija;
- 3) Keinsistinė ir neokeinsistinė ekonominio augimo teorija;
- 4) Naujoji (endogeninė) ekonominio augimo teorija.

Šiose ekonomikos augimo teorijose yra aiškinami veiksniai lemiantys ekonomikos augimą ir jų poveikis šalies ekonomikai. Kaip teigia Dritsakis ir Stamatiou (2017) ilgalaikį šalies ekonomikos augimą lemia gamybos veiksnių, tokių kaip darbo jėgos ir kapitalo prieinamumas bei jų produktyvumas, o tai atspindi technologinę pažangą. Todėl siekiant įvertinti tiesioginių užsienio investicijų poveikį ekonomikos augimui buvo siekiama išsiaiškinti šių investicijų poziciją ekonomikos augimo modeliuose.

Pirmoji ekonomikos augimo teorija yra klasikinė teorija. Klasikinės ekonomikos augimo teorijos pradininkas buvo Adomas Smithas, kuris žmonių gerovės lygio padidėjimą siejo su gamybos veiksnių, tokių kaip žemė, darbo ir kapitalo produkcijos pagerėjimu. Taip pat šioje klasikinėje

teorijoje buvo skiriamas dėmesys gyventojų skaičiaus augimui, darbuotojų dalies padidėjimui materialinės gamybos srityje, investicijoms ir geografiniams atradimams, kurie skatina ekonomikos augimą. Investicijos šioje teorijoje buvo pripažintos kaip endogeninis veiksnys, kuris turėjo poveikį ekonomikos augimui (Sharipov, 2016). Pasak klasikinės ekonomikos augimo teorijos pradininko Smitho pagrindinė padidėjusio produktyvumo varomoji jėga yra darbo pasidalijimas ir technologijų tobulinimas.

Kita ekonomikos augimo teorija aiškinanti investicijų poveikį ekonomikos augimui yra neoklasikinė ekonominio augimo teorija. Sharipov (2015) teigia, kad neoklasikinė augimo teorija atsirado, kai iškilo problema pasiekti potencialų ekonomikos augimą ne dėl nepanaudotų pajėgumų, bet dėl įdiegtų naujų technologijų, gerinant produktyvumą ir tobulinant gamybos organizavimą. Taip pat ši neoklasikinio augimo teorija siekia stabilios pusiausvyros be valstybės kišimosi. Simionescu (2016) teigia, kad tiesioginių užsienio investicijų poveikis BVP augimui skiriasi pagal tam tikrus modelius. Pavyzdžiui, neoklasikinis modelis teigia, kad tiesioginės užsienio investicijos turi poveikį produkcijos lygiui, bet neturi poveikio ilgalaikiam ekonomikos augimo tempui. Taip pat patvirtino Dritsakis ir Stamatou (2016) teigdami, kad TUI ekonomikos augimui turi poveikį trumpalaikėje perspektyvoje. Neoklasikinėje augimo teorijoje teigiama, kad šios investicijos turi nuolatinį poveikį ekonomikos augimui perduodant technologijas. Taip pat TUI gali vaidinti svarbų vaidmenį modernizuojant nacionalinę ekonomiką ar skatinant ekonomikos augimą.

Remiantis neoklasikine teorija, yra dvi skirtingos TUI rūšys: horizontalios, tai yra įmonės, kurios turi dukterinę įmonę kiekvienoje dominančioje šalyje, siekdamas sumažinti transporto išlaidas ir vertikalios, tai yra įmonės, kurios kiekvieną savo gamybos proceso etapą nustato keliose šalyse pagal sąnaudų pranašumus. Pagal šį modelį vertikalios TUI greičiausiai bus tarp išsivysčiusių ir besivystančių šalių. Tiesioginių užsienio investicijų poziciją neoklasikinėje ekonomikos augimo teorijoje apibūdino ir Iamsiraroj, Ulubasoglu (2015). Šie autoriai teigia, kad neoklasikiniuose modeliuose ilgalaikis augimas gali atsirasti tik dėl išorės lemiamos technologinės pažangos ir (arba) darbo jėgos augimo. Todėl būtų galima teigti, kad TUI gali turėti poveikį ekonomikos augimui tik tuo atveju, jei tai skatina technologinę pažangą.

Trečia ekonomikos augimo teorija yra keinsistinė ir neokeinsistinė ekonominio augimo teorija. Sharipov (2015) teigia, kad Keyneso ekonomikos augimo teorija atsirado remiantis nacionalinėmis pajamomis, vartojimu, santaupomis ir investicijomis. Šią teoriją sukūrė J. Keynesas siekdamas paaiškinti ekonomikos augimo pokyčius. Šia teorija jis įrodė, kad nuosmukio ir didėjančio nedarbo metu dėl pajamų sumažėjimo sumažėja vartojimas, santaupos ir investicijos. Šioje teorijoje investicijos yra laikomos pagrindiniu ekonomikos augimo veiksniu, didinančiu pajamas. Tačiau šios investicijos yra ne tik pajamų, bet ir gamybos pajėgumų kūrimo veiksnys, t. y. prekių gamybos bei tiekimo plėtros veiksnys. Tačiau neoklasikiniai teoretikai kritikavo neo-Keyneso augimo teoriją dėl to, kad jie orientavosi tik į vieną ekonomikos augimo faktorių – kapitalo kaupimą, t. y. investicijų augimą neatsižvelgdami į kitus veiksnius, kylančius dėl technologinės pažangos, pavyzdžiui, švietimo, įgūdžių augimas, gamybos organizavimas ir panašiai. Šiai teorijai būdingas požiūris į augimą iš bendrosios paklausos dalies, pagrindinis investicijų vaidmuo ekonomikos augime ir aktyvus ekonominės politikos vaidmuo.

Dar viena ekonomikos augimo teorijų yra naujoji arba dar vadinama endogeninė ekonomikos augimo teorija. Dritsakis ir Stamatou (2017) teigia, kad endogeninio augimo teorija atskleidžia veiksnius, kurie skatina ekonomikos augimą. Dažniausiai tai yra žinios ir inovacijos. Taip pat yra teigiama, kad endogeninės augimo teorijos pagrindinis elementas yra nuolatinė ir didėjanti kapitalo

grąža, kurią sukelia endogeninis gamybos technologijos pobūdis. Todėl būtų galima teigti, kad endogeninio augimo modeliuose TUI yra produktyvesnės nei vidaus investicijos, nes tai skatina naujų technologijų integravimą į priimančiosios šalies ekonomikos gamybos funkciją. Tačiau Iamsiraroj, Ulubasoglu (2015) teigia, kad pagal endogeninio augimo teoriją TUI prisideda prie augimo tiesiogiai didindamos kapitalą ir naujesnes technologijas bei netiesiogiai gerindamos žmogiškąjį kapitalą, infrastruktūrą, institucijas. Tačiau tiesioginės užsienio investicijos gali turėti ir neigiamą reikšmę ekonomikos augimo modeliuose. Tai gali pasireikšti dėl vidaus ekonomikos iškraipymų. Tai reiškia, kad užsienio įmonės gaus didelę naudą iš priimančiųjų vyriausybių, o tokie iškraipymai gali turėti neigiamą poveikį ekonomikos augimui. Taip pat būtų galima teigti, kad TUI gali išstumti vidaus investicijas, nukreipdamos ribotus išteklius iš kitų gamybos sektorių.

Hlavacek, Bal-Domanska (2016) teigia, kad endogeninio augimo teorija neigia neoklasikinę teoriją, kuri teigia, kad ekonomika auga dėl išorinio technologinio lygio ir žmogiškojo kapitalo pobūdžio, laikydama šiuos rodiklius kaip endogeninius ekonomikos augimo veiksnus. Būtų galima teigti, kad žinios ir žmogiškasis kapitalas yra svarbūs endogeninio ekonomikos augimo veiksniai. Taip pat pritaria Sharipov (2015) teigdamas, kad endogeninio augimo teorijoje technologinė pažanga nėra vienintelė ilgalaikio ekonomikos augimo priežastis. Šioje teorijoje yra atsižvelgiama į tokius veiksnus kaip:

- 1) žmogiškojo kapitalo kokybė, kuri priklauso nuo investicijų į žmogaus vystymąsi, t. y. švietimą, sveikatą,
- 2) valstybės parama mokslo ir technologijų plėtrai;
- 3) vyriausybės vaidmuo kuriant palankią investicinę aplinką ir pritraukiant naujas technologijas.

Todėl galima teigti, kad endogeninio augimo teorijai, priešingai nei neoklasikinei, yra palankus valstybės įsikišimas į plėtrą. Ši teorija labiau apima ryšį tarp ekonomikos augimo mechanizmų, naujų žinių gavimo ir kaupimo proceso, kuris veikia technologinėse naujovėse, o tai turi poveikį ekonomikos augimui.

Apibendrinant, mokslinėje literatūroje yra išskiriamos keturios ekonomikos augimo teorijos. Tai klasikinė, neoklasikinė, keinsistinė ir neokeinsistinė bei naujoji (endogeninė). Klasikinėje teorijoje kaip pagrindiniai ekonomikos augimo veiksniai išskiriami žmogiškojo kapitalo ištekliai ir darbo produktyvumas, o investicijos šiame teoriniame modelyje nepaliečiamos. Neoklasikinėje augimo teorijoje teigiama, kad investicijos turi nuolatinį poveikį ekonomikos augimui perduodant technologijas. Visgi, šiame modelyje akcentuojama, kad kuo daugiau bus sukauptas kapitalas, tuo daugiau plėsis gamybos apimtis, kuri lemia didesnes investicijas ateityje. Investicijų svarba labiausiai išryškinama Keinsistinėje ekonomikos augimo teorijoje. Šioje teorijoje investicijos yra laikomos pagrindiniu ekonomikos augimo veiksmu, taip pat didinančiu ne tik pajamas, bet ir gamybos pajėgumus. Taip pat ši teorija pasižymi tuo, kad požiūris į ekonomikos augimą yra iš bendrosios paklausos dalies, o pagrindinis vaidmuo šalies ekonomikoje yra investicijos. Endogeninėje augimo teorijoje teigiama, kad išsilavinimas, inovacijos, technologijos ir žinios yra pagrindiniai veiksniai siekiant tvaraus ekonomikos augimo, o investicijos laikomos svarbiomis, kadangi jos yra pagrindas didinti minėtus veiksnus ir jų rodiklius. Taip pat teigiama, kad investicijos turi poveikį tiek trumpuoju, tiek ilguoju laikotarpiu.

1.4. Tiesioginių užsienio investicijų poveikio ekonomikos augimui vertinimo empiriniuose tyrimuose apžvalga

Šiuolaikinėje mokslinėje literatūroje pateikiami įvairūs rezultatai apie tiesioginių užsienio investicijų poveikį šalies ekonomikai. TUI laikomos svarbiomis ne tik investuotojams, bet ir valstybei, kurioje šios investicijos bus panaudotos. Įvairiuose literatūros šaltiniuose tiesioginės užsienio investicijos yra suprantamos kaip priemonė, kuri sudaro sąlygas šalies ekonominiam augimui. Tačiau pabrėžiama, kad užsienio kapitalo atėjimas į šalį gali turėti ne tik teigiamą, bet ir neigiamą poveikį šalies ekonomikai. Dėl to būtina išsiaiškinti, kaip TUI veikia ekonomikos augimą ir aptarti TUI poveikį šalies ekonomikai sutinkamuose empiriniuose tyrimuose, kituose šaltiniuose.

Tiesioginės užsienio investicijos skatina ekonomikos augimą, inovacijas ir užimtumą (Europos Komisija, 2018). Tiesiogines užsienio investicijas tyrė Hlavacek, Bal-Domanska (2016) ir nustatė jų poveikį Vidurio ir Rytų Europos šalių ekonomikos augimui. Ypatingą dėmesį skyrė Čekijai, Estijai, Vengrijai, Latvijai, Lietuvai, Lenkijai, Slovakijai ir Slovėnijai, kurios dėl savo geografinės padėties, politinės ir ekonominės plėtros formuoja atvirą ekonomiką, ir kurioje užsienio investicijos vaidina svarbų vaidmenį. Taip pat šios šalys yra laikomos nepakankamai išsivysčiusiomis, neturinčiomis pakankamai išteklių ir technologinio lygio, todėl jų augimą sąlygoja didelės užsienio investicijos. Gauti rezultatai parodė, kad didžiausias tiesioginių užsienio investicijų poveikis ekonomikos augimui nustatytas Estijoje, Vengrijoje, Čekijos Respublikoje ir Slovakijoje. Tuo tarpu mažesnis tiesioginių užsienio investicijų poveikis ekonomikai buvo Lietuvoje, Lenkijoje, Latvijoje ir Slovėnijoje. Todėl būtų galima teigti, kad tarp tiesioginių užsienio investicijų ir ekonomikos augimo egzistuoja statistiškai reikšmingas ryšys. Tai reiškia, kad tiesioginių užsienio investicijų augimas teigiamai veikia ekonomiką, dėl didėjančio bendrojo vidaus produkto lygio. Šis poveikis Vidurio ir Rytų Europos šalių ekonomikos augimui buvo labiau nustatytas 2009-2012 m. Tuo tarpu Hossain (2016) tyrė tiesioginių užsienio investicijų ir ekonomikos augimo ryšį 79 besivystančiose šalyse. Gautas rezultatas rodo, kad tiesioginės užsienio investicijos yra teigiamai susijusios su priimančiųjų šalių ekonomikos augimu.

Iamsiraroj, Ulubasoglu (2015) taip pat tyrė tiesioginių užsienio investicijų poveikį ekonomikos augimui 140 pasaulio šalyse ir nustatė, kad TUI skatina ekonomikos augimą. Tuo tarpu Sunde (2016) tyrė ekonomikos augimą, kuris priklauso nuo tiesioginių užsienio investicijų Pietų Afrikoje ir nustatė, kad tiesioginės užsienio investicijos skatina ekonomikos augimą, didina bendrojo pagrindinio kapitalo formavimą ir užimtumą. Simionescu (2016) teigia, kad ekonomikos augimo ir tiesioginių užsienio investicijų santykis daugelio mokslininkų buvo tiriamas besivystančiose šalyse. Svarbu paminėti tai, kad atlikdamas tyrimą autorius rėmėsi tuo, jog tiesioginės užsienio investicijos skatina ekonomikos augimą. Taip pat šalyse, kurių BVP lygis yra didesnis dažniausiai pritraukia daugiau tiesioginių užsienio investicijų. Siekdamas iširti abipusį tiesioginių užsienio investicijų ir ekonomikos augimo ryšį 28 Europos Sąjungos šalyse, nustatė teigiamą TUI poveikį ekonomikos augimui.

Tiesioginių užsienio investicijų poveikį ekonomikos augimui tiek trumpuoju, tiek ilguoju laikotarpiu 30 besivystančiose šalyse tyrė Dinh ir kt. (2019). Šio tyrimo rezultatai rodo, kad TUI padeda ilgai skatinti ekonomikos augimą, nors trumpuoju laikotarpiu tai daro neigiamą poveikį šio tyrimo šalims. Būtų galima teigti, kad TUI yra svarbus ekonomikos augimo veiksnys ilguoju laikotarpiu. Tiesioginių užsienio investicijų poveikį Rusijos Federacijos ekonomikai tyrė

Valerievna, Viktorovich (2018). Rezultatai parodė, kad užsienio investicijos prisidėjo prie visos Rusijos ekonomikos augimo.

Mahmoodi ir Mahmoodi (2016) siekė ištirti ryšį tarp tiesioginių užsienio investicijų ir ekonomikos augimo besivystančių šalių grupėse. Vieną grupę sudarė: aštuonios besivystančios Europos šalys t. y. Albanija, Baltarusija, Kroatija, Latvija, Lietuva, Lenkija, Rumunija, Turkija, o kitą grupę sudarė aštuonios besivystančios Azijos šalys: Bangladešas, Indija, Malaizija, Omanas, Pakistanas, Filipinai, Srilanka ir Tailandas. Atliktu tyrimu nustatė ryšį tarp tiesioginių užsienio investicijų ir ekonomikos augimo. Šis tyrimas parodė, kad siekiant teigiamo ekonomikos augimo, šalys turėtų pritraukti daugiau TUI, ir nurodo, kad jas galima pritraukti plečiant laisvosios prekybos zonas, didinant saugumą ekonominiu ar politiniu aspektu. Masipa (2018) taip pat tyrė ryšį tarp tiesioginių užsienio investicijų ir ekonomikos augimo Pietų Afrikoje. Gauti rezultatai patvirtino, kad TUI pritraukimas didina besivystančių šalių ekonomikos augimą.

Pandya ir Sisombat (2017) tyrė tiesioginių užsienio investicijų poveikį Austrijos ekonomikos augimui. Tyrimo rezultatai parodė, kad TUI prisideda prie Australijos ekonomikos augimo. Taip pat Sothan (2017) atliko tyrimą siekiant ištirti TUI ir Kambodžos ekonomikos augimo priežastinį ryšį. Gauti rezultatai parodė, kad TUI padeda padidinti Kambodžos ekonomikos augimą, padidindamas fizinį kapitalą, kurio reikia šaliai. Be to, tyrime buvo patvirtinama, kad gamyba ir bendrasis pagrindinio kapitalo formavimas (investicijos) yra svarbūs ilgalaikio Kambodžos ekonomikos augimo veiksniai. Tačiau Ferrero ir Zermeno (2015) tirdami ryšį tarp tiesioginių užsienio investicijų ir ekonomikos augimo nustatė, kad TUI turi nežymią įtaką ekonomikos augimui tirdami Kinijos atvejį. Tuo tarpu atliekant tyrimą tokiose šalyse kaip Brazilija, Pietų Korėja, Peru ir Meksika ryšys tarp TUI ir ekonomikos augimo nenustatytas.

Taigi, atlikus TUI poveikio ekonomikos augimui empirinių tyrimų analizę galima teigti, kad tiesioginių užsienio investicijų poveikis ekonomikos augimui gali būti tiek teigiamas, tiek neigiamas. 1.4.1 lentelėje pateikti apibendrinti empirinių tyrimų analizės rezultatai.

1.4.1 lentelė

Tiesioginių užsienio investicijų poveikis ekonomikos augimui

Poveikis	Šaltiniai, tyrimo imtis
Teigiamas	Sasi, Ulubasoglu (2015) - 140 pasaulio šalys; Hlavacek, Bal-Domanska (2016) - Vidurio ir Rytų Europos šalys; Hossain (2016) - 79 besivystančios pasaulio šalys; Sunde (2016) - Pietų Afrika; Simionescu (2016) - ES-28 šalys; Mahmoodi ir Mahmoodi (2016) - Europos ir Azijos besivystančios šalys; Sothan (2017) – Kambodža; Masipa (2018) - Pietų Afrika; Valerievna, Viktorovich (2018) - Rusijos federacija; Pandya ir Sisombat(2017) – Austrija; Dinh, Vo, Vo ir Nguyen (2019) - 30 besivystančiose šalyse;
Neigiamas	Saqib, Masnoon ir Rafique (2013) – Pakistanas; Rahman (2015) – Bangladešas; Dinh, Vo, Vo ir Nguyen (2019) - 30 besivystančiose šalyse.
Nenustatytas	Curwin ir Mahutga (2014) - 25 Vidurio ir Rytų Europos bei Eurazijos šalys; Ferrer ir Zermen (2015) - Brazilija, Pietų Korėja, Peru ir Meksika ; Shevelova ir Plaskon (2018) - 25 Ukrainos regionai.

Šaltinis: sudaryta darbo autoriaus remiantis mokslininkų atliktais empiriniais tyrimais

Taigi, daugumoje empirinių tyrimų galima matyti, kad tiesioginės užsienio investicijos turėjo teigiamą poveikį šalies ekonomikos augimui. Todėl galima teigti, kad jų ryšys su bendrojo vidaus produkto padidėjimu, daugumoje tyrimų, atspindėjo teigiamą poveikio kryptį. Būtų galima teigti, kad TUI tarp šalių gali būti pasiskirsčiusios labai nevienodai, o tai gali daryti skirtingą poveikį skirtingose šalyse ar jų grupėse. Remiantis empiriniais tyrimais, galima daryti išvadą, kad TUI, ekonomiškai išsivysčiusiose šalyse, gali būti sukaupta daugiau nei mažesnio ekonomikos

išsivystymo šalyse. Taip pat santykinai labiau išsivysčiusios šalys turi didesnes galimybes investuoti į užsienio šalis dėl geresnių pozicijų tarptautinėje erdvėje, išvystytų aukštųjų technologijų ir kitų pranašumų.

Tačiau 1.2. skyriaus dalyje, kurioje teoriniu aspektu nagrinėtas užsienio investicijų ir TUI poveikis ekonomikos augimui buvo nustatyta, kad tiek išsivysčiusiose, tiek besivystančiose šalyse gali pasireikšti ir neigiamas TUI poveikis. Būtų galima teigti, kad TUI poveikį ekonomikos augimui gali lemti ir kitų veiksnių egzistavimas. Todėl, tolimesnėje analizėje, bus vertinamas TUI poveikis ekonomikai su kitais galinčiais turėti poveikį veiksniais.

Kituose tyrimuose, nagrinėjant TUI poveikį šalies ekonomikai, buvo atliekama analizė įtraukiant ne tik TUI, bet ir kitus veiksnius galinčius lemti ekonomikos augimą ar lėtėjimą. Iamsiraroj, Ulubasoglu (2015) teigia, kad TUI poveikį ekonomikos augimui lemia ir kitų veiksnių egzistavimas. Pavyzdžiui, tiesioginis TUI poveikis augimui gali būti lygus nuliui, taip pat teigiamas arba neigiamas, o TUI sąveikaujant su žmogiškuoju kapitalu, su finansų rinkos plėtra ar prekyba gali turėti teigiamą poveikį augimui. Saqib, Masnoon ir Rafique (2013) tyrė tiesioginių užsienio investicijų poveikį Pakistano ekonomikai 1981-2010 m. laikotarpiu ir į modelį įtraukė šiuos nepriklausomus kontrolinius kintamuosius: šalies skolas, prekybą, infliaciją ir vidaus investicijas. Gauti rezultatai parodė, kad Pakistano ekonomikai neigiamą poveikį turi tiesioginės užsienio investicijos, šalies skola, prekyba ir infliacija, tuo tarpu vidaus investicijos buvo naudingos ekonomikai.

Tiesioginių užsienio investicijų poveikį Bangladešo ekonomikai tyrė Rahman (2015). Į modelį buvo įtraukti tokie kintamieji – infliacija ir prekybos balansas. Tyrime buvo nustatyta neigiamas TUI ir ekonomikos augimo ryšys. Gui-Diby (2015) nagrinėjo tiesioginių užsienio investicijų (TUI) santykį su industrializacijos procesu Afrikoje. Jame naudojami 49 šalių 1980–2009 m. duomenys. Rezultatai rodo, kad TUI neturėjo reikšmingos įtakos šių šalių industrializacijai, o kiti kintamieji, tokie kaip rinkos dydis, finansų sektorius ir tarptautinė prekyba, buvo svarbūs ir turėjo teigiamą reikšmę ekonomikai.

Tiesioginės užsienio investicijos per pastaruosius kelis dešimtmečius buvo ypatingai vertinamos, anot Almfrajia ir Almsafirc (2014), tarp TUI ir BVP egzistuoja tiek teigiamas, tiek neigiamas ryšys. Savo tyrimo metu išskyrė TUI ir kitus veiksnius turinčius poveikį ekonomikos augimui. Tai žmogiškasis kapitalas, vidaus ir užsienio investicijos, prekybos atvirumas ir moksliniai tyrimai. Ir nustatė, kad TUI turi neigiamą poveikį, o kiti kontroliniai veiksniai pasireiškė teigiamu poveikiu šalies augimui. Kalai, Zghidi (2019) tyrė 15 pasirinktų Vidurinių Rytų ir Šiaurės Afrikos šalių 1999–2012 m. Tiesioginių užsienio investicijų (TUI), tarptautinės prekybos ir ekonominio augimo sąsajas. Rezultatai parodė, kad pasirinktose vidurinio Rytų ir Šiaurės Afrikos šalyse egzistuoja ilgalaikis vienpusis ryšys.

Pradhan, Arvin, Hall (2019) teigia, kad tiesioginių užsienio investicijų didėjimas skatina ekonomikos augimą, taip pat, kad mažų valstybių ekonomikos augimą galima paaiškinti pagrindiniais kontroliniais kintamaisiais, tai prekybos atvirumu, žmogiškojo kapitalo kaupimu ir subalansuota valstybės fiskaline politika. Visų šių veiksnių augimas prisideda prie teigiamo šalies ekonomikos gerėjimo. Pasak Iavorschi (2014) tyrimo metu nustatyta, ekonomikos augimas siejamas su didesniu teigiamu mokėjimų balanso, einamąją sąskaitą bei didesniu TUI srautu. Sokhanvar (2019) tyrimas parodė, kad tiesioginės užsienio investicijos (TUI) lemia bendrą šalies vystymąsi, įskaitant turizmo plėtrą daugelyje šalių, tačiau ilgalaikių diskusijų metu buvo gauti mišrūs

empiriniai rezultatai. Tyrime buvo tirtas tiesioginis ir netiesioginis TUI poveikis septynių Europos Sąjungos (ES) šalių ekonominiam augimui, turinčių didelę dalį pajamų iš turizmo ir TUI jų ekonomikoje. Didelis šių šalių turizmo pajamų ir TUI BVP procentas rodo, kad TUI laiko pagrindiniais ekonomikos augimo spartinimo veiksniais.

Habibas, Abbasas ir Nomanas (2019) tyrė Brazilijos, Rusijos, Indijos ir Kinijos (BRIC) bei Vidurio ir Rytų Europos (VRE) šalis, imtį sudarė 16 šalių suskirstytą į dvi grupes ir 2007–2015 m. laikotarpis. Tyrėjai naudojo fiksuoto efekto modelį, kaip regresijos įvertinimo metodą. Rezultatai rodo, kad TUI, žmogiškasis kapitalas, prekybos atvirumas, ir MTTP išlaidos daro statistiškai reikšmingą teigiamą poveikį ekonomikai. Be to, patentų skaičiaus augimas nespartinina ekonomikos augimo. Atskiros šalių grupės gali pasiekti geresnę ekonominę būklę per TUI, žmogiškąjį kapitalą, MTTP, atviresnę prekybą. Be to pabrėžiama, kad santykinė šių kanalų reikšmė įvairiose šalyse skirsis priklausomai nuo jų išsivystymo lygio. Anot Goh, Ranjnee ir Lin (2020), TUI įplaukos dažnai laikomos ekonomikos augimo varikliu, nes TUI padidėjimas lemia didesnę produktyvumą ir didesnę tarptautinę prekybą. Tačiau pripažįstama, kad finansinės krizės, politinis nestabilumas ir prekybos karai gali lemti TUI įplaukų neprognozuojamą elgesį, todėl Goh, Ranjnee ir Lin (2020), buvo tirtas 1970–2017 m. asimetrisis TUI įplaukų ir trijų ekonominių tautų grupių Azijos regione ekonomikos augimas. Empiriniai rezultatai rodo, kad padidėjusios TUI įplaukos linkusios didinti ekonomikos augimą, o TUI įplaukų sumažėjimas kenkia ekonomikos augimui. Ir dar, kad didesnis žmogiškojo kapitalo indeksas ir kapitalo atsargos priimančiojoje šalyje, skatina ekonomikos augimą.

Asamoah, Mensah ir Bondzie (2019) tyrime buvo empiriškai tiriamas institucijų, TUI, prekybos ir augimo ryšių vaidmuo užsachario Afrikos ekonomikai. Tyrimui atlikti buvo naudojama struktūrinės lygties modeliavimo (SEM) metodika su duomenimis iš 33 užsachario Afrikos šalių, apimančių 1996–2016 m. laikotarpį. Tyrimo metu nustatyta TUI poveikis ekonomikos augimui, kuris sudarė monotonišką augimą. Toliau buvo matomas prekybos atvirumo ir ekonomikos augimo teigiamas ryšys, taip pat teigiamas institucinės kokybės poveikis augimui. Lygiai taip pat nustatyta, kad žmogiškojo kapitalo plėtra, finansinė plėtra ir išteklių nuoma daro teigiamą poveikį užsachario Afrikos ekonomikos augimui. Prochniak (2013) empirinio tyrimo rezultatai rodo, kad svarbiausi ekonomikos augimą lemiantys veiksniai Vidurio ir Rytų Europos šalyse (toliau - VRE) yra investicijų lygis (įskaitant TUI), žmogiškasis kapitalas, matuojamas pagal darbo jėgos išsilavinimo lygį, finansų sektoriaus plėtra, gera fiskalinė politika (mažas biudžeto deficitas ir maža valstybės skola), ekonominė struktūra (didelė paslaugų dalis BVP), žemos palūkanų normos ir maža infliacija, gyventojų struktūra (didelė darbingo amžiaus gyventojų dalis), informacinių technologijų ir ryšių plėtra, didelė privataus sektoriaus dalis BVP ir palanki institucinė aplinka (ekonominė laisvė), rinkos ir struktūrinių reformų pažanga. Atliktas tyrimas rodo, kad VRE šalys vystėsi pagal pajamų lygio konvergencijos hipotezę (tiek absoliučia, tiek santikine prasme).

Shevelova, ir Plaskon (2018) gautas modelis rodo, kad dėl ekonomikos augimo besivystančiose šalies inovacijų sistemoje mokslinių tyrimų ir plėtros išlaidos buvo labai naudingos. Be to, 1996–2015 m. laikotarpiu, TUI neturėjo reikšmingos įtakos ekonomikos augimui. Fizinis ir žmogiškasis kapitalas nebuvo reikšmingas siekiant padidinti ekonomikos augimą. Visuose regresijos modeliuose patentų skaičius taip pat nėra reikšmingas.

Tiesioginių užsienio investicijų poveikį ekonomikai Vidurio ir Rytų Europos bei Eurazijos šalyse tyrė Curwin ir Mahutga (2014). Šios šalys nuo planinės ekonomikos pradėjo pereiti prie privačių

rinkų, o užsienio investicijos daugeliui buvo pagrindinė šio perėjimo dalis. Daugumoje šių šalių nebuvo beveik jokių užsienio investicijų ir jos buvo palyginti pramoninės. Curwin ir Mahutga (2014) tyrimo rezultatai rodo, kad TUI lėtina ekonomikos augimą trumpuoju ir ilguoju laikotarpiu. Taip pat tyrime buvo įtraukti šie kontroliniai kintamieji: žmogiškasis kapitalas (išsilavinimas, darbo jėga, gyventojų skaičius), prekybos atvirumas, vietinės investicijos. Iš pasirinktų kontrolinių veiksnių teigiama nauda ekonomikai nustatyta tik vietinių investicijų, o neigiamas efektas ekonomikai buvo nustatytas prekybos atvirumui, likusieji veiksniai neturėjo jokio poveikio arba jis nebuvo nustatytas šio tyrimo metu. Lin ir Lin (2010) tyrė tiesioginių užsienio investicijų (TUI, įskaitant išorines TUI ir vidines TUI), importo ir eksporto bei produktų naujovių ryšį. Empiriniai tyrimo rezultatai patvirtina, kad visi tyrime naudoti veiksniai sudaro prielaidas teigiamam ekonomikos augimui (išorinės TUI, vidinės TUI, importas ir eksportas turi teigiamą poveikį). Nuolatinė tendencija yra ta, kad išorinės TUI daro didžiausią poveikį naujovėms.

Lentelėje 1.4.2 pateikti apibendrinti empirinių tyrimų analizės rezultatai.

1.4.2 lentelė

TUI ir kitų veiksnių poveikis ekonomikos augimui

Autorius, metai	Tyrimo laikotarpis	Tyrimo imtis	Nustatytas poveikis
Saqib, Masnoon ir Rafique (2013)	1981-2010 m.	Pakistanas	Vidaus investicijų – teigiamas, o TUI, šalies skolas, prekybos, infliacijos pasireiškia neigiamas poveikis šalies ekonomikai.
Prochniak (2013)	1993-2009 m.	10 Vidurio ir Rytų Europos (VRE) šalių	TUI, vidaus investicijos, žmogiškasis kapitalas, prekybos atvirumas ir moksliniai tyrimai, finansų sektoriaus plėtra ir fiskalinė politika – turi teigiamą poveikį šalių ekonomikai.
Curwin ir Mahutga (2014)	1990-2010 m.	25 Vidurio ir Rytų Europos bei Eurazijos šalys	Vietinių investicijų – teigiamas, o TUI ir prekybos atvirumo neigiamas poveikis ekonomikos augimui. Žmogiškasis kapitalas – poveikis nenustatytas.
Rahman (2015)	1972-2013 m.	Bangladešas	TUI – neigiamas, o infliacijos ir prekybos balanso poveikis šalies ekonomikai teigiamas.
Shevelova ir Plaskon (2018)	1996–2015 m.	25 Ukrainos regionai	MTTP – teigiamas. Tačiau TUI, fizinio ir žmogiškojo kapitalo poveikis nenustatytas.
Pradhan, Arvin, Hall (2019)	1961–2013 m.	18 euro zonos šalių	TUI, prekybos atvirumas, žmogiškojo kapitalo ir fiskalinės politikos veiksnių poveikis teigiamas ir reikšmingas šalių ekonomikai.
Kalai, Zghidi (2019)	1999–2012 m.	15 Vidurinių Rytų ir Šiaurės Afrikos šalys	TUI ir prekybos atvirumo poveikis teigiamas.
Habibas, Abbasas ir Nomanas (2019)	2007-2015 m.	16 šalių, suskirstytų į dvi grupes, t. y. Brazilija, Rusija, Indija, Kinija bei Vidurio ir Rytų Europos šalys.	TUI, žmogiškasis kapitalas, prekybos atvirumas, MTTP išlaidos – teigiamas, tačiau intelektualinės nuosavybės įteisinimas turi neigiamą poveikį šalių ekonomikai.
Asamoah, Mensah ir Bondzie (2019)	1996–2016 m.	33 Afrikos šalys pietų regione	TUI, prekybos atvirumo, žmogiškojo kapitalo, institucinės kokybės, finansinės ir išteklių nuomos – poveikis teigiamas.
Goh, Ranjnee ir Lin (2020)	1970–2017 m.	3 Azijos regiono šalių grupės	TUI ir žmogiškojo kapitalo poveikis teigiamai veikia šalių grupių ekonomikai.

Šaltinis: sudaryta darbo autoriaus remiantis mokslininkų atliktais empiriniais tyrimais

Taigi, empiriniuose tyrimuose matyti, kad TUI poveikis ekonomikai nėra vienareikšmis. Kitaip tariant, mokslininkų empiriniuose tyrimuose gauti rezultatai rodo, kad tarp TUI ir ekonomikos

augimo gali būti tiek teigiamas, tiek neigiamas. Taip pat svarbu paminėti, kad mokslininkų darbuose, tiriant TUI poveikį ekonomikos augimui, buvo įtraukti ir kiti kontroliniai veiksniai turintys poveikį ekonomikos augimui. Tačiau matyti, kad kiekvienas tyrėjas išskyrė ir naudojo skirtingus kontrolinius kintamuosius bei skirtingas juos atspindinčių rodiklių išraiškas, todėl toliau bus pateikta bendra empiriniuose tyrimuose naudotų veiksnių ir jų rodiklių lentelė.

Remiantis kitų mokslininkų empiriniuose tyrimuose naudotais kintamaisiais ir jų išraiškomis, buvo sudaryta 1.4.3 lentelė.

1.4.3 lentelė

Ekonomikos augimą lemiantys veiksniai ir juos atspindintys rodikliai

Veiksny	Veiksni rodiklis	Autorius, metai
TUI	Vidinės ir išorinės TUI atsargos šalyje.	Lin ir Lin (2010)
Žmogiškasis kapitalas, Fiskalinė politika.	Išsilavinusios darbo jėgos lygis (vidurinis) procentais. Valstybės skola proc. nuo BVP.	Prochniak (2011)
Žmogiškasis kapitalas. Prekybos atvirumas. Vietinės investicijos.	Išsilavinimą įgijusių proc. nuo darbo jėgos, darbo jėga nuo populiacijos, gyventojų skaičius. Eksporto ir importo suma proc., nuo BVP. Pagrindinio kapitalo formavimas proc. nuo BPV.	Curwin ir Mahutga (2014)
TUI. Vidaus investicijos. Valdžios sektorius.	Grynosios įplaukos proc. nuo BVP. Vietos investicijų lygis šalyje proc. nuo BVP. Vyriausybės išlaidos proc. nuo BVP.	Azam ir Ahmed (2015)
TUI	TUI atsargos procentais nuo BVP.	Pegkas (2015)
Ekonomikos augimas. TUI.	BVP procentinis augimas TUI procentas nuo bendrojo vidaus produkto.	Sunde (2016)
TUI. Vietinės investicijos. Žmogiškasis kapitalas.	Vidinės atsargos (metinės) vienam gyventojui. Pagrindinis kapitalo formavimas vienam gyventojui. Aukštąjį išsilavinimą įgijusių proc. nuo aktyvios darbo jėgos.	Hlavacek, Bal-Domanska (2016)
TUI Vietos investicijos Prekybos atvirumas Žmogiškasis kapitalas	Vidinės ir išorinės TUI proc. nuo BVP. Bendras pagrindinio kapitalo formavimas proc. nuo BVP. Prekyba proc., nuo BVP. Darbo jėga, santykis nuo populiacijos.	Ameer ir Xu (2017)
Ekonomikos augimas. TUI. Valdžios sektorius. Prekybos atvirumas.	BVP procentinis augimas. TUI srautai nuo BVP proc. Vyriausybės išlaidos proc. nuo BVP. Importo ir eksporto suma proc. nuo BVP.	Masipa (2018)
Žmogiškasis kapitalas. Prekybos atvirumas. MTTP.	Darbo jėgos proc. nuo BVP. Eksporto ir importo sumos proc. nuo BVP. Išlaidos skirtos moksliniams tyrimams ir eksperimentiniai plėtrai proc. nuo BVP, patentų skaičius 1 milijonui gyventojų.	Habibas, Abbasas ir Nomanas, (2019)
Ekonomikos augimas. TUI. Vyriausybės išlaidos. Vietos investicijos. Žmogiškasis kapitalas Ekonomikos atvirumas	BVP vienam gyventojui augimo tempas. TUI atsargos proc. nuo BVP. Valdžios sektoriaus galutinio vartojimo išlaidos proc. nuo BVP. Bendrojo kapitalo formavimas, proc. nuo BVP. Darbo jėga proc., nuo populiacijos. Užsienio prekyba proc. nuo BVP	Babalola, Mohd, Ehigiamusoe, Onikola, (2019)

Šaltinis: sudarytas autoriaus remiantis atlikta empirinių tyrimų analize

Taigi, lentelėje 1.4.3 galima matyti, kad mokslininkų darbuose, priklausomas kintamasis – *bendrasis vidaus produktas* – dažniausiai išreiškiamas kaip BVP augimo tempas vienam gyventojui arba kaip BVP vienam gyventojui. *Tiesioginės užsienio investicijos* dažniausiai matuojamos procentais nuo bendrojo vidaus produkto, neatsižvelgiant ar tai būtų TUI srautai, ar TUI atsargos. Anot Kornecki ir Ekanayake (2016), TUI srautai ir atsargos yra susijusios su TUI įplaukomis ar nutekėjimais į šalį, regioną arba iš jos. Be to galima matyti, kad TUI srautai vertinami kaip TUI kiekis, kuris patenka į šalį per vienerius metus, o TUI atsargos vertinamos pagal tai, kiek šalyje turima užsienio kapitalui priklausančių gamybos pajėgumų.

Kitų veiksnių rodikliai turi net keletą išraiškų, pavyzdžiui, *žmogiškasis kapitalas* išreiškiamas per darbo jėgos procentą nuo visos populiacijos arba išsilavinusios darbo jėgos procentą nuo dirbančiųjų. Pastarąją išraišką galima suprasti įvairiai, taip pat yra matoma, kad vienuose tyrimuose imamas vidurinį išsilavinimą turinčios darbo jėgos procentas, kituose aukštąjį išsilavinimą ir daugiau. Todėl šiame tyrime bus naudojamas procentas darbo jėgos, kuri turi aukštąjį ar aukštesnį išsilavinimą, remiantis prielaida, kad ES sparčiai žengia aukštųjų technologijų srityje, todėl didesnis procentas išsilavinusios darbo jėgos turėtų prisidėti prie spartesnės ES plėtros. Toliau, galima teigti, kad *ekonomikos atvirumą* (prekybos atvirumą) mokslininkai matuoja vienodai, kaip eksporto ir importo sumos ir santykio nuo BVP procentinę išraišką, todėl šią išraišką naudosime ir šiame darbe. Taip pat dauguma mokslininkų sutaria ir dėl *vietos investicijų* išraiškos, kuri matuojama, kaip bendrojo pagrindinio kapitalo formavimo procentas nuo BVP.

Mokslinių tyrimų ir eksperimentinė plėtra išreiškiama, kaip išlaidos procentais nuo BVP arba kaip registruotų patentų skaičius milijonui gyventojų. Tarp mokslininkų vyrauja diskusija, kad patentų skaičius atspindi galutinį šio proceso rezultatą, o išlaidos skiriamos moksliniams eksperimentams ir plėtrai, gali ir neduoti norimos gražos, todėl remiantis šia logika, tyrime naudojamas patentų skaičius milijonui gyventojų. *Valdžios sektoriaus dydis (fiskalinė politika)* išreiškiamas, kaip vyriausybės išlaidos procentais nuo BVP, arba, kaip valstybės skola procentais nuo BVP.

Apibendrinant įvairių autorių atliktų empirinių tyrimų rezultatus galima teigti, kad tiesioginės užsienio investicijos turi nevienodą reikšmę šalies ekonomikai. Galima matyti, kad tiesioginės užsienio investicijos vienoje šalyje ar šalių grupėje, gali turėti ir daryti teigiamą poveikį ekonomikai, o kitoje, gali turėti visai priešingą kryptį ir daryti neigiamą poveikį šalies vystymuisi. Tačiau analizuotų autorių empirinių tyrimų rezultatai rodo, kad dažniausiai tiesioginių užsienio investicijų poveikis ekonomikos augimui yra teigiamas. Jis pasireiškia per darbo našumo, inovacijų ir prekybos atvirumo didėjimą bei žmogiškojo potencialo augimą. Atlikus mokslinės literatūros analizę, buvo išskirti kontroliniai veiksniai, kurie bus naudojami tolimesnėje analizėje. Tai žmogiškasis kapitalas, ekonomikos atvirumas, vietinės investicijos, valdžios sektoriaus dydis, mokslinių tyrimų ir eksperimentinė plėtra. Taip pat verta paminėti, kad mokslininkų darbuose didesnis tiesioginių užsienio investicijų poveikis ekonomikos augimui pasireiškia besivystančiuose ar mažesnio išsivystymo šalyse lyginant su išsivysčiusiomis šalimis.

Apibendrinant, atliktą mokslinės literatūros ir empirinių tyrimų analizę buvo nustatyta, kad ekonomikos augimas yra vienas labiausiai stebimų rodiklių šalyje, o pastovus jo augimas gali prisidėti prie šalies gyventojų gerovės didėjimo. Taip pat teigiama, kad investicijos yra turtas, iš kurio tikimasi naudoti ateityje. Taip pat, kad šalyse, kuriose turimos nepakankamos investicijų apimtys, yra siekiama pritraukti užsienio kapitalą. Dažniausiai užsienio investicijos skirstomos į kelias rūšis: portfelio, tiesiogines ir kitas. Tačiau dažniausiai mokslinėje literatūroje sutinkama, kad TUI poveikis šalių ekonomikos augimui didžiausias. Jų svarba akcentuojama daugelio mokslininkų bei tyrėjų, nes jomis siekiama užmegzti ir išlaikyti ilgalaikius tiesioginius ryšius su įmone ar šalimi, kuriai teikiamas kapitalas. Taip pat matyti, kad vykstantys tarptautiniai procesai, aktyvus kapitalo judėjimas, sudarė sąlygas spartesniam tiesioginių užsienio investicijų judėjimui bei naujų veiksnių atsiradimui, kurie gali turėti poveikį ekonomikos augimui. Visgi, tiesioginių užsienio investicijų lėšomis įmonės kuria pasaulinio lygmens tiekimo grandines, kurios yra šiuolaikinės tarptautinės ekonomikos dalis. Tarptautiniu mastu jos vertinamos kaip šaltinis, kuris gali padėti spręsti tiek ekonomines, tiek socialines, tiek politines bei ekologines problemas. Taip pat galima matyti, kad TUI išskiriamas į vidines ir išorines.

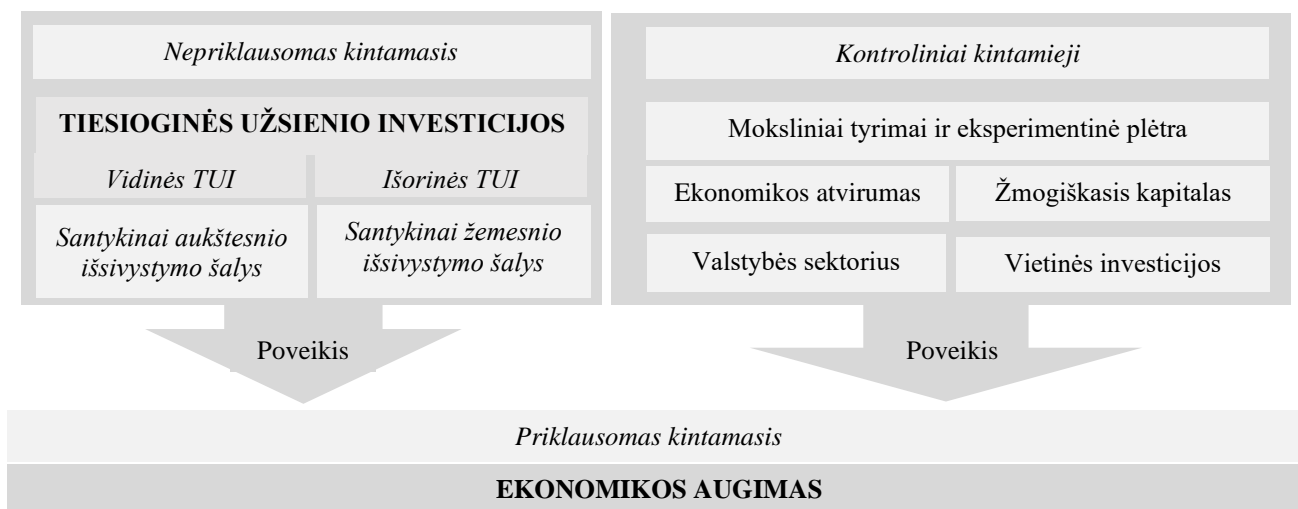
2. TIESIOGINIŲ UŽSIENIO INVESTICIJŲ POVEIKIO EKONOMIKOS AUGIMUI ES ŠALIŲ GRUPĖSE VERTINIMO METODIKA

Atlikus mokslinės literatūros ir empirinių tyrimų analizę, toliau siekiama parengti tiesioginių užsienio investicijų poveikio ekonomikos augimui ES šalyse vertinimo metodiką. Todėl šiame skyriuje bus aptariamas teorinis tiesioginių užsienio investicijų poveikio ekonomikos augimui vertinimo modelis ir etapai, pagrindžiamas tyrimo imties ir laikotarpio pasirinkimas, šalių grupavimas, empirinių tyrimo hipotezių formulavimas, tyrimo metodų ir ribotumų aptarimas.

2.1. Tiesioginių užsienio investicijų poveikio ekonomikos augimui vertinimo modelio sudarymas

Remiantis teorijoje išskirtais pagrindiniais ekonomikos augimą skatinančiais veiksniais, galima teigti, kad investicijos turi didelę reikšmę šalies ekonomikos pokyčiams. Kadangi, kuo daugiau investicijų šalyje, tuo šalies ekonomikos augimo bei produktyvumo potencialas būna aukštesnis.

Tyrimo tikslas – nustatyti kokį poveikį tiesioginės užsienio investicijos turi ekonomikos augimui ES šalių grupėse, šiam tikslui pasiekti, į tyrimą bus įtraukti ir kiti nepriklausomi kontroliniai kintamieji, kurie turi poveikį priklausomajam kintamajam (ekonomikos augimui). Tiesioginių užsienio investicijų poveikio ekonomikos augimui vertinimui nustatyti yra pristatomas teorinis tyrimo modelis. Todėl paveiksle 2.1.1 pateiktas sudarytas tyrimo kintamųjų konceptualusis modelis.

2.1.1 pav. Tiesioginių užsienio investicijų poveikio ekonomikos augimui teorinis vertinimo modelis
Šaltinis: sudarytas darbo autoriaus

Pirmiausia, modelis akcentuoja tiesioginių užsienio investicijų poveikio ekonomikos augimui šalių grupėse vertinimo problemą. Būtina akcentuoti, kad šiuo modeliu (žr. 2.1.1 paveiksle) nustatomas tiesioginių užsienio investicijų, kaip vieno svarbiausių veiksnių lemiančių ekonomikos augimą šalyje, poveikis. Antra, modelis apima vidines ir išorines tiesiogines užsienio investicijas, kurios tyrėjų akcentuojamos, kaip turinčios nevienareikšmį poveikį šalies ekonomikai. Trečia, vertinant tiesioginių užsienio investicijų poveikį, į modelį bus įtraukti ir kiti kontroliniai veiksniai, kurie remiantis tyrimais turi reikšmingą poveikį ekonomikos augimui. Tai žmogiškasis kapitalas, moksliniai tyrimai ir eksperimentinė plėtra (toliau – MTEP), vietinės investicijos, ekonomikos atvirumas bei valdžios sektorius.

Galima teigti, kad siekiant įvertinti tiesioginių užsienio investicijų poveikį ekonomikos augimui, tiesioginės užsienio investicijos bus suskirstytos į vidines ir išorines. Taip pat į tyrimo modelį bus įtraukiami ir kiti kontroliniai veiksniai, kurie turi galimai ne tik teigiamą poveikį ekonomikos augimui, bet ir galimai neigiamą. Be to, galima paminėti, kad ES šalių grupėse gali pasireikšti skirtingas tiesioginių investicijų poveikis ekonomikos augimui. Kadangi ES šalys yra pasiekusios skirtingą išsivystymo lygį, t. y. turi nevienodą ekonominę struktūrą, mokestinę sistemą ir valdžios sektorių. Taip pat, neatmetama tikimybė, kad ekonomikos augimą gali lemti ir kiti veiksniai.

Siekiant apibrėžti kuo tikslesnį empirinio vertinimo modelį bei jo sudarymo prielaidas, buvo sudaryti empirinio vertinimo modelio etapai. Empirinio tyrimo modelio sudarymo etapai suskirstyti pagal tai, kuriame poskyryje bus aptarti ir apibrėžti. Empirinio vertinimo modelio sudarymo etapai atspindi 2.1.1 lentelėje.

2.1.1 lentelė

Empirinio vertinimo modelio sudarymo etapai

Tyrimo etapai	Tikslas	Magistro dalis ar poskyris
1.	Pagrįsti tyrimo imtį ir laikotarpio pasirinkimą	2.1.1
2.	Išskirti ir pagrįsti veiksnius bei juos atspindinčius rodiklius, jų išraiškas	2.1.2
3.	Parinkti tinkamiausius tyrimo metodus, taip pat suformuluoti tyrimo hipotezes ir pagrįsti jose numatomus priežastinius ryšius. Sudaryti tiesioginių užsienio investicijų poveikio ekonomikos augimui empirinio vertinimo modelį ir apibrėžti rezultatų patikimumo vertinimą	2.2
4.	Apibrėžti tyrimo ribotumus	2.3

Šaltinis: sudaryta darbo autoriaus

Iš lentelės matyti, kad antros dalies pirmas skyrius yra išskiriama į du poskyrius, tai yra į 2.1.1 ir 2.1.2 Juose yra pagrindžiama tyrimo imtis ir laikotarpio pasirinkimas, taip pat išskiriami veiksniai turintys poveikį ekonomikos augimui, siekiant įvertinti tiesioginių užsienio investicijų poveikį bei analizės metu, pasirenkami geriausi veiksniai apibūdinantys rodikliai. Skyriuje 2.2 apibrėžiami tinkamiausi tyrimo metodai, taip pat suformuluojamos tyrimo hipotezes ir pagrindžiami numatomi priežastiniai ryšiai. Taip pat sudaromas tiesioginių užsienio investicijų poveikio ekonomikos augimui empirinio vertinimo modelis ir apibrėžiamas rezultatų patikimumo vertinimas. Ir paskutiniame etape, 2.3 skyriuje bus apibrėžiami darbe esantys tyrimo ribotumai.

2.1.1. Tyrimo imties ir laikotarpio pagrindimas

Atlikus teorinę mokslinės literatūros ir empirinių tyrimų analizę, toliau siekiama atlikti tiesioginių užsienio investicijų poveikio ekonomikos augimui vertinimą. Šiam tikslui pasiekti bus sudarytas ekonometrinis modelis, naudojantis *atvirojo kodo programa Gretl*. Tyrime analizuojamas 2000-2018 m. laikotarpis.

Laikotarpio pasirinkimą lėmė, keletas dalykų. Pirmiausiai, išskirtų veiksnių, lemiančių ekonomikos augimą, duomenų trūkumas, kadangi ne visi rodikliai šalyse yra kaupiami vienodą periodą. Tam įtakos galėjo turėti, kad šalys į ES yra įstojusios ne tais pačiais metais, arba, kad oficialius duomenis pradėjo teikti vėlesniu laikotarpiu. Antra, apimamas tiek ekonominio pakilimo, tiek ekonominio lėtėjimo laikotarpis, nes 2008-2009 m. laikotarpiu, visame pasaulyje nuvilnijo ekonominė finansų krizė, todėl analizuojamu laikotarpiu ES šalims teko imtis įvairių priemonių ekonomikos skatinimui. Taip pat buvo atsižvelgiama į kitų (žr. 1.4.2 lentelė) mokslininkų, kurie tyrė TUI

poveikį ekonomikos augimui, empiriniuose tyrimuose naudojamą laikotarpį. Todėl daroma prielaida, kad šis laikotarpis geriausiai atspindės tiesioginių užsienio investicijų poveikį ES šalių grupėse. Empiriniam tyrimui atlikti bus naudojama naujausia turima tarptautinė statistinė informacija, o duomenys renkami iš *Pasaulio banko* (angl. Worldbank), *Eurostato* (angl. Eurostat) ir *Jungtinių Tautų* (angl. Unctadstat) duomenų bazių.

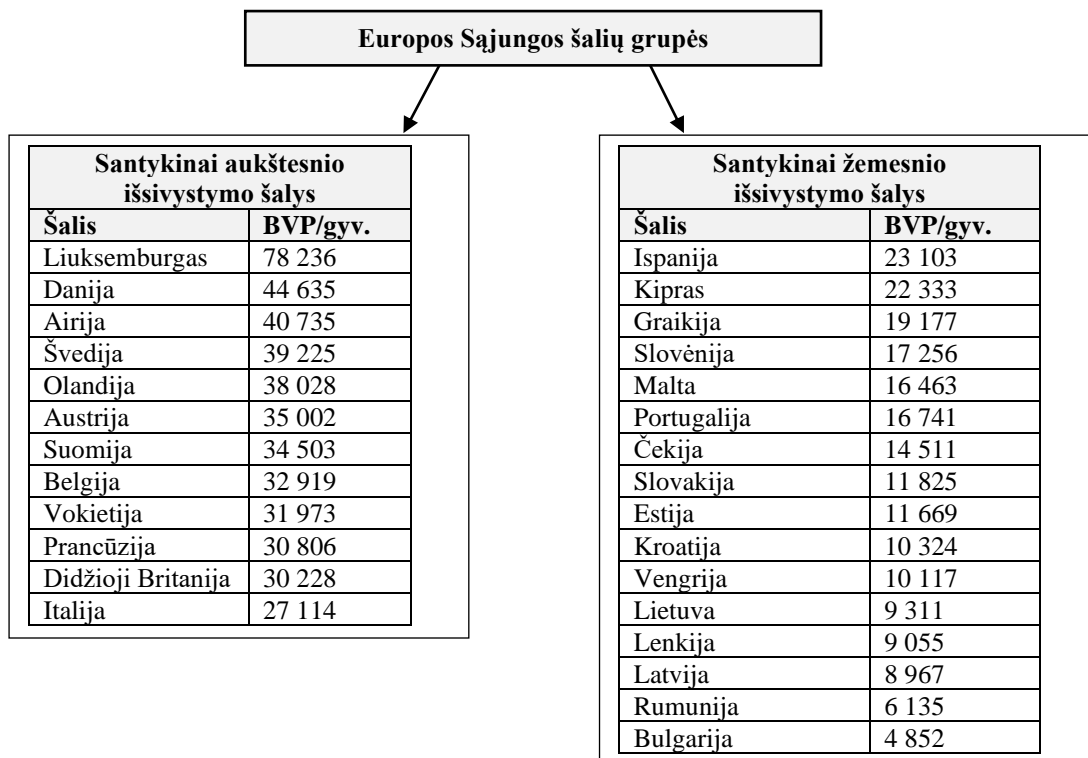
Tyrimo imtis: Airija, Austrija, Belgija, Bulgarija, Čekija, Danija, Estija, Graikija, Ispanija, Italija, Jungtinė Karalystė, Kipras, Kroatija, Latvija, Lenkija, Lietuva, Liuksemburgas, Malta, Nyderlandai, Portugalija, Prancūzija, Rumunija, Slovakija, Slovėnija, Suomija, Švedija, Vengrija, Vokietija – iš viso 28 ES šalys.

Šiame tyrime bus naudojama ne bendra ES-28 šalių imtis, o bus atliekamas šalių grupavimas į kelias grupes. Mokslinėje literatūroje yra randama daug įvairiausių grupavimų, kadangi kiekvienas tyrimas remiasi skirtingais metodais ir logika. Dažniausiai empiriniuose tyrimuose sutinkamas grupavimas pagal: išsivystymo lygį, gerovės lygį (angl. Human Development Index), tam tikro rodiklio apimtį (pvz. TUI), priklausymą organizacijai ar sąjungai (pvz. ES) ir kitus. Verta paminėti, kad ES šalys pasaulio mastu yra įvardijamos kaip išsivysčiusios šalys. Tačiau analizuojant literatūrą ir empirinius tyrimus galima matyti, kad autoriai dažnai išskiria Vidurio ir Rytų ES šalis. Anot Bayar ir Sasmaz, (2019), devintojo dešimtmečio pabaigoje žlugus „geležinei uždangai“, taip pat spartėjant globalizacijai, Rytų bloko valstybės narės persiorientavo iš komandinės ekonomikos į rinkos ekonomiką. Todėl tiek globalizacija, tiek ES derybos, sudarė palankias sąlygas skolintis dideles užsienio kapitalo ir tiesioginių užsienio investicijų sumas.

Rytų ir Vidurio ES šalys narės, dažnai įvardijamos kaip šalys, kurios spartesniais ekonomikos augimo tempais bando pasivyti Vakarų ES šalis, nes yra prisijungusios vėlesniais laikotarpiais. Kituose moksliniuose šaltiniuose teigiama, kad ES viduje vyksta konvergencija, t. y. Vidurio ir Rytų ES šalių ekonomikos yra skatinamos, kad pasiektų ES senbuvų lygį (Europos komisija, 2014; Degsnienė, 2010; Gordon ir Clark, 2019). Anot Sothan (2017), TUI ir ekonomikos augimo teorijose pabrėžiamas šių dviejų kintamųjų ryšys ir nurodoma, kad TUI yra svarbios ekonomikos augimui, ypač besivystančiose šalyse. Tiesioginės užsienio investicijos yra pagrindinis šalies plėtros veiksnys ir didesnę poveikį turi besivystančiose šalyse (Boghean ir State, 2015; Carbonell ir Werner, 2018; Hossain 2016; Yuseng ir kt. 2019). Tačiau pabrėžiama, kad išsivysčiusiose šalyse gali pasireikšti priešingas poveikis. Nors mokslininkų darbuose akcentuojama TUI poveikio skirtumas tarp išsivysčiusių ir besivystančių šalių, tačiau randama mažai tyrimų TUI tematika, kuriuose vertinamas TUI poveikis ekonomikos augimui ES šalių grupėse, išskirtose pagal šalių išsivystymo lygį.

Todėl siekiant įvertinti tiesioginių užsienio investicijų poveikį ekonomikos augimui šalių grupėse, bus atliktas ES šalių grupavimas pagal išsivystymo lygį. Šalys suskirstytos į dvi grupes t. y. santykinai aukštesnę ir santykinai žemesnę išsivystymo lygį pasiekusias šalis. Pirmiausia buvo apskaičiuotas kiekvienos, analizuojamo laikotarpio, ES šalies narės bendrojo vidaus produkto vienam gyventojui rodiklio vidurkis. Toliau buvo išvedamas bendras šalių narių vidurkis, kuris sudarė 24116 Eur. vienam Europos Sąjungos gyventojui. Todėl pirmąją grupę sudaro šalys pasiekusios santykinai aukštesnę išsivystymo lygį, nes jų BVP vienam gyventojui rodiklis yra santykinai didesnis (aukščiau ES vidurkio – 24116 Eur/gyv.), o antrąją grupę – pasiekusių santykinai žemesnę išsivystymo lygį, nes jų BVP vienam gyventojui rodiklis yra santykinai mažesnis (žemiau ES vidurkio – 24116 Eur/gyv.).

ES šalių grupės pateiktos 2.1.2 paveiksle.

2.1.2 pav. ES šalių grupavimas pagal BVP vienam gyventojui rodiklį

Paveiksle 2.1.2 matyti, kad pirmąją šalių (santykinai aukštesnio išsivystymo lygio) grupę sudaro 12 ES šalių, tuo tarpu antrąją šalių (santykinai žemesnio išsivystymo lygio) grupę sudaro 16 ES šalių. Pirmojoje šalių grupėje, kurioje bendrojo vidaus produkto vienam gyventojui sugeneruojama didesnė dalis, yra beveik trečdaliu mažiau šalių, lyginant su antrąja šalių grupe. Galima matyti, kad pirmąją šalių grupę sudaro Europos Sąjungos „senbuvės“ arba mokslinėje literatūroje dažnai minimos, kaip Vakarų ES šalys. Antrosios šalių grupės didžiąją dalį sudaro šalys, prie ES prisijungusios vėliausiai. Jos, mokslinėje literatūroje, įvardijamos kaip Vidurio ir Rytų Europos Sąjungos šalys. Taip pat prie šios grupės priskiriamos ir kitos šalys, tai Ispanija, Graikija, Portugalija.

Taip pat iš 2.1.2 paveikslo matyti, kad santykinai aukštesnio išsivystymo lygio šalyse didžiausias vidutinis BVP vienam gyventojui buvo Liuksemburge ir sudarė 78236 Eur./gyv., o mažiausias vidutinis BVP vienam gyventojui rodiklis buvo Italijoje ir sudarė 27114 Eur./gyv. Tuo tarpu santykinai žemesnio išsivystymo lygio šalyse didžiausias BVP vienam gyventojui buvo Ispanijoje ir vidutiniškai sudarė 23103 Eur./gyv., o mažiausias vidutinis BVP rodiklis buvo Bulgarijoje ir sudarė 4852 Eur./gyv. Toks BVP rodiklio skirtumas tarp šalių rodo, kad skirtingose ES šalyse yra sukuriamas ne vienodas bendrojo vidaus produktas išreikštas vienam šalies gyventojui. Taigi, sugrupavus ES šalis pagal išsivystymo lygį, galima teigti, kad vienos šalys yra pasiekusios santykinai aukštą išsivystymo lygį ir palaipsniui auga toliau, o kitos šalys – santykinai mažiau išsivysčiusios – didesniais augimo tempais siekia pasivyti.

Pristačius tyrimo imtį ir laikotarpį, taip pat šalių grupavimą ir išskirtas grupes, būtina pristatyti tyrime planuojamus naudoti kintamuosius. Atsižvelgiant į tai, sekančiame poskyryje bus pagrindžiami tyrime naudojami kintamieji ir jų rodikliai, remiantis mokslininkų atliktais empiriniais tyrimais.

2.1.2. Tyrime naudotų kintamųjų ir juos atspindinčių rodiklių pagrindimas

Atlikus teorinės mokslinės literatūros bei atliktų empirinių tyrimų analizę, galima teigti, kad dauguma autorių, kaip svarbiausią veiksnį lemiantį ekonomikos plėtrą, dažniausiai išskiria – tiesiogines užsienio investicijas. Taip pat, šalia jų į tyrimą įtraukia ir šiuos ekonomikos augimui poveikį turinčius veiksnius: žmogiškąjį kapitalą, ekonomikos atvirumą, mokslinius tyrimus ir eksperimentinę plėtrą, valstybės sektorių ir kitus. Todėl šiame poskyryje, bus apibrėžiami tyrime naudoti kontroliniai kintamieji, turintys poveikį ekonomikos augimui. Pirmiausia, bus nustatyta tiesioginių užsienio investicijų ir kitų į modelį įtrauktų kintamųjų poveikio kryptis ekonomikos augimui. Antra, remiantis empiriniais tyrimais, bus nustatytos šiam tyrimui labiausiai tinkamos rodiklių išraiškos.

Vienas svarbiausių ekonomikos augimą skatinančių veiksnių yra laikomos *tiesioginės užsienio investicijos*. Tiesioginės užsienio investicijos, daugumos mokslininkų, yra išskiriamos kaip priemonė, kuria nuosekliai naudojantis yra sudaromos sąlygos ekonomikos augimui pasiekti. Makmudov ir Avazov (2019) teigia, kad TUI poveikis ekonomikai remiasi tuo, kad šios *investicijos skatina konkurenciją*. Verta paminėti, kad tiesioginės užsienio investicijos yra naudingos abejoms pusėms, t. y. tiek šaliai, kuri investuoja, tiek tai, kuri jas gauna. TUI sudaro *sąlygas priimančiajai šaliai perimti pažangias technologijas, didinti produktyvumą, įgyti konkurencinį pranašumą*. Vietos įmonės siekdamos išlikti rinkoje ar neužleisti savo rinkos dalies, yra priverstos konkuruoti, t. y. didinti darbo našumą, mažinti kaštus. Visa tai lemia, kad šalies ekonominiai rodikliai auga. Galima matyti, kad *TUI yra svarbiausias besivystančių šalių finansavimo šaltinis* iš užsienio (Carbonell ir Werner, 2018; Boghean, State, 2015). TUI, anot Barkauskaitės ir Naraškevičiūtės (2016), gali paveikti ne tik ekonominius, bet ir socialinius šalies rodiklius, tai yra, *padidinti darbo vietų pasiūlą* regione ir taip sumažinti nedarbo lygį. Taip pat, TUI gali skatinti tinkamesnę išteklių panaudojimą ar aukštesnės kvalifikacijos darbo jėgos augimą, infrastruktūros ir mokslinių tyrimų šalyje plėtrą.

Iamsiraroj, Ulubasoglu (2015) tyrė tiesioginių užsienio investicijų poveikį ekonomikos augimui 140 pasaulio šalyse, 1970–2009 m. laikotarpiu ir *nustatė, kad TUI skatina ekonomikos augimą*. Sekantis mokslininkas, Hossain (2016), tirdamas tiesioginių užsienio investicijų ir ekonomikos augimo ryšį 79 besivystančiose pasaulio šalyse *nustatė, kad tiesioginės užsienio investicijos yra teigiamai susijusios* su priimančiųjų šalių ekonomikos augimu. Tuo tarpu Ghosh ir Wang (2010), tyrė vidaus ir išorės TUI poveikį šalies ekonomikos augimui. Gauti rezultatai rodo, kad TUI tiek į vidų, tiek į išorę, teigiamai koreliuoja su investicijas priimančios ir jas teikiančios šalies ekonomikos augimu. Ameer ir Xu (2017) tyrime išskiriamas TUI poveikis besivystančių šalių ekonomikos augimui. Tyrimo tikslas ištirti vidinių ir išorinių TUI poveikį ekonomikos augimui. Gautos išvados parodė, kad tarp besivystančių šalių yra ilgalaikis teigiamas TUI srautų ir įplaukų poveikis ekonomikos augimui. Taip pat nustatyta, kad teigiamas vidinių ir išorinių TUI poveikis ekonomikos augimui yra labai stiprus, taikant skirtingus ekonometrinius rodiklius.

Tačiau kiti autoriai nustatė neigiamą arba nenustatė jokie TUI poveikio ekonomikai. Agnihotri ir Arora, (2019) siekė nustatyti, kokį poveikį turi išorinės TUI šalies BVP. Duomenų analizės rezultatai paaiškina, kad nėra reikšmingo ryšio tarp išorinių TUI ir šalies vidaus ekonomikos augimo. Curwin ir Mahutga (2014) tyrime gauti rezultatai nurodo, kad TUI lėtina ekonomikos augimą trumpuoju ir ilguoju laikotarpiu. Almfrajia ir Almsafirc (2014) savo tyrimu nustatė, kad tarp TUI ir BVP egzistuoja tiek teigiamas, tiek neigiamas ryšys. Taip pat, TUI turi neigiamą poveikį

šalies ekonomikos augimui. *Galima teigti, kad TUI ir ekonomikos augimą sieja nevienareikšmis ryšys, kas reiškia, kad TUI didėjant ekonomikos augimas taip pat didėja ir atvirkščiai. Nes gautuose tyrimuose matyti, tiek teigiama, tiek neigiama poveikio kryptis.*

Vienas iš kontrolinių kintamųjų yra *ekonomikos atvirumas*. Mokslinėje literatūroje ekonomikos atvirumas įvardijamas kaip prekybos atvirumas, užsienio prekyba. Šis veiksnys dažniausiai yra išreiškiamas kaip eksporto ir importo suma ir jų santykis nuo bendrojo vidaus produkto (Babalola, Mohd, Ehigiamusoe, Onikola, 2019). Prekybos atvirumas, anot Tariq ir Rahim (2016), sudaro palankias sąlygas besivystančių šalių ekonomikoms įgyti pranašumą. Todėl, kad aktyvėjanti užsienio prekyba teigiamai veikia šalių ekonomiką ir tarptautinį bendradarbiavimą. Pasak, Bakari ir Sofien (2019), ekonomikos atvirumas daro reikšmingą poveikį ekonomikos augimui per kelis kanalus. Pirmasis, tai augantys tarptautinio kapitalo srautai gali *padidinti kapitalo tempus, taip pat žmogiškojo ar finansinio kapitalo atsargas* šalyje, antrasis, kad ekonomikos atvirumas gali paspartinti šalies ekonomikos plėtrą *per technologinę pažangą*.

Asamoah, Mensah ir Bondzie (2019) atlikti tyrimai parodė, kad *prekybos atvirumas turėjo reikšmingą poveikį Afrikos šalių ekonomikos vystymuisi*. Tyrimu pabrėžiama, kad prekybos poveikis yra daug didesnis į eksportą linkusioms šalių ekonomikoms, lyginant su uždaresnėmis šalimis. Tuo tarpu Zahonogo (2016) tyrė prekybos atvirumo poveikį besivystančių šalių ekonomikos augimui. Gauti rezultatai rodo, kad *prekybos atvirumas turi teigiamą poveikį. Apibendrinant, dauguma mokslininkų nurodo, kad ekonomikos atvirumas turi teigiamą poveikį, todėl galima teigti, kad sieja tiesioginis ryšys su bendroju vidaus produktu.*

Sekantis kontrolinis kintamasis yra *moksliniai tyrimai ir eksperimentinė plėtra*. Pastaruosius kelius dešimtmečius MTEP tapo svarbiu ekonomikos augimą lemiančiu veiksniumi. Broughel ir Thierer (2019) teigia, kad ekonomika auga tada, kai mokslu paremtais sprendimais yra siekiama tobulinti turimus arba kurti naujus materialinius gamyboje naudojamus veiksnius. Tačiau, tik tuo atveju, jeigu jie prisideda prie gamybos apimtys didėjimo ar kokybės gerėjimo. Visgi, investicijų į mokslinius tyrimus metu, pasak, Belitski, Caiazza, Lehmann (2019), yra kaupiamos naujos žinios, kurių dėka skatinamos ir kuriamos inovacijos, o sukurtos naujos technologijos yra naudojamos didinant darbo našumą. Taip pat, technologinę pažangą galima suprasti, kaip veikloje naudojamų įvairių mašinų ir įrenginių optimizavimą. Arba patobulintų įrenginių naudojimą, kurie padeda darbuotojams pagaminti daugiau produkcijos, o visa tai, didina darbo efektyvumą ir lemia ekonomikos augimą (Potelienė, 2017; Aleknavičiūtė, 2016).

Habibas ir kt. (2019) tyrė Brazilijos, Rusijos, Indijos ir Kinijos bei Vidurio ir Rytų Europos šalis, imtį sudarė 16 šalių suskirstytą į dvi grupes, tyrimas apėmė 2007–2015 m. laikotarpį. Rezultatai rodo, kad *MTTP išlaidos* daro statistiškai reikšmingą teigiamą poveikį ekonomikai. Tačiau nustatyta, kad *patentų skaičiaus augimas nespirtina* ekonomikos augimo. Shevelova ir Plaskon (2018) gautas modelis rodo, kad dėl ekonomikos augimo besivystančiose šalies inovacijų sistemoje mokslinių tyrimų ir plėtros išlaidos buvo labai naudingos. *Taigi, MTEP teigiamai veikia ekonomikos augimą, todėl galima teigti, kad juos sieja tiesioginis ryšys, t. y. didėjanti mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros dalis šalyje, didina šalies ekonomikos augimą.*

Kaip dar vienas kontrolinis kintamasis yra *žmogiškasis kapitalas*. Dabartiniu laikotarpiu žmogiškasis kapitalas kaip ekonomikos augimą skatinantis veiksnys yra labai svarbus. Hlavacek, Bal-Domanska (2016) teigia, kad žmogiškojo kapitalo lygis yra vienas svarbiausių veiksnių, nes šalys, turinčios aukštesnį žmogiškojo kapitalo lygį, greičiau įsisavina žinias ir inovacijas, o tai

pasireiškia didesniu augimo tempu. Žmogiškieji ištekliai, pasak Karlsson, Rickardsson, Wincent, (2019), teigiamai veikia socialinę bei ekonominę gerovę, o žmonių sugebėjimas prisitaikyti, sukauptos žinios ir patirtis, turi teigiamos įtakos ekonomikos plėtrai. Išsilavinimas anot Potelienės (2017) svarbus veiksnys, kadangi įgyjant tam tikros rūšies išsilavinimą yra didinama žmogiškojo kapitalo apimtis, o keliant kvalifikaciją – kokybę. Be to, teigia, kad investavimas į aukštąjį išsilavinimą, lemia geresnį kvalifikuotų specialistų parengimą, o jų našus darbas yra svarbiausias ekonominio augimo veiksnys. Žmonės, turintys aukštąjį išsilavinimą anot ir Cherksova ir kt. (2017), daro įtaką šalių ekonomikai ir pačiam vystymosi procesui dėl kelių priežasčių. Pirma, greičiau ir efektyviau atlieka paskirtas užduotis, antra, sugeba lengviau pritaikyti naujus metodus ar perimti naujų technologijų veikimą.

Dinh ir kt. (2019) tyrė žmogiškojo kapitalo poveikį ekonomikos augimui ir nustatė, kad *žmogiškasis kapitalas turi poveikį ekonomikos augimui ilgiuoju laikotarpiu*. Teixeira, Queiros (2016) tyrė tiesioginį ir netiesioginį žmogiškojo kapitalo poveikį ekonomikos augimui. Ir nustatė, kad *žmogiškasis kapitalas yra ekonomikos augimą lemiantis veiksnys*, o investicijos į žmogiškąjį kapitalą tam tikrose pramonės šakose daro didelę įtaką ekonomikos augimui. *Apibendrinant, galima teigti, kad žmogiškasis kapitalas ir jo didėjimas turi teigiamą ryšį su bendruoju vidaus produktu ir juos sieja tiesioginis ryšys*.

Sekantis kontrolinis kintamasis – *vietos investicijos*. Kaip teigia Jeong (2018), pastaruosiu metu vis mažiau išskiriami skirtumai tarp vidaus ir užsienio investicijų. Tačiau teigiama, kad turi būti stengiamasi sudaryti kuo geresnes sąlygas tiek vietiniam, tiek užsienio verslui. Taip pat, didesnę dėmesį skirti vietos investicijų skatinimui, kadangi jos yra pagrindinis įmonių finansavimo šaltinis šalyje. Curwin ir Mahutga (2014) tyrimo rezultatai rodo, kad *vietos investicijos turi teigiama naudą ekonomikai*.

Almfrajia ir Almsafirc (2014), savo tyrimo metu išskyrė TUI ir kitus veiksnius turinčius poveikį ekonomikos augimui. Ir nustatė, kad *vietos investicijos pasireiškė teigiamu poveikiu šalies augimui*. Adams (2009) nagrinėjo TUI ir vietos investicijų poveikį Afrikos ekonomikos augimui 1990-2003 m. Tyrimu nustatė, kad *vietos investicijų poveikis buvo teigiamas ir reikšmingai susijęs su ekonomikos augimu* vertinant tiek OLS, tiek fiksuoto metodo poveikio vertinimus. Bayear (2014), tyrimo laikotarpis 1980–2012 m., tyrimui atlikti naudojo kointegracijos testą, rezultatai parodė, kad tarp ekonomikos augimo ir *vietos investicijų buvo ilgalaikis ryšys*. *Apibendrinant, galima teigti, kad vietos investicijos ir jų didėjimas turi teigiamą ryšį su bendruoju vidaus produktu ir juos sieja tiesioginis ryšys*.

Paskutinis tyrimas naudotas kintamasis yra *valstybės skolos dydis (fiskalinė politika)*. Pradhan ir kt. (2019) teigia, kad fiskalinė politika yra svarbus šalies rodiklis, nes investuotojai teikia pirmenybę toms šalims, kurios neturi didelių įsipareigojimų. Afonso ir Sousa (2012) tyrė fiskalinės politikos padarinius makroekonominiams rodikliams, taikydami Bajeso struktūrinės vektorinės autoregresijos (angl. B-SVAR) metodą. Rezultatai rodo, kad vyriausybės išlaidų pokyčiai daro nedidelį poveikį bendrajam vidaus produktui. Ojonugwa ir Abdul (2015) teigia, kad vyriausybės išlaidos dar žinomos kaip valstybės išlaidos, kurios nurodo viešojo sektoriaus ar vyriausybės teikiamų paslaugų ir prekių vertę. Šios išlaidos dažniausiai yra skirtos spartesniam ekonomikos augimui ir plėtrai siekiant didinti žmonių gyvenimo lygį.

Ojonugwa ir Abdul (2015) tyrė valstybės išlaidų poveikį Nigerijos ekonomikos augimui 1970-2010 metais. Gauti tyrimo rezultatai parodė, kad *ilgiuoju laikotarpiu valstybės išlaidos turėjo teigiamą ir*

reikšmingą poveikį ekonomikos augimui. Kiti mokslininkai Saez, Alvarez-Garcia ir Castaneda (2017) tyrė valstybės išlaidų poveikį ekonomikos augimui Europos Sąjungos šalyse 1994-2012 m. Šiuo tyrimu *nustatė teigiamą valstybės išlaidų* ir ekonomikos augimo santykį tokiose šalyse kaip: Portugalijoje ir Jungtinėje Karalystėje, o tokiose šalyse, kaip Austrijoje, Suomijoje, Italijoje ir Švedijoje buvo nustatytas neigiamas, o tokioje kaip Belgijoje, Prancūzijoje, Graikijoje, Airijoje, Liuksemburge, Nyderlanduose ir Ispanijoje *nustatytas nereikšmingas*. Tačiau paėmus visas Europos Sąjungos šalis *buvo nustatytas neigiamas valstybės išlaidų poveikis ekonomikos augimui*. Neigiamą valstybės skolų poveikį šalies ekonomikos augimui nustatė ir Pegkas (2018) tirdamas valstybės skolų poveikį ekonomikos augimui Graikijoje. Gauti rezultatai parodė, kad *didėjanti valstybės skola mažina spartų ekonomikos augimą*, o tai reiškia kad poveikis ekonomikos augimui yra neigiamas. *Apibendrinant, galima teigti, kad valstybės skolos didėjimas turi nevienareikšmį ryšį su bendruoju vidaus produktu*.

Toliau yra pagrindžiamos ir išskiriamos pasirinktų veiksmų atspindinčių rodiklių išraiškos, kurios bus naudojamos šiame darbe atliekant tyrimą. Juos naudojo dauguma mokslininkų atlikdami empirinius tyrimus (žr. 1.4.3 lentelė). Todėl lentelėje 2.1.2 yra pateikiami visi tyrime naudoti kintamieji bei jų matavimo išraiškos. Taip pat rodiklio kodavimas raidėmis bei duomenų šaltinis. Taip pat reikia paminėti, kad veiksmų pavadinimą būtina sutrumpinti dėl kelių priežasčių. Pirmiausiai dėl to, kad *ekonometrinė programa Gretl* priimtų duomenis ir, kad jie būtų lengviau suprantami. Ir sekanti, nes tai yra priimta norma, kurios laikosi mokslininkai atlikdami empirinius tyrimus.

2.1.2 lentelė

Tyrimo kintamieji ir jų išraiškos

Veiksny	Rodiklio išraiška	Rodiklio trumpinys	Duomenų šaltinis
<i>Priklausomas kintamasis</i>			
Bendras vidaus produktas	Realusis BVP/ gyv.	RGDP	Eurostat
<i>Nepriklausomas kintamasis</i>			
Tiesioginės užsienio investicijos	Sukauptos vidinės TUI, proc. nuo BVP, Sukauptos išorinės TUI, proc. nuo BVP	inFDI, outFDI	Unctadstat
<i>Kontroliniai kintamieji</i>			
Žmogiškasis kapitalas	Aukštąjį išsilavinimą turinčių žmonių proc. nuo darbo jėgos	EDUC	Wordbank
Valstybės sektorius	Valstybės skola proc. nuo BVP	GDEBT	Eurostat
MTEP	Patentų skaičius mln./gyv.	P	Eurostat
Ekonomikos atvirumas	Eksporto ir importo sumos santykis su BVP, proc.	OPEN	Wordbank
Vietos investicijos	Bendrasis pagr. kapitalo formavimas proc., nuo BVP	GFC	Wordbank

Šaltinis: sudaryta autoriaus

Tyrimo kintamuosius sudaro: *priklausomas kintamasis* – bendrasis vidaus produktas, kuris išreikštas kaip *realiojo bendrojo vidaus produkto vienam gyventojui absoliutus dydis tūkstančiais Eur*. Sudarytame modelyje priklausomas kintamasis bus naudojamas panaikinus infliacijos poveikį. Todėl kad, realusis bendrojo produkto rodiklis yra skaičiuojamas atsižvelgiant ir panaikinant infliacijos poveikį, todėl tai leis tiksliau paaiškinti šalies ekonomikos augimą.

Toliau, *nepriklausomas kintamasis* – tiesioginės užsienio investicijos, jos išreikštos, kaip vidinių ir išorinių TUI *proc., nuo šalies bendrojo vidaus produkto*. Taip pat, būtina pabrėžti, kad analizėje bus naudojami ne TUI srautai, o sukauptos šalyje ir užsienyje tiesioginės užsienio investicijos.

Taip pat tyrime naudojami ir *kontroliniai kintamieji*: aukštąjį išsilavinimą turinčios darbo jėgos procentas, patentų skaičius 1 milijonui gyventojų, taip pat valdžios sektoriaus skola, bendrasis pagrindinio kapitalo formavimas ir ekonomikos atvirumas, procentais nuo šalies BVP.

Taigi, šiame poskyryje buvo pagrįstas tyrimo laikotarpis ir imties pasirinkimas, nustatytas tiesioginių užsienio investicijų galimas poveikis ekonomikos augimui. Taip pat buvo nustatyta ir kitų į modelį įtraukiamų veiksnių galima poveikio kryptis. Toliau buvo atlikta tinkamiausių veiksnių rodiklių išraiškos analizė, remiantis kitų mokslininkų naudotomis išraiškomis empiriniuose tyrimuose. Galima teigti, kad pasirinktos veiksnių išraiškos leis sudaryti modelį, kuriame bus analizuojamas TUI poveikis ekonomikos augimui ES šalių grupėse. Toliau, remiantis tyrimo logika, bus formuluojamos hipotezės apie jų galimą ryšį su bendruoju vidaus produktu tenkančiu vienam gyventojui ir pristatomi tyrimo metodai.

2.2. Empirinio tyrimo etapai ir metodai

Pirmasis metodikos etapas pradedamas pristatant išsikeltas ir darbe planuojamas naudoti tyrimo hipotezes, taip pat apibrėžiant empirinio vertinimo modelį bei jo sudarymo prielaidas.

Pagal atliktą mokslinės literatūros ir empirinių tyrimų analizę, buvo išsikeltos mokslinio tyrimo **hipotezės**. Darbe siekiama nustatyti tiesioginių užsienio investicijų poveikį ekonomikos augimui ES šalių grupėse, išskiriant TUI į vidines ir išorines. Taip pat į tyrimą įtraukiant kontrolinius kintamuosius lemiančius ekonomikos augimą. Atsižvelgiant į tai, kad atliktuose TUI poveikio ekonomikos augimui vertinimo tyrimuose yra nustatomi skirtingi jų poveikiai, tyrime formuluojamos šios hipotezės. Testuojamos hipotezės atsispindi 2.2.1 lentelėje.

2.2.1 lentelė

Testuojamos hipotezės

<p>H1: vidinės tiesioginės užsienio investicijos daro skirtingą poveikį ekonomikos augimui skirtingo išsivystymo lygio ES šalių grupėse ($\Delta_{intTUI} > 0, \Delta_{inTUI} < 0,$)</p>
--

<p>H2: išorinės tiesioginės užsienio investicijos daro skirtingą poveikį ekonomikos augimui skirtingo išsivystymo lygio ES šalių grupėse ($\Delta_{outTUI} > 0, \Delta_{outTUI} < 0.$)</p>
--

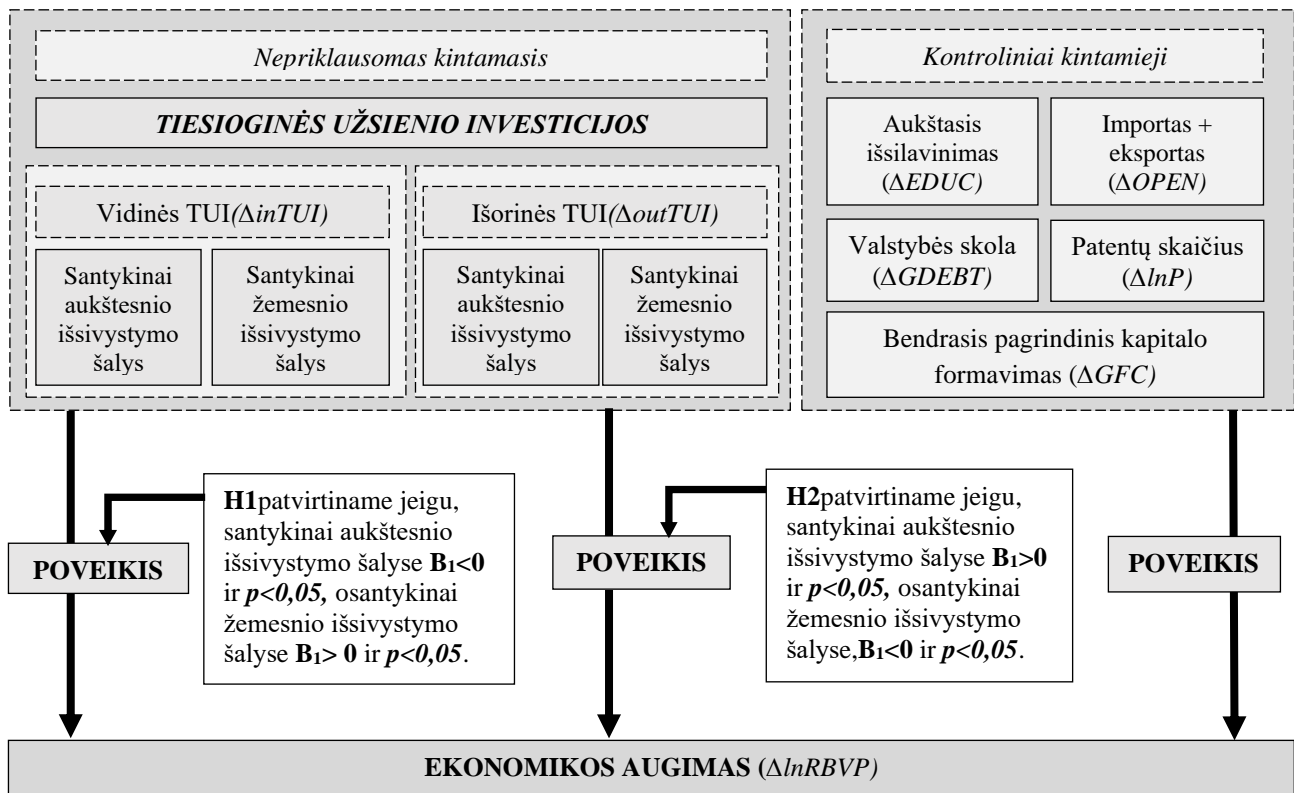
Šaltinis: sudaryta darbo autoriaus

Taigi, darbe keliamos 2 hipotezės, kurios formuluojamos apibrėžiant tiesioginių užsienio investicijų poveikį ekonomikos augimui. Tikėtina, kad veiksnys turi tiek teigiamą, tiek neigiamą poveikį, todėl darbe formuluojama **1 hipotezė**: *vidinės tiesioginės užsienio investicijos, daro skirtingą poveikį ekonomikos augimui skirtingo išsivystymo lygio ES šalių grupėse, t. y. santykinai žemesnio išsivystymo lygio šalių grupėje jos daro teigiamą, o santykinai aukštesnio išsivystymo lygio šalyse daro neigiamą poveikį ekonomikos augimui. Kitiems veiksniams nekintant, veiksnio didėjimas skatina ekonomikos augimą ir atvirkščiai.*

Toliau formuluojama sekanti hipotezė **2 hipotezė**: *išorinės tiesioginės užsienio investicijos, daro skirtingą poveikį ekonomikos augimui skirtingo išsivystymo lygio ES šalių grupėse, t. y. santykiniai žemesnio išsivystymo šalių grupėje jos daro teigiamą, o santykinai aukštesnio išsivystymo lygio šalyse neigiamą poveikį ekonomikos augimui. Kitiems veiksniams nekintant, šių veiksnių didėjimas skatina ekonomikos augimą ir atvirkščiai.*

Prieš sudarant empirinio tyrimo vertinimo modelį, būtų tikslinga apibendrinti teorinių ir empirinių tyrimų rezultatus. 2.2.1 paveiksle atsispindi empirinis tyrimo modelis.

2.2.1 pav. TUI poveikio ekonomikos augimui ES šalių grupėse empirinio vertinimo modelis
Šaltinis: sudarytas darbo autoriaus

Remiantis teorinių ir empirinių darbų rezultatais, buvo sudaromas tiesioginių užsienio investicijų poveikio ekonomikos augimui ES šalių grupėse vertinimo modelis (žr. 2.2.1 pav.). Sudarytame 2.2.1 paveiksle galima matyti tiesiogines užsienio investicijas, kurios buvo išskirtos į vidines ir išorines, šalių grupes ir kitus kontrolinius rodiklius, teorijoje išskirtus kaip lemiančius ekonomikos augimą, siekiant įvertinti tiesioginių užsienio investicijų poveikį ekonomikos augimui, taip pat išsikeltas tyrimo hipotezes.

Sudarius empirinio vertinimo modelį, toliau bus sudaroma teorinė empirinio tyrimo lygtis. Prieš sudarant lygtį, būtina nustatyti tinkamiausią duomenų tipą. Randami 3 tipai: laiko eilutės, tarpgrupiniai ir paneliniai. Tyrimo bus taikomi statistiniai kintamųjų duomenys, kurie yra panelinio tipo. Pasirinkimą lėmė tai, kad tarpgrupiniai duomenys neturi laiko vėlavimų funkcijos, todėl modelyje nebus galimybės įtraukti kintamojo vėlavimų (angl. lags). Siekiant analizuoti laiko eilutes, rekomenduojama jas tirti kuo ilgesnes, taip pat dažnu atveju jos apima vienos šalies ar kito objekto laiko eilutę. Todėl pasirinkti panelinio tipo duomenys yra daug išsamesni, nes galimas didelis stebėjimų (objektų) skaičius. Taip pat yra galimybė tirti tiek trumpesni, tiek ilgesni laikotarpį. Todėl daroma prielaida, kad panelinio tipo analizė yra tinkamiausia šiam tyrimui.

Tyrimui atlikti buvo sudaryta teorinė empirinio tyrimo lygtis:

$$RGDP_{i,t} = \beta_0 + \alpha_1 \Delta t_{2001} + \dots + \alpha_n \Delta t_{2018} + \beta_1 inTUI_{i,t} + \beta_{1,1} inTUI_{i,t} \times L + \beta_2 outTUI_{i,t} + \beta_{2,2} outTUI_{i,t} \times L + \beta_3 GDEBT_{i,t} + \beta_4 OPEN_{i,t} + \beta_5 GFC_{i,t} + \beta_6 P_{i,t} + \beta_7 EDUC_{i,t} + u_{i,t} \quad (2.2.1)$$

Čia:

RGDP- realusis BVP/ gyv.

inTUI – sukauptos vidinės TUI, proc., nuo BVP,,
 inTUI*L – sukauptos vidinės TUI, proc., nuo BVP,
 outTUI – sukauptos išorinės TUI, proc., nuo BVP,
 outTUI*L – sukauptos išorinės TUI, proc., nuo BVP,
 GDEBT – valstybės skola proc., nuo BVP,
 OPEN - eksporto ir importo sumos santykis su BVP, proc.,
 GFC - bendrasis pagrindinio kapitalo formavimas proc., nuo BVP
 P - patentų skaičius /mln. gyv.
 EDUC- aukštesnį kaip vidurinį turinčių žmonių santykis su visa populiacija, proc.
 β_0 - konstanta;
 td – laiko pseudo kintamieji, kurie absorbuoja laiko poveikį tyrimo rezultatams;
 u – laiko atžvilgiu kintanti modelio paklaida.

Sudarius teorinę tyrimo lygtį yra svarbu tinkamai įvertinti pasirinktą tyrimo modelį. Dažnu atveju duomenims yra būdingas ne stacionarumas. Dėl ne stacionarumo problemos atsiranda tikimybė, kad bus pateikti klaidinantys analizės rezultatai. Siekiant to išvengti, būtina taikyti pirmos eilės skirtumų (angl. *First Difference*) duomenų transformaciją. Ji duomenis pavers stacionariais bei iš sudaryto ekonometrinio modelio panaikins laiko atžvilgiu nekintantį atsitiktinį nestebimų kintamųjų heterogeniškumą. Taip pat su pirmos eilės skirtumų transformacija, bus taikoma ir logaritmo (angl. *logarithm*) transformacija, kuri leis gautas koeficientų reikšmes interpretuoti kaip elastingumo koeficientus ir potencialiai netiesinius ryšius, kitaip tariant, tai padės priklausomą ir nepriklausomus kintamuosius suvesti į tiesinius.

Kadangi kintamųjų reikšmės skiriasi t. y. vieni veiksniai absoliučiais dydžiais, o kiti procentine išraiška, būtina sutvarkyti duomenis, kad atitiktų analizei keliamus reikalavimus. Todėl kintamieji išreikšti absoliučiais dydžiais buvo logaritmuoti ir diferencijuoti, o išreikšti procentine išraiška buvo tik diferencijuoti. Taip pat buvo įtrauktas bendrojo vidaus produkto vėlavimas, todėl sudaryta nauja tyrimo lygtis:

$$\Delta \ln \text{RGDP}_{i,t} = \beta_0 + \text{td}_2 2001 + \dots + \text{td}_9 2018 + \beta_1 \Delta \text{inTUI}_{i,t} + \beta_{1,1} \text{inTUI}_{i,t} \times L + \beta_2 \Delta \text{outTUI}_{i,t} + \beta_{2,2} \text{outTUI}_{i,t} \times L + \beta_3 \Delta \text{GDEBT}_{i,t} + \beta_4 \Delta \text{OPEN}_{i,t} + \beta_5 \Delta \text{GFC}_{i,t} + \beta_6 \Delta \ln P_{i,t} + \beta_7 \Delta \text{EDUC}_{i,t} + \ln \text{RGDP}_{i,t-1} + u_{i,t} \quad (2.2.2)$$

Sudarius modelį yra būtina nustatyti jo tinkamumą. Tikrinimui bus naudojamas determinacijos koeficientas (R^2), kurio reikšmė yra įgyjama iš intervalo (0, 1). Kuo šis koeficientas arčiau vieneto, tuo sudarytas modelis yra geresnis ir tinkamesnis. Todėl, kad tai gali parodyti, kiek procentų priklausomo kintamojo gali būti paaiškinta nepriklausomų kintamųjų pokyčiais. Transformuojant duomenis, sudarytame modelyje, vietoje determinacijos koeficiento, siūloma naudoti koreguotą determinacijos koeficientą (*Adjusted R²*), kuris gali įgyti ir neigiamas reikšmes intervale (-1, 1). Taip pat modelyje bus stebima p – reikšmė, kuri turi būti mažesnė už 0,05. Tai parodys modelio tinkamumą ir bus galima teigti, kad sudarytas modelis ir gauti rezultatai geri bei tinkami interpretavimui.

Apie sudaryto modelio patikimumą sprendžiama tikrinant modelio prielaidas: multikolinearumą, heteroskedastiškumą, autokoreliaciją, pasiskirstymą pagal normalųjį skirstinį. Pagal Čekanavičių ir Murauską (2014), modelio multikolinearumą galima patikrinti pagal dispersijos mažėjimo daugiklį (angl. VIF), kai $VIF > 4$ reiškia, kad modelis turi multikolinearumo problemą. Modelio paklaidų skirstinių normalumą siūloma tikrinti taikant Kolmogorovo-Smirnovo (z) kriterijų. Tačiau paklaidų pasiskirstymas ne visada tikrinamas, o kadangi tai yra paneliniai duomenys ir dažniausiai paklaidos

niekada nebūna pasiskirsčiusios pagal normalųjį skirstinį, todėl šio tyrimo atveju, paklaidų pasiskirstymas pagal normalųjį skirstinį nebus tikrinamas. Heteroskedastiškumui įvertinti naudojami du testai, Breuč-Pegano arba Koenkerio (angl. *Breusch-Pagan/Koenker*). Breuč-Pegano testas atliekamas tuo atveju jei paklaidos pasiskirsčiusios pagal normalųjį skirstinį. Kitu atveju atliekamas Koenker testas (Čekanavičius ir Murauskas. 2014).

Taip pat tikrinamas paklaidų heteroskedastiškumą *grupės testu* (angl. *groupwise*) testu, kurio nulinė hipotezė teigia, kad paklaidų sklaida homoskedastiška ir ją reikia atmesti, kai p -reikšmė mažesnė už 0,05. Tuomet priimama alternatyvi hipotezė, kad paklaidos heteroskedastiškos. Paklaidų heteroskedastiškumo problema atsiranda todėl, kad atsitiktiniai modelio kintamieji gali turėti tokią pat pradinę variaciją. Siekiant panaikinti minėtą problemą galutinis modelis gali būti sudaromas pasinaudojant (angl. *Robust standard error*.) *robustine* paklaidų funkcija, kuri padeda susitvarkyti su paklaidų heteroskedastiškumo problema. Autokoreliacijos tikrinimui galima taikyti *Durbino-Vatsono* (angl. *Durbin–Watson*) arba (angl. *autocorrelation test*) *autokoreliacijos testus*. Autokoreliacijos nėra, kai Durbino-Vatsono statistikos reikšmė būna tarp 1,5 ir 2,5 (Čekanavičius ir Murauskas. 2014).

2.3. Tyrimo ribotumai

Pagal atliktą empirinių tyrimų ir mokslinės literatūros analizę, buvo išskirta ir daugiau veiksnių turinčių poveikį ekonomikos augimui. Tačiau atliekant tyrimą tiesioginių užsienio investicijų poveikio ekonomikos augimo tematika Europos sąjungos šalių mastu, dėl tam tikrų duomenų (rodiklių) trūkumo buvo susiduriama su *duomenų ribotumu*. Taip galėjo nutikti dėl to, kad ne visos šalys vienodai teikia statistinius duomenis.

Reikia paminėti, kad atliekant tiesioginių užsienio investicijų poveikio vertinimą į modelį buvo įtraukti ir kontroliniai veiksniai, kurie turi poveikį ekonomikos augimui – žmogiškasis kapitalas, ekonomikos atvirumas, vietinės investicijos, valdžios sektoriaus dydis, mokslinių tyrimų ir eksperimentinė plėtra. Veiksniai buvo išsireikšti įvairiais statistiniais rodikliais, todėl autorius remdamasis mokslinės literatūros įžvalgomis, išskyrė labiausiai tinkančius šiam tyrimui rodiklius. Galima pripažinti, kad imant tuos pačius veiksnius, tačiau skirtingus jų rodiklius, gali būti gauti visai kiti rezultatai. Taip pat, šiame tyrime, prieš atliekant regresinę analizę, kintamiesiems buvo nustatyta veiksnių kryptis, kuri gali skirtis atliekant skirtingas analizes.

Prie tyrimo ribotumo yra priskiriamas ir tyrimo laikotarpis, – 2000-2018 m. – kadangi šalys į ES yra įstojusios skirtingais laikotarpiais. Todėl spartesnį ar lėtesnį išskirtų ir analizėje naudotų kintamųjų kitimą galėjo paveikti tam tikros sąlygos, tokios kaip naujos rinkos, ES parama, kiti veiksniai. Vertinimo laikotarpio pasirinkimą sąlygojo statistinių duomenų prieinamumas, todėl tai galima vertinti kaip šio tyrimo vieną iš ribotumų.

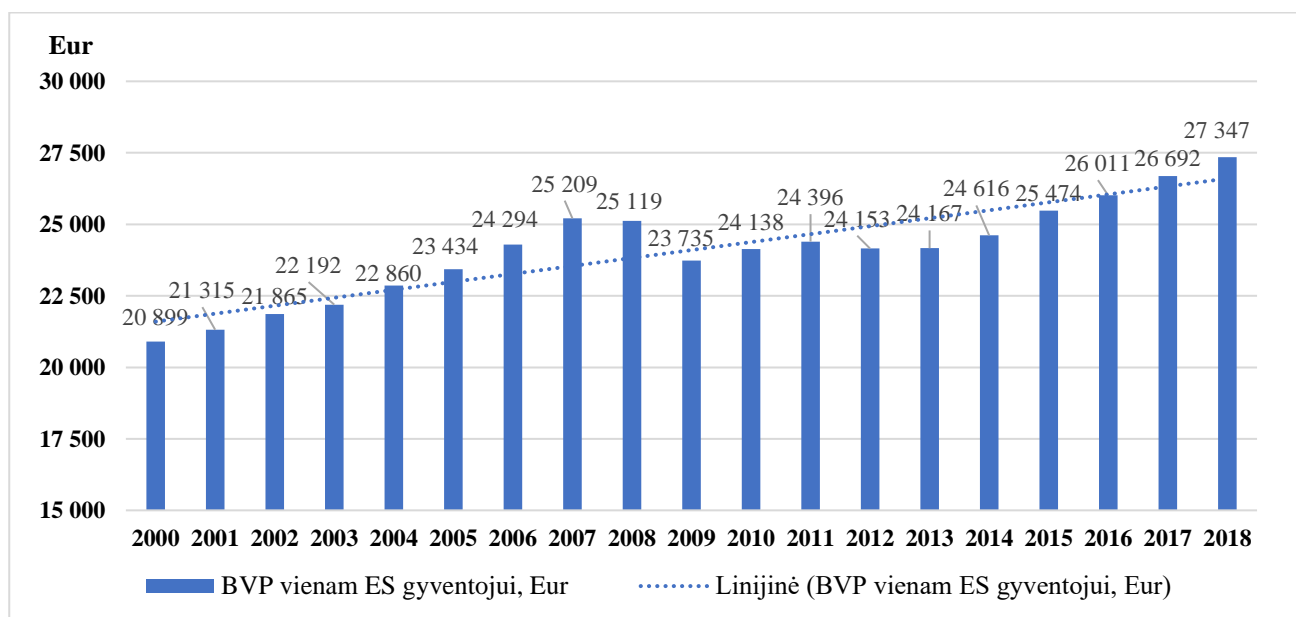
Apibendrinus tyrimo metodiką, verta pažymėti tai, kad tyrimas apėmė kelis etapus, tai ES šalių grupavimo, tyrimo imties ir laikotarpio pasirinkimo pagrindimas. Taip pat išskirtų veiksnių ir jų rodiklių išraiškų, turinčių poveikį ekonomikos augimui, analizė. Toliau, buvo apibrėžiami tinkamiausi tyrimo metodai, suformuluojamos tyrimo hipotezės ir pagrindžiami numatomi priežastiniai ryšiai. Taip pat sudaromas tiesioginių užsienio investicijų poveikio ekonomikos augimui teorinis empirinio vertinimo modelis, teorinė lygtis bei apibrėžiamas rezultatų patikimumo vertinimas ir darbe esantys tyrimo ribotumai.

3. TIESIOGINIŲ UŽSIENIO INVESTICIJŲ POVEIKIO EKONOMIKOS AUGIMUI ES ŠALIŲ GRUPĖSE VERTINIMAS

Atlikta mokslinės literatūros analizė parodė, kad tiesioginėms užsienio investicijoms yra gana nemažai skiriama dėmesio. Šios investicijos dažnai įvardijamos, kaip vienas iš svarbiausių makroekonominių šalies rodiklių. Šiame skyriuje siekiame nustatyti TUI poveikį ekonomikos augimui ES šalių grupėse. Todėl toliau bus pristatoma empirinio tyrimo duomenų ES šalyse ir šalių grupėse dinamika bei analizė. Taip pat bus sudarytas empirinio tyrimo vertinimo modelis, kuris leis patvirtinti arba paneigti išsikeltas tyrimo hipotezes bei palyginti gautus tyrimo rezultatus su kitų mokslininkų atliktais darbais.

3.1. Empirinio tyrimo duomenų pristatymas remiantis ES šalių BVP ir tiesioginių užsienio investicijų pokyčių dinamika

Tyrimo analizės laikotarpis apima 2000-2018 m., į kuriuos patenka krizinis ir pokrizinis ekonominis laikotarpis, siekiant nustatyti kuo tikslesnius tyrimo rezultatus. Todėl prieš atliekant tiesioginių užsienio investicijų poveikio ekonomikos augimui vertinimą ES šalių grupėse, būtina atlikti šių rodiklių dinamiką. Dėl didelės tyrimo imties, BVP ir TUI dinamikai atlikti, buvo imamas šių rodiklių, analizuojamo laikotarpio, bendras vidurkis. 3.1.1 paveiksle pateikiama ES šalių bendrojo vidaus produkto vienam gyventojui dinamika.

3.1.1 pav. Vidutinė ES šalių BVP vienam gyventojui dinamika 2000-2018 metais., Eur.

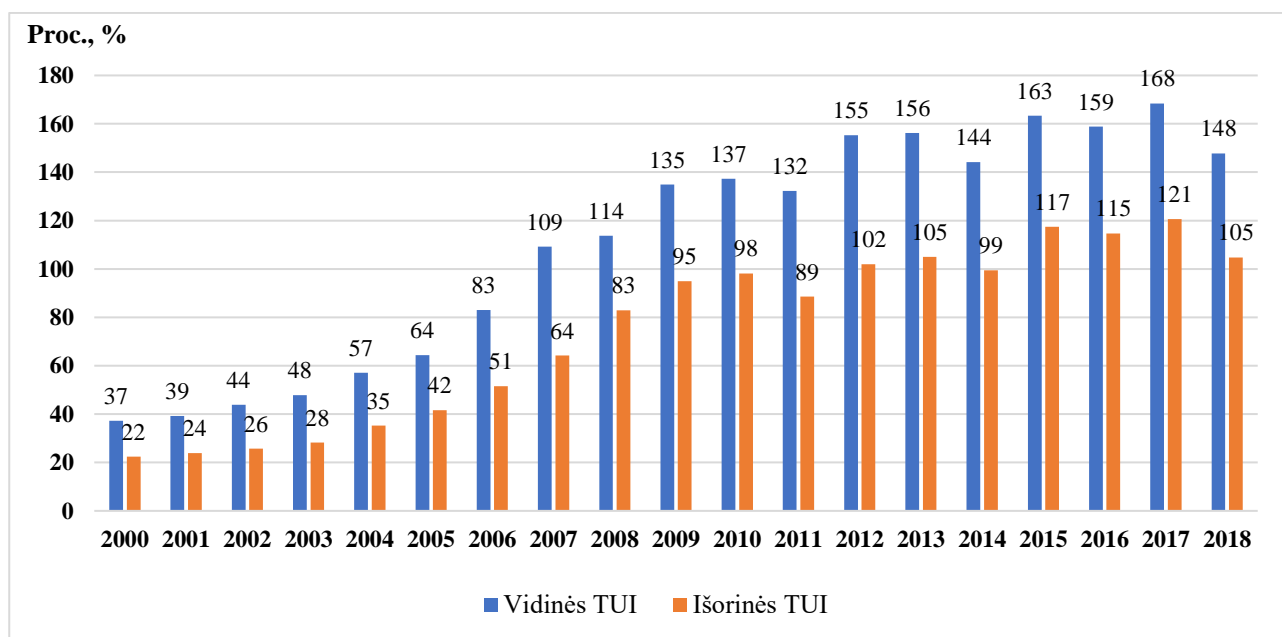
Šaltinis: apskaičiuota darbo autoriaus, remiantis Eurostat duomenimis

Iš paveikslo matyti, kad vidutinis bendrasis vidaus produktas vienam gyventojui Europos Sąjungos šalyse, analizuojamu laikotarpiu, kito netolygiai. Tačiau yra matoma aiški augimo tendencija. Taip pat galima matyti, kad analizės laikotarpis apima ekonominio nuosmukio bei ekonominio pakilimo laikotarpius. Yra žinoma, kad po 2008-2009 m. pasaulinės finansų ir ekonominės krizės, tiek bendra pasaulio, tiek ES ekonomika krito žemyn.

Anot Europos komisijos (2017), Europos Sąjunga patyrė didžiausią bendrijos istorijoje nuosmukį, kuris smarkiai paveikė ES piliečius, įmones ir valstybių narių ekonomikas. Paveiksle matyti, kad didžiausias nuosmukis fiksuojamas 2009 m., kada ES šalių bendras BVP vidurkis sudarė 23735 Eur/gyv. Prie labiausiai ekonominės krizės paveiktų ES šalių galima priskirti, Baltijos šalis, kuriose ekonomikos nuosmukis siekė tarp 13-15 proc. Taip pat ir Graikiją, Airiją, Ispaniją, Suomiją, Slovėniją, kuriose nuosmukis siekė tarp 5-9 proc. Verta paminėti, kad vienintelė Lenkija iš ES šalių sugebėjo išlaikyti teigiamą ekonomikos vystymąsi ir augimą.

Toliau ES šalyse matomas atsigavimo laikotarpis, kada bendra ekonomika augo ir 2015-2016 m. sudarė atitinkamai 25474 Eur/gyv., ir 26011 Eur/gyv. Galima matyti, kad BVP vienam gyventojui rodiklis ES šalyse tapo didesnis, lyginant su buvusiu prieš krizinį laikotarpį. Tai galima laikyti signalu, kad ES šalių ekonomika atsigavo ir viršijo prieš krizinį lygį. Remiantis Europos komisija (2017), prie atsigavimo iš esmės galėjo prisidėti investicijų planas, skirtas ES šalių ekonomikai gaivinti. Vėlgi, 2018 m. galima matyti rekordinį BVP vienam ES gyventojui lygį, kuris sudarė 27347 Eur. Lyginant pastaruosius metus su 2000 m., kada ES šalių vidurkis sudarė 20899 Eur., BVP/gyv., galima matyti, kad šis rodiklis padidėjo 30,85 proc. (6448 Eur/gyv.) Todėl galima teigti, kad bendras ES šalių vidurkis, per beveik du dešimtmečius, padidėjo beveik trečdaliu. Visgi, BVP vienam gyventojui rodiklis buvo mažesnis šalyse, kurios prie Europos Sąjungos prisijungė vėlesniais laikotarpiais, t. y. 2004 m. prisijungė Čekija, Estija, Kipras, Latvija, Lenkija, Lietuva, Malta, Slovakija, Slovėnija, Vengrija, 2007 m. – Bulgarija, Rumunija ir 2013 m. – Kroatija.

Pristačius Europos Sąjungos šalių BVP vienam gyventojui dinamiką, toliau yra svarbu pristatyti TUI pokyčių dinamiką ES šalyse. Duomenys apie tiesiogines užsienio investicijas skirstomos į vidines (angl. inward FDI) ir išorines (angl. outward FDI), jos pateikiamos kaip procentas nuo BVP. Taip pat empiriniuose tyrimuose vyrauja TUI srautai ir TUI atsargos, tačiau remiantis moksline literatūra ir empiriniais tyrimais, šiame tyrime buvo pasirinktos TUI atsargos, kurios pateikiamos 3.1.2 paveiksle.

3.1.2 pav. Vidutinių ES šalių vidinių ir išorinių TUI dinamika 2000-2018 metais, proc., nuo BVP.
Šaltinis: sudaryta darbo autoriaus, remiantis UNCTAD duomenimis

Iš paveikslo matyti, kad vidutinės vidinės ir išorinės tiesioginės užsienio investicijos Europos Sąjungos šalyse, analizuojamu laikotarpiu, kito netolygiai, tačiau matoma aiški didėjimo tendencija. Gana spartus tiek vidinių, tiek išorinių TUI didėjimas yra matomas 2003-2009 m. laikotarpiu, kuris sudarė apie 280 proc. vidinių ir apie 340 proc. išorinių. Spartesnę TUI augimą galėjo lemti ES plėtra, kurios metu prie ES prisijungė net 10 naujų šalių. Nuo 2008 m. iki 2017 m. sukauptų Europos Sąjungos šalių viduje TUI didėjimas sudarė net 54,72 proc., o išorėje – 37,63 proc. nuo BVP. Todėl galima teigti, kad vidutinės sukauptos vidinės TUI didėjo sparčiau, tai gali rodyti, kad ES šalys yra patrauklios pritraukiant TUI. Taip pat galima matyti, kad sukauptų vidinių TUI Europos Sąjungos šalyse yra kur kas daugiau nei išorinių. Skirtumas, tarp 2008 m. sukauptų ES viduje ir išorėje TUI, sudaro net 30,77 proc., o 2017 m. – 47,86 proc. nuo BVP. Skirtingas vidinių ir išorinių TUI augimas gali rodyti, kad ES šalys intensyviai skatino jų pritraukimą ir kiek mažiau investavo pačios.

Remiantis Europos komisijos (2019) ataskaita, daugiau kaip 35 proc. viso ES turto priklauso užsienio kapitalo įmonėms. Tai rodo, kad ES investicijų režimas yra vienas atviriausių pasaulyje. 2017 m. pabaigoje ne ES valstybių investuotojams priklausanti tiesioginių užsienio investicijų dalis siekė 6,295 mlrd. Eur. absoliučiu dydžiu ir europiečiams užtikrino 16 mln. tiesioginių darbo vietų. Didžiausias kiekis sukauptų *vidinių TUI* nuo BVP, analizuojamu laikotarpiu, vidutiniškai buvo Maltoje –1082,96 proc., Kipre – 511,14 proc., Liuksemburge – 258,55 proc., Airijoje – 152,00 proc., Nyderlanduose – 102,23 proc. Kitose likusiose ES šalyse neviršijo 100 proc. ribos, o mažiausia jų turėjo Graikija – 12,06 proc., Italija – 15,55 proc., Prancūzija – 22,63 proc., Vokietija – 25,38 proc. Galima teigti, kad šios šalys, aukščiau išvardintos, sukauptė santykinai didelę procentą TUI dėl to, kad ES nekontroliavo užsienio investicijų į tam tikras šalis ir jų ūkį. Tai galėjo padaryti tiek teigiamos ilgalaikės naudos, tiek neigiamos ilgalaikės žalos. Remiantis ES komisija (2019) nuo 2018 m. ES valstybėse narėse buvo pradėta taikyti TUI kontrolė. Ja siekiama suvaldyti TUI skvarbą į nacionalinės svarbos ūkio šakas, apsaugant ES šalių ekonomiką nuo galimo neigiamo poveikio. Galima matyti, kad 2018 m. bendras ES sukauptų TUI kiekis sumažėjo ir šis pokytis galėjo įvykti dėl ES investicijų kontrolės. Visgi, pagrindiniais užsienio investuotojais išlieka investuotojai iš JAV, Kanados, Šveicarijos, Norvegijos, Japonijos ir Australijos, o bendrai šioms šalims priklausanti dalis sudaro 80 proc. viso užsienio kapitalo turto, visuose ES ekonomikos sektoriuose.

Daugiausiai tiesioginių užsienio investicijų nuo šalies bendrojo vidaus produkto buvo sukaupusios ES „naujokės“, o ES senbuvės mažiausiai. Šį reiškinį galima paaiškinti tuo, kad ES bendrijoje yra vykdoma šalių konvergencija, kurios metu vėliausiai įstojusios šalys gauna pakankamai investicijų, kad vytųsi ES senbuvės. Dar viena iš priežasčių gali būti ta, kad investicijų grąža tose šalyse yra didesnė, o investuotojams vienas svarbiausių dalykų – investicijų atsiperkamumas. Iš paveikslo 3.1.2 matyti, kad sukauptos šalies tiesioginės užsienio investicijos už šalies ribų 2008-2017 m. taip pat buvo didžiausios Maltoje – 485,81 proc., Kipre – 478,75 proc., Liuksemburge – 325,36 proc., Nyderlanduose – 145,37 proc., Airijoje – 136,44 proc. Tam poveikį gali turėti, kad šiose ES šalyse į užsienio investicijas žiūrima labai palankiai, o investuotojai mato greitą ar aukštą jų atsiperkamumą.

Tačiau dauguma likusių ES šalių buvo sukaupusios ne daugiau kaip 100 proc., nuo BVP. Mažiausiai TUI išorėje buvo sukaupusios Rumunija – 0,58 proc., Slovėnija – 3,26 proc., Bulgarija – 2,79 proc., Lenkija – 2,84 proc., Latvija – 3,20 proc., Lietuva – 4,27 proc. Galima teigti, kad šios šalys prie ES šalių yra prisijungusios vėlesniais laikotarpiais, todėl turi mažiausiai išorėje sukauptų TUI. Taip pat galima paaiškinti tuo, kad vėliau į ES įstojusios šalys istoriškai buvo priklausomos

nuo kitos šalies. Todėl šalys atgavusios nepriklausomybę tik praeito amžiaus pabaigoje, kūrė valstybę nuo pradžių, o jų ekonomika dar tik auga ir vejasi ES „senbuvų“ lygį.

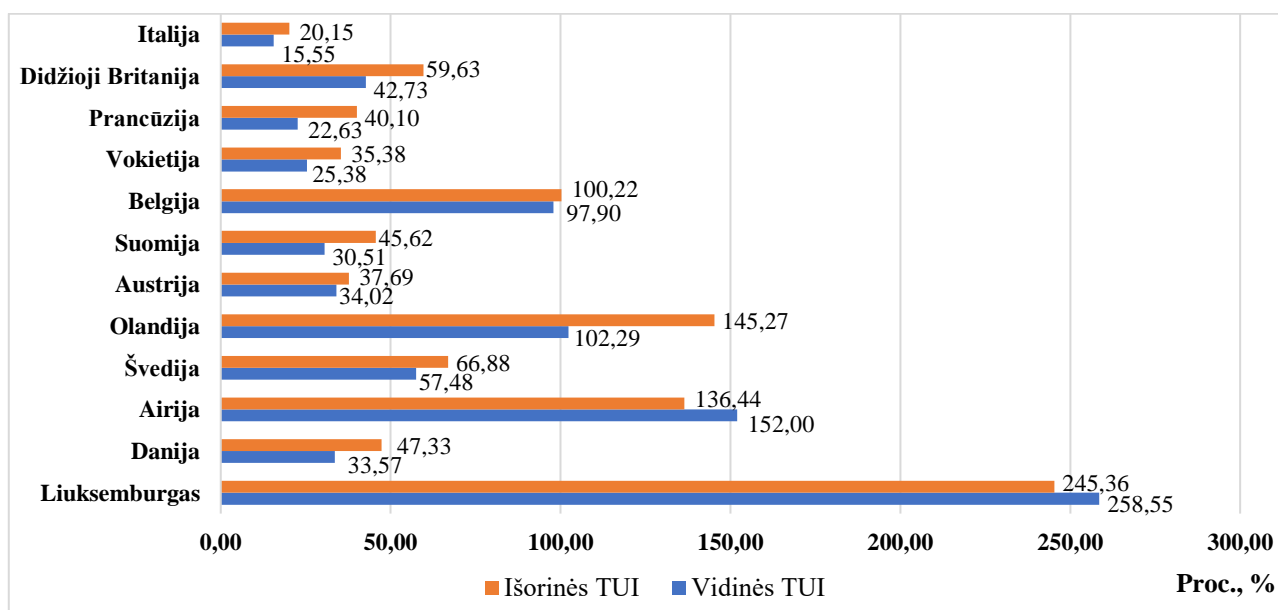
Apibendrinant galima teigti, kad Europos Sąjungos šalių BVP kito netolygiai. Didžiausias nuosmukis matomas po 2008-2009 m. pasaulinės ekonominės krizės. Toliau buvo matyti, kad tiek vidinės, tiek išorinės tiesioginės užsienio investicijos ES šalyse yra linkusios didėti. Taip pat matyti, kad šios investicijos tarp šalių pasiskirsčiusios ne vienodai. Todėl, kad vienos šalys turi sukaupusios daugiau vidinių ar išorinių tiesioginių užsienio investicijų nuo BVP, kitos mažiau. Tačiau galima teigti, kad mažesnės arba vėliau prisijungusios šalys turi sukaupusios didesnes TUI šalies viduje, o tai atspindi ES poziciją, kad naujai prisijungusiose šalyse turi būti vykdoma konvergencija. Taip pat yra verta paminėti, kad Europos Sąjunga yra viena liberaliausių pasaulyje TUI atžvilgiu.

3.2. Tiesioginių užsienio investicijų Europos Sąjungos šalių grupėse analizė

Remiantis tyrimo metodika, Europos Sąjungos šalys buvo sugrupuotos į dvi grupes (žr. 2.1.2 paveiksle). Todėl toliau bus pristatyta vidinių ir išorinių tiesioginių užsienio investicijų analizė ir dinamika ES šalių grupėse. Pirmiausia, bus analizuojama tiesioginių užsienio investicijų, tiek vidinių, tiek išorinių apimtis abiejose šalių grupėse. Antra, bus atliekama vidinių ir išorinių tiesioginių užsienio investicijų bei ekonomikos augimo dinamikos analizė skirtingo išsivystymo ES šalių grupėse.

3.2.1. Tiesioginių užsienio investicijų apimties analizė Europos Sąjungos šalių grupėse

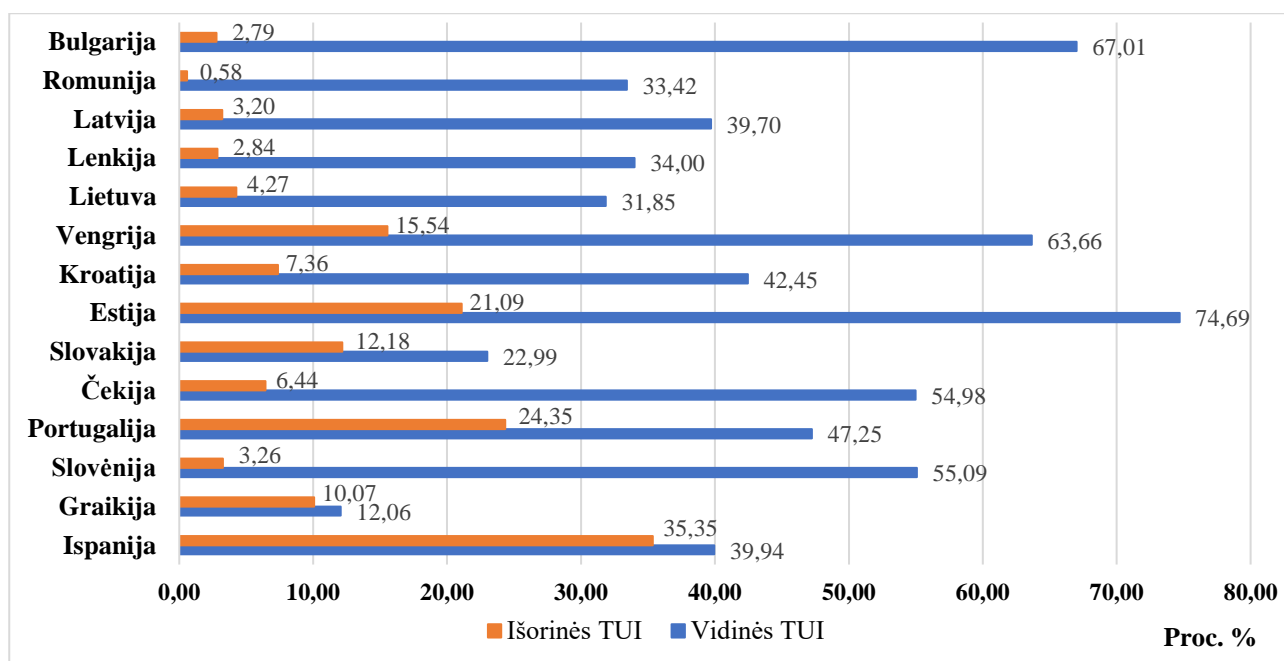
Atlikus bendrą ES šalių dinamiką, toliau pristatoma tiesioginių užsienio investicijų tiek vidinių, tiek išorinių apimties analizė skirtingo išsivystymo lygio Europos Sąjungos šalių grupėse. Vidinių ir išorinių tiesioginių užsienio investicijų apimtis aukštesnio išsivystymo lygio šalių grupėje yra pavaizduota 3.2.1 paveiksle.

3.2.1 pav. Vidutinės vidinės ir išorinės TUI aukštesnio išsivystymo šalių grupėje, proc. nuo BVP
Šaltinis: sudaryta darbo autoriaus, remiantis UNCTAD duomenimis

Paveiksle 3.2.1 galima matyti, kad aukštesnio išsivystymo lygio šalių grupėje didžiausią procentą nuo bendrojo vidaus produkto tiek vidinių, tiek išorinių TUI, turi sukaupęs Liuksemburgas. Atitinkamai 258,55 ir 245,36 proc. Taip pat TUI virš 100 proc., nuo BVP buvo sukaupusios šios šalys: Airija, Olandija, Belgija. Galima matyti, kad išorinių TUI, dauguma šios grupės šalių, turi sukaupusios daugiau nei vidinių TUI. Tai gali reikšti, kad pasaulio mastu jos yra išsivysčiusios ir užsienio investicijoms į šias šalis patekti gana sunku. Taip pat jų atsiperkamumas galimai mažesnis, todėl užsienio investicijos keliauja ten, kur jų atsiperkamumas didesnis. Be to, taip galėjo nutikti dėl ES bendrijos viduje vykstančių procesų, tai reiškia, kad TUI gali būti nukreiptos į santykinai žemesnio išsivystymo ES šalis nares.

Toliau atliekama vidinių ir išorinių tiesioginių užsienio investicijų apimties analizė žemesnio išsivystymo lygio ES šalių grupėje. Šią grupę sudaro ES šalys, kurių BVP rodiklis buvo mažesnis už bendrą ES šalių BVP vidurkį, tenkantį vienam gyventojui. Vidinių ir išorinių tiesioginių užsienio investicijų apimtis žemesnio išsivystymo lygio ES šalių grupėje pavaizduota 3.2.2 paveiksle.

3.2.2 pav. Vidutinės vidinės ir išorinės TUI žemesnio išsivystymo šalių grupėje, proc. nuo BVP
Šaltinis: sudaryta darbo autoriaus, remiantis UNCTAD duomenimis

Pateiktame 3.2.2 paveiksle matyti, kad žemesnio išsivystymo lygio šalių grupėje vidinių TUI nuo bendrojo vidaus produkto buvo sukaupta daugiau nei išorinių TUI. Daugiausiai jų buvo sukaupusios šios šalys: Bulgarija – 67,01 proc., Vengrija – 63,66 proc., Estija – 74,69 proc. Mažiausiai šios šalys: Graikija – 12,06 proc., Slovakija – 22,99 proc. Tam poveikį galėjo turėti didelių korporacijų atėjimas į šalių ūkį, siekiant sumažinti gamybos kaštus, taip pat palanki politinė aplinka, geri žmogiškojo kapitalo rodikliai bei atviresnis prekybos atvirumas. Tai rodo, kad TUI yra svarbi šios šalių grupės ekonomikos dalis, nes jos yra skatinamos ir palankiai vertinamos. Daugiausia išorinių TUI šioje grupėje turi sukaupusi: Ispanija – 35,35 proc., Portugalija – 24,35 proc., Kroatija – 21,09 proc., o mažiausiai Bulgarija – 2,79 proc., Rumunija – 0,58 proc. ir Baltijos šalys. Vėlgi, tai gali parodyti, kad pastarosios šalys, lyginant su aukštesnio išsivystymo lygio šalimis, turi prastesnes galimybes plėtoti gamybos pajėgumus užsienio šalyse. Taip pat, kad konkurencija tarptautiniame lygmenyje yra didelė, nes TUI palankiai vertina dauguma pasaulio šalių, o jų pritraukimas yra vienas iš valstybės prioritetų.

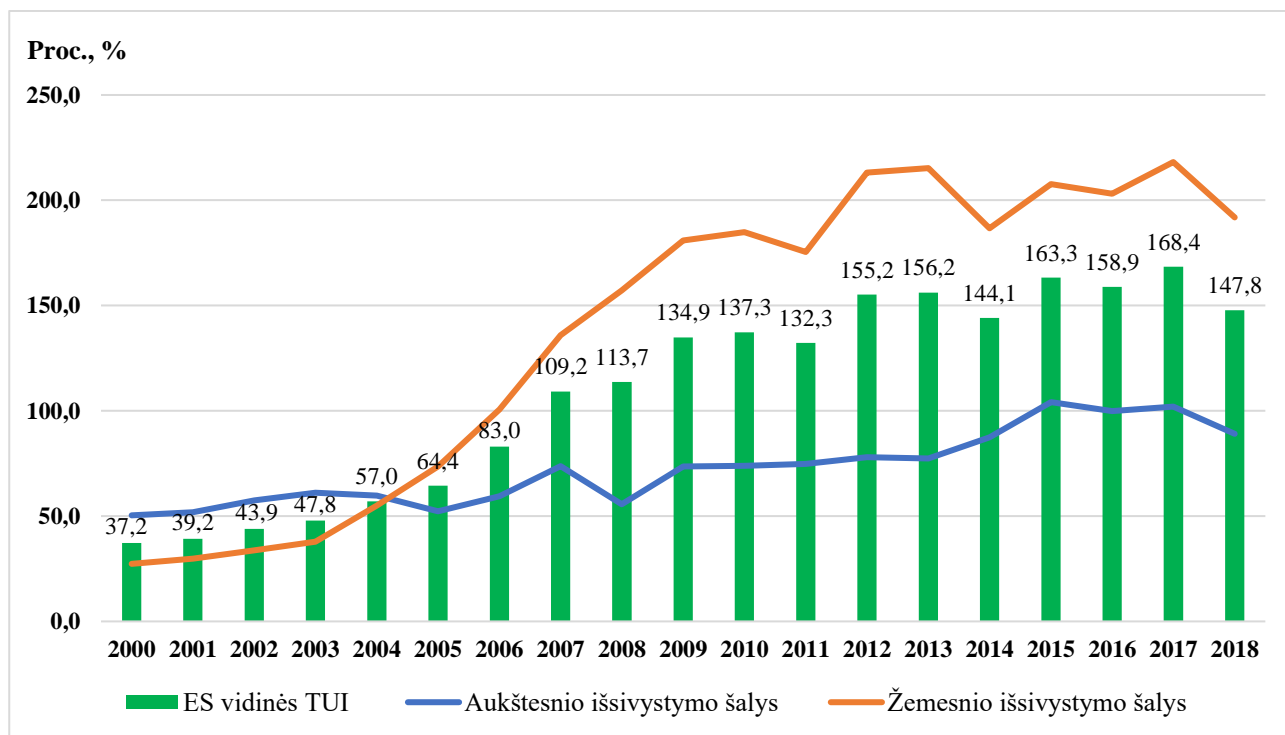

Reikia paminėti, kad paveiksle 3.2.2 nėra Kipro ir Maltos. Šios šalys į paveikslą neįtrauktos dėl to, kad leistų geriau įvertinti žemesnio išsivystymo lygio šalių grupės TUI apimtis. Nes tiek vidinių, tiek išorinių TUI – Kipras ir Malta – buvo sukaupusios, atitinkamai vidinių TUI –511,14 proc. Kipras ir 1082,96 proc. Malta bei išorinių TUI – 478,75 proc. Kipras ir 485,81 proc. Malta. Taip pat matomas netolygus jų kitimas. Maltoje lyginant 2003 m. su 2004 m. matomas net 460 proc., nuo BVP augimas. Taip pat dideli pokyčiai matomi tris metus iš eilės ir sudaro tarp 150-200 proc. kasmet. Iki pat 2007 m. Kipre galima matyti panašią tendenciją, tačiau spartesnis augimas matomas tik 2007 m. lyginant su 2008 m., kada investicijos padidėjo apie 860 proc. Todėl minėti šių šalių laikotarpiai iš analizės buvo pašalinti, siekiant užtikrinti tinkamesnius tyrimo rezultatus.

Apibendrinant galima teigti, kad didesnis skirtumas tarp vidinių ir išorinių TUI yra žemesnio išsivystymo lygio šalių grupėje. Tai gali rodyti, kad žemesnio išsivystymo lygio šalys yra patrauklios užsienio investuotojams, tačiau pačios neturi didelių pajėgumų investicijų plėtrai į kitas šalis. Aukštesnio išsivystymo lygio šalių grupė, pagal TUI apimtis nuo BVP, yra lyderė. Taip pat matyti, kad išorinių TUI turi sukaupusios daugiau nei vidinių TUI. Tai gali rodyti, kad didelė dalis yra investuojama į užsienio šalis TUI pavidalu.

3.2.2 Tiesioginių užsienio investicijų dinamikos analizė ES šalių grupėse

Siekiant įvertinti tiesioginių užsienio investicijų poveikį ekonomikos augimui, prieš tai tikslinga atskleisti pagrindines šių rodiklių tendencijas analizuojamu laikotarpiu. Todėl šiame poskyryje atliekama vidinių ir išorinių tiesioginių užsienio investicijų dinamika pasirinktu 2000-2018 m. laikotarpiu, ES šalių grupėse. Vidinių TUI dinamika skirtingo išsivystymo šalių grupėse pavaizduota 3.2.3 paveiksle.

3.2.3 pav. Vidutinių ES šalių vidinių TUI kitimas 2000-2018 metais, proc. nuo BVP
Šaltinis: apskaičiuota darbo autoriaus, remiantis UNCTAD duomenimis

Kaip matyti iš 3.2.3 paveikslu vidutinės vidinės tiesioginės užsienio investicijos ES šalyse per analizuojamą 2000-2018 metų laikotarpį kito netolygiai, tačiau matoma didėjimo tendencija. Daugiausia vidutinių vidinių tiesioginių užsienio investicijų buvo 2017 metais, kai visų ES šalių bendras vidurkis siekė 168,4 proc., nuo BVP. Mažiausia vidutinių vidinių tiesioginių užsienio investicijų buvo 2000 metais ir siekė 37,2 proc., nuo BVP.

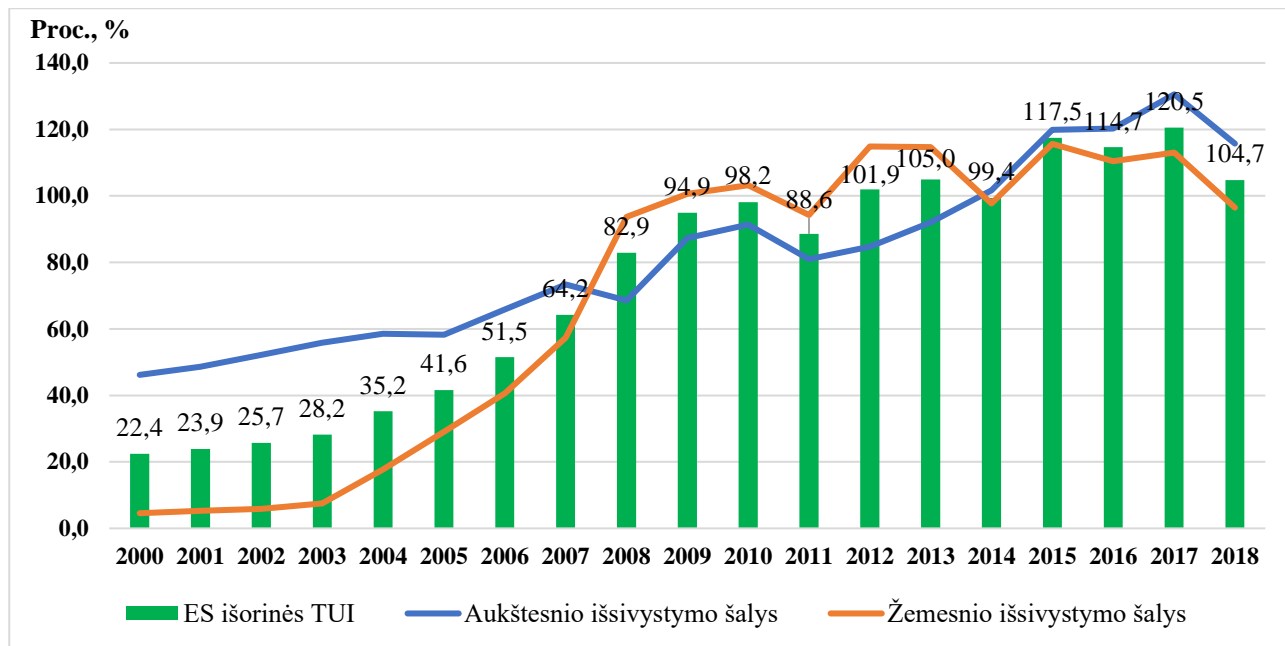
Lyginant 2018 metus su 2000 metais vidutinės vidinės tiesioginės užsienio investicijas padidėjo 297,31 procentinio punkto. Tam įtakos galėjo turėti sparčiai vykstantys globalizacijos procesai, tarptautinio kapitalo judėjimas ir didėjanti tarptautinė konkurencija. Taip pat tai, kad ES šalys išlieka vienos iš liberaliausių pasaulyje pritraukiant tarptautinį kapitalą, nepaisant 2018 m. pradėtos taikyti kontrolės. ES politika ir strategija yra orientuota į bendradarbiavimą su užsienio šalimis, užtikrinant palankų jų atėjimą. Todėl galima teigti, kad ši politikos kryptis irgi galėjo prisidėti prie vidutinių vidinių tiesioginių užsienio investicijų padidėjimo 2000-2018 metais. Tačiau 2018 metus lyginant su 2017 metais matyti vidutinių vidinių tiesioginių užsienio investicijų nežymus sumažėjimas.

Analizuojant ES šalių grupes yra matyti, kad 2004 m. santykinai žemesnio išsivystymo lygio šalyse vidinių TUI atsargų apimtis viršijo, santykinai aukštesnio išsivystymo lygio šalyse sukauptas vidines TUI. Tai sutapo su 2004 m. ES plėtra, kada prie ES prisijungė 10 naujų narių. Galima teigti, kad spartesnis vidinių sukauptų TUI augimas žemesnio išsivystymo lygio šalyse, galėjo lemti ir bendrą ES vidinių TUI apimčių augimą. Vienas iš galimų poveikio šaltinių gali būti toks, kad ES ypatingai daug dėmesio skiria investuotojų pritraukimui, užmezgant ilgalaikius santykius su investicijas teikiančia šalimi. Galima matyti, kad santykinai aukštesnio išsivystymo lygio šalyse, analizuojamu laikotarpiu, vidinės TUI padidėjo beveik dvigubai, o santykinai žemesnio išsivystymo lygio šalyse beveik 5 kartus.

Taip pat matyti, kad sparčiai augančios TUI atsargos santykinai žemesnio išsivystymo lygio šalių grupėje nuo 2009 m. nustojo sparčiais tempais didėti. Tam poveikį galėjo turėti įvykusi pasaulinė finansų krizė, kurios metu daugelyje pasaulio ir ES šalių buvo juntamas ekonomikos lėtėjimas ir TUI srautų sumažėjimas. Tai lyg signalas, kad investuotojai pristabdė investicijas, o jų lūkesčiai atsispindi pasaulinėse užsienio investicijų mažėjimo tendencijose. Matyti, kad po šio sukrėtimo, labiausia paveikta buvo santykinai žemesnio išsivystymo lygio šalių grupė, o TUI atsargos aukštesnio išsivystymo lygio šalių grupėje išliko maždaug stabilios. Tai gali rodyti, kad TUI srautai buvo sumažėję tik į ekonomiškai silpnėnes šalis.

Taip pat svarbu yra atlikti ne tik vidinių tiesioginių užsienio investicijų kitimą, bet ir išorinių. Išorinės TUI parodo, kiek turimo šalies kapitalo yra sukauptas kitoje šalyje TUI forma. Tai yra svarbus rodiklis parodantis šalies konkurencingumą tarptautiniu lygmeniu. Išorinių tiesioginių užsienio investicijų dinamika 2000-2018 m. skirtingo išsivystymo ES šalių grupėse pavaizduota 3.2.4 paveiksle.

Kaip matyti iš 3.2.4 paveikslo vidutinės išorinės tiesioginės užsienio investicijos ES šalyse per analizuojamą 2000-2018 m. laikotarpį, kito netolygiai. Tačiau galima matyti didėjimo tendenciją, tiek santykinai aukštesnio, tiek santykinai žemesnio išsivystymo lygio šalyse.

3.2.4 pav. Vidutinių ES šalių išorinių TUI kitimas 2000-2018 metais, proc. nuo BVP
Šaltinis: apskaičiuota darbo autoriaus, remiantis UNCTAD duomenimis

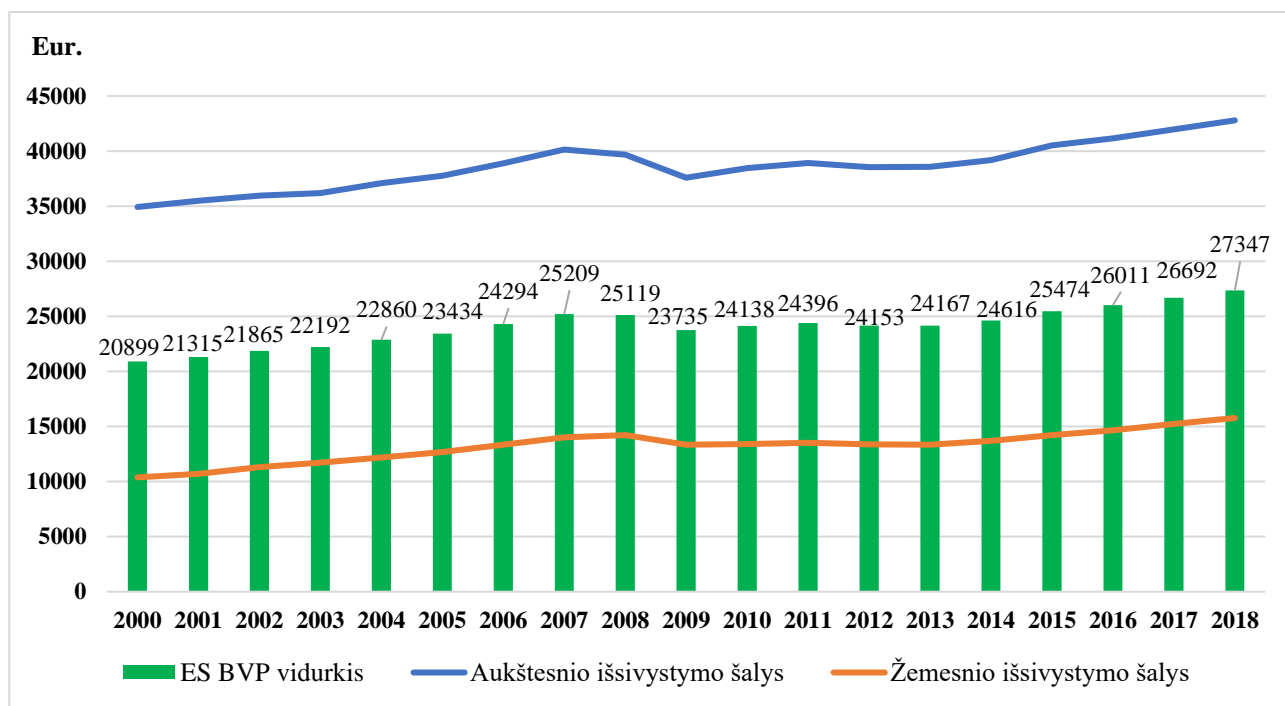
Paveiksle matyti, kad daugiausia išorinių tiesioginių užsienio investicijų buvo 2017 metais, kai bendras ES šalių vidurkis siekė 120,5 proc., nuo BVP. Mažiausia vidutinių išorinių tiesioginių užsienio investicijų buvo 2000 metais. Lyginant 2018 metus su 2000 metais vidutinės išorinės tiesioginės užsienio investicijos padidėjo 367,41 procentinio punkto. Tam įtakos galėjo turėti atvertos naujos rinkos, rasti prekybos partneriai, taip pat ES plėtra. Visu analizuojamu laikotarpiu, kitoje šalyje sukauptos TUI nuo BVP didėjo, tai gali parodyti, kad ES šalys mato daug privalumų, ne tik skatinant TUI pritraukimą, bet ir pačioms investuojant. Taip pat prie TUI augimo prisideda ir atvira ES politika, todėl būtų galima teigti, kad ši politika galėjo prisidėti prie vidutinių išorinių tiesioginių užsienio investicijų padidėjimo 2000-2018 m. Tačiau dėl paskutiniausių analizės metų įvestos TUI kontrolės, 2018 m. lyginant su 2017 m. matyti vidutinių išorinių tiesioginių užsienio investicijų nežymus sumažėjimas.

Sparčiausias, santykinai aukštesnio išsivystymo šalyse, išorinių TUI kilimas yra matomas 2011-2015 m. laikotarpiu, o santykinai žemesnio išsivystymo lygio šalyse – 2003-2008 m. Santykinai aukštesnio išsivystymo lygio šalių grupės TUI augimą galėjo lemti tai, kad įmonės po 2008-2009 m. ekonominės krizės, siekdamos išsilaikyti tarptautinė rinkoje ir nebankrutuoti, perkėlė dalį kapitalo į užsienį. Taip šios įmonės sumažino savo gamybos kaštus bei prisidėjo prie šalies gavėjos gerovės per gautą papildomą užsienio kapitalą. Santykinai aukštesnio išsivystymo lygio šalių grupė išorines TUI atsargas, per analizuojamą laikotarpį, padidino nuo beveik 45 proc. iki beveik 125 proc., nuo BVP. Tai gali rodyti, kad Vakarų šalys didelį dėmesį skyrė užsienio santykiams palaikyti, taip pat stiprinti jau esamus prekybos ryšius bei didinti konkurencingumą tarptautiniu lygmeniu.

Santykinai žemesnio išsivystymo lygio šalių grupėje išorinių TUI augimą galėjo lemti tai, kad 2004 m. atsivėrė naujos rinkos, buvo panaikinti prekybos barjerai, padidėjo kapitalo srautas šalyse. Prieš

pat pasaulinę finansų krizę, santykinai žemesnio išsivystymo lygio šalys, neženkliai aplenkė santykinai aukštesnio išsivystymo lygio šalis, pagal sukauptas TUI užsienio šalyje apimtis. Analizuojant toliau, tokių ryškių išorinių TUI augimo tempų nematyti, tačiau išlieka augimo tendencija. Galima teigti, kad šis reiškinys palietė abi šalių grupes, tačiau didesnis poveikis matomas žemesnio išsivystymo šalyse. Taip pat, kad 2014-2015 m. abiejų šalių grupėse išorinių tiesioginių užsienio investicijų buvo sukaupta beveik vienodai, o skirtumas tarp jų nebėra toks ryškus, koks buvo laikotarpio pradžioje.

Išanalizavus vidinių ir išorinių tiesioginių užsienio investicijų pokyčius analizuojamu 2000–2018 m. laikotarpiu, abiejose šalių grupėse, toliau bus analizuojami ekonomikos augimo pokyčiai. Ekonomikos augimo dinamika 2000-2018 m. laikotarpiu, skirtingo išsivystymo ES šalių grupėse pavaizduota 3.1.5 paveiksle.

3.1.5 pav. Vidutinis ES šalių BVP kitimas 2000-2018 metais, Eur vienam gyventojui
Šaltinis: apskaičiuota darbo autoriaus, remiantis Eurostat duomenimis

Kaip matyti iš 3.1.5 paveikslo, vidutinis bendrasis vidaus produktas ES šalyse per analizuojamą 2000-2018 m. laikotarpį kito netolygiai, tačiau matoma didėjimo tendencija. Didžiausias vidutinis bendrasis vidaus produktas buvo 2018 m., kai visų ES šalių bendras vidurkis siekė 27347 Eur vienam gyventojui. Mažiausias vidutinis bendrasis vidaus produktas buvo 2000 m. Lyginant 2018 m. su 2000 m., vidutinis bendrasis vidaus produktas padidėjo 30,85 proc. vienam gyventojui. Tam įtakos galėjo turėti stiprėjanti ES šalių ekonomika, našumo didėjimas, didėjanti konkurencija bei teigiami šalių lūkesčiai.

Paveiksle matyti, kad santykinai aukštesnio išsivystymo lygio šalyse, BVP gyventojui kitimas analizuojamu laikotarpiu buvo tarp 35000-43000 Eur ir padidėjo apie 23 proc. Santykinai žemesnio išsivystymo lygio šalyse, BVP kito tarp 10000-16000 Eur ir padidėjo beveik 60 proc. Todėl galima teigti, kad bendrojo vidaus produkto apimtis, kuri rodo, kiek buvo sukurta BVP vieno ES gyventojui per metus procentais, labiausiai didėjo santykinai žemesnio išsivystymo šalių grupėje. Šis skirtumas siekia net 3 kartus. Tačiau matyti, kad BVP pokytis yra didesnis aukštesnio išsivystymo lygio šalyse. Spartesnę BVP augimo tempą, santykinai žemesnio išsivystymo šalių grupėje, galėjo lemti

daug dalykų. Pirmiausia, kad santykinai aukštesnio išsivystymo šalys pakankamai investuoja į žemesnio išsivystymo šalis, t. y. jos gauna pakankamai užsienio kapitalo šalies ekonomikai vystyti. Antra, vykdoma bendra Europos Sąjungos šalių strategija, kuri suteikia daugiau galimybių tarptautinėse rinkose, ypač mažesnėms valstybėms narėms. Taip pat neatmetama, kad poveikį galėjo turėti skirtinga istorinė, geografinė ar politinė šalių padėtis, nes ES sudaro šalys, turinčios įvairią ekonominę struktūrą, tradicijas, kultūrą, o visa tai formuoja vartotojų įpročius ir lūkesčius.

Apibendrinant galima teigti, kad analizuojamu laikotarpiu vidutinės vidinės ir išorinės tiesioginės užsienio investicijos bei šalyje sugeneruotas realusis bendrasis vidaus produktas turėjo didėjimo tendenciją. Šių rodiklių padidėjimą galėjo skatinti įvairūs procesai, tiek vykstantys tarptautiniai procesai skatinantys kapitalo judėjimą, tiek didėjanti konkurencija, tiek ES plėtra ar bendra strategija. Tačiau analizės metu išryškėjo tiek BVP, tiek vidinių ir išorinių TUI skirtumai tarp šalių grupių. Atlikus analizę nustatyta, kad sparčiausias TUI didėjimas matomas 2004-2008 m. Vidinių TUI paskutiniaisiais analizės metais, santykinai žemesnio išsivystymo šalių grupė buvo sukaupusi net 100 proc., nuo BVP daugiau nei santykinai aukštesnio išsivystymo šalių grupė. Išsivystymo lygio skirtumas tarp šalių grupių siekė beveik 3 kartus.

3.3. Tiesioginių užsienio investicijų poveikio ekonomikos augimui ES šalių grupėse vertinimas

Atlikus pagrindinio rodiklio, vidinių ir išorinių tiesioginių užsienio investicijų dinamikos analizę, galima teigti, kad visi svarbūs modeliui sudaryti reikalingi etapai buvo atlikti. Todėl duomenys keliami į *atvirojo kodo programą Gretl*. Toliau siekiama patikrinti empirinio tyrimo modelį, remiantis metodinės dalies 2.2 skyriuje aptartomis, modelio tinkamumo ir patikimumo, prielaidomis. Šiame skyriuje bus atliekamas vidinių ir išorinių tiesioginių užsienio investicijų poveikio ekonomikos augimui vertinimas skirtingo išsivystymo ES šalių grupėse. Sudaromas empirinis modelis, atliekama panelinių duomenų regresinė analizė.

Visų pirma, tyrime bus naudojami visi metodinėje dalyje (žr. 2.1.2 lentelė) išskirti veiksniai, kurie turi poveikį ekonomikos augimui. Taip pat, kaip buvo minėta metodinėje 2.2 dalyje, *priklausomas kintamasis (RBVP/gyv.) bus logaritmuotas ir diferencijuotas, o nepriklausomas kintamasis (vidinės, išorinės TUI) diferencijuotas*. Kontroliniai kintamieji: ekonomikos atvirumas, aukštasis išsilavinimas, bendrasis pagrindinio kapitalo formavimas, vyriausybės skola – diferencijuoti, patentų skaičius - diferencijuotas ir logaritmuotas. Šios transformacijos yra reikalingos tam, kad būtų gauti tikslesni tyrimo rezultatai bei gautas elastingumo koeficientas. Gautos koeficientų reikšmės parodys, kiek 1 procentu padidėjusios vidinės ar išorinės tiesioginės užsienio investicijos gali lemti ekonomikos augimą šalių grupėse.

Vidinių ir išorinių tiesioginių užsienio investicijų poveikiui šalių grupėse nustatyti buvo sudaryta sąveika. Duomenyse sukurtas *fiktyvus kontrolinis kintamasis*, kuris žymimas – L. Santykinai aukštesnio išsivystymo lygio šalys buvo koduojamos – 0, o santykinai žemesnio išsivystymo lygio šalys – 1. Šalių grupė koduojama skaičiumi 0 rodo, kad tai yra bazinė grupė, kitaip tariant lyginamoji. Todėl rezultatai gauti prie santykinai aukštesnio išsivystymo lygio šalių bus galimi interpretuoti. Tačiau, norint gauti santykinai žemesnio išsivystymo lygio šalių grupės tyrimo rezultatus reikia sudauginti vidinių tiesioginių užsienio investicijų kintamąjį su fiktyviu kontroliniu kintamuoju. Gauta sąveika parodys, koks yra vidinių TUI skirtumas tarp abiejų šalių grupių. Todėl siekiant nustatyti, koks vidinių TUI poveikis santykinai žemesnio išsivystymo lygio šalių grupėje,

reikės sudėti gautą koeficientą su santykinai aukštesnio išsivystymo lygio šalys šalių grupės gautu koeficientu.

Aptarus tyrime naudotų duomenų transformacijas ir naudojamas sąveikas sudaromas pirmasis modelis ir atliekami modelio prielaidų tinkamumo testai. Pirmiausia buvo sudarytas mažiausių kvadratų „Pooled OLS“ modelis ir atlikti panelinių duomenų testai (angl. panel diagnostic test) siekiant nustatyti, kuris metodas yra tinkamiausias būtent šiam tyrimui ir turimiems duomenims, atliekant TUI poveikio ekonomikos augimui vertinimą. Testų rezultatai rodo, kad *tinkamiausias metodas yra fiksuoto efekto*. Šiam metodui taikyti buvo gauti dviejų testų teigiami rezultatai iš trijų. Pirmo testo (angl. joint significance of differing group means) gauti rezultatai rodo, kad tinkamas yra *fiksuoto efekto metodas*, antrojo testo (angl. Breusch-Pagan) rodo, kad tinkamesnis yra *atsitiktinio efekto metodas*. Ir paskutinis testas (angl. Hausman test) rodo, kad turėtų būti naudojamas *fiksuoto efekto metodas*. Atsižvelgiant į rezultatus tolimesniame tyrime bus naudojamas fiksuoto efekto metodas.

Taip pat reikia paminėti, kad šiame darbe buvo daryta prielaida, kad ekonomikos augimas gali skatinti tolimesnį ekonomikos augimą. Todėl į modelį, kaip vienas iš nepriklausomų kintamųjų, buvo įtrauktas vėluojantis priklausomas kintamasis ir modeliuojama, kad ekonomikos augimas einamuoju laikotarpiu priklauso nuo ankstesnių metų ekonomikos augimo. Prieš atliekant tyrimo rezultatų vertinimą, pirmiausia reikia atlikti modelio tinkamumo vertinimo testus. Bus vertinamos šios sudaryto modelio prielaidos: *multikolinearumas, heteroskedastiškumas, autokoreliacija, determinacijos koeficientas*.

Viena iš modelio prielaidų – *multikolinearumas*. Ši prielaida vertinama naudojant kolinearumo analizę (angl. collinearity diagnostics). Koreliacija reiškia, kad tarp kintamųjų yra statistinis ryšys. Tačiau jei dviejų kintamųjų koreliacijos koeficientas yra lygus nuliui, tai reiškia, kad jie yra statistiškai nepriklausomi. Sudaryto modelio analizės rezultatai parodė, kad koreliuojančių veiksnių nebuvo, todėl daroma prielaida, kad įtraukti kintamieji yra tinkami ir multikolinearumo problemos šiame modelyje nėra.

Kita modelio prielaida – *heteroskedastiškumas*. Dažniausiai fiksuoto efekto metodo duomenyse heteroskedastiškumas nustatomas pasitelkiant grupės (angl. groupwise test) testą. Jei šio testo rezultatai yra didesni už 0,05 p-reikšmę, tada heteroskedastiškumo nėra, o jei p-reikšmė < 0,05, tada heteroskedastiškumas yra. Tokiu atveju yra pasitelkiama *robustinė standartinės paklaidos funkcija* (angl. Robust standard errors). Atlikus heteroskedastiškumo testą buvo gauta p-reikšmė < 3,30836e-202. Tai reiškia, kad modelyje egzistuoja ši problema, todėl ją padės išspręsti robustinė funkcija. Jos dėka bus perskaičiuojamos modelio reikšmės ir gauti interpretavimui tinkami rezultatai.

Taip pat dar viena iš prielaidų, kuri naudojama modelio tinkamumui ir patikimumui įvertinti yra *autokoreliacija*. Autokoreliacija pasireiškia tada, kai testo rezultatų p-reikšmė yra mažesnė už 0,05, o jei p-reikšmė didesnė už 0,05, tada autokoreliacijos nėra. Autokoreliacija bus vertinama pagal paklaidų pasiskirstymą. Atlikto testo gauti rezultatai rodo, kad koeficientas prie paklaidų yra neigiamas (-0,15), o p-reikšmė 0,0693, todėl galima teigti, kad autokoreliacijos nėra.

Paskutinė tikrinama modelio tinkamumo prielaida, kurią būtina įvertinti yra *determinacijos koeficientas*. Determinacijos koeficientą šiuo atveju atspindi „Within R-squared“ koeficientas. Šis koeficientas parodo, kokią priklausomo kintamojo dalį paaiškina, nepriklausomojo kintamojo kitimas ir kiti į modelį įtraukti veiksniai. Kuo determinacijos koeficientas didesnis, tuo nepriklausomieji kintamieji geriau paaiškina priklausomą kintamąjį. Šiame modelyje buvo gauta,

koreguoto determinacijos koeficiento reikšmė – 0,749088. Tai parodo, kad šie į modelį įtraukti nepriklausomi kintamieji paaiškina apie 75 proc. priklausomo kintamojo kitimo. Taip pat tai reiškia, kad apie 25 proc. ekonomikos augimo ES šalių grupėse, gali lemti ir kiti į modelį neįtraukti veiksniai.

Taigi, atlikti modelio tinkamumo testai parodė, kad į modelį įtraukti veiksniai paaiškina 75 procentus ekonomikos augimo ES šalių grupėse. Pasirinktame fiksuoto efekto modelyje nei autokoreliacijos, nei multikolinearumo problemos nėra. Tačiau atliekant grupės testą, modelyje buvo nustatytas heteroskedastiškumas, todėl buvo pasinaudota robustinė funkcija, todėl gauti rezultatai perskaičiuoti ir pateikiami koeficientai interpretacijai atlikti. Gauti modelio tinkamumo prielaidų rezultatai parodė, kad sudarytas fiksuoto efekto modelis yra patikimas ir tinkamas regresinės analizės rezultatams interpretuoti. Apibendrinant, tiesioginių užsienio investicijų poveikio ekonomikos augimui ES šalių grupėse vertinimo modelio testų rezultatus, galima teigti, kad pasirinktas modelis atitiko nustatytas prielaidas.

Toliau buvo atliktas tiesioginių užsienio investicijų ES šalių grupėse vertinimas, remiantis sudarytomis prielaidomis, tyrimo metodais ir išsikeltomis tyrimo hipotezėmis. Lentelėje 3.3.1 matyti, kad TUI poveikio ekonomikos augimui ES šalių grupėse vertinimo modelyje nėra pavaizduota laiko pseudo kintamųjų (angl. time dummies, td1..td18). Todėl būtina paminėti, kad jie darbe buvo naudoti, tačiau dėl didelio stebėjimų skaičiaus (laiko eilutės) nebuvo įkelti.

3.3.1 lentelė

TUI poveikio ekonomikos augimui ES šalių grupėse vertinimo modelis

Veiksniai	Koeficientas (Standartinė paklaida)	p-reikšmė
Constant (Konstanta)	0,6315 (0,2097)	0,0056***
d_itUI (Santykinais aukštesnio išsivystymo lygio šalių vidinės TUI)	-0,00013 (0,000031)	0,0002***
d_oTUI (Santykinais aukštesnio išsivystymo lygio šalių išorinės TUI)	0,00011 (0,000046)	0,0215**
d_itUI*L (Skirtumas tarp skirtingo išsivystymo šalių grupių vidinių TUI)	0,00036 (0,000159)	0,0309**
d_oTUI*L (Skirtumas tarp skirtingo išsivystymo šalių grupių išorinių TUI)	-0,000093 (0,000083)	0,2702
d_OPEN (Ekonomikos atvirumas)	0,000036 (0,000154)	0,8191
d_EDUC (Aukštasis išsilavinimas)	0,00144 (0,00089)	0,1205
d_GFC (Bendrasis pagrindinio kapitalo formavimas)	0,00482 (0,00164)	0,0067***
Id_P (Patentai)	0,00619 (0,00298)	0,0471**
d_GDEBT (Vyriausybės skola)	-0,00160 (0,000459)	0,0017***
d_GDEBT_1 (Vyriausybės skola su metų vėlavimu)	-0,00055 (0,000301)	0,0776*
l_RBVP_1 (Praeitų metų realusis BVP tenkantis vienam gyventojui)	-0,06089 (0,021571)	0,0088***
Koreguotas determinacijos koeficientas (angl. Within R-squared)	0,75	
Heteroskedastiškumo testas (angl. Wald test for heteroskedasticity)	3,30836e-202	

*-90%, **-95%, ***-99% reikšmingumo lygmuo

Šaltinis: sudaryta autoriaus remiantis empirinio tyrimo duomenimis

Lentelėje 3.3.1 matyti, kad tiek vidinės, tiek išorinės TUI, santykinai aukštesnio išsivystymo lygio šalių grupėje turi statistikai reikšmingą poveikį. Galima teigti, kad vidinės tiesioginės užsienio investicijos padidėjusios 1 proc. lėtina ekonomikos augimą 0,013 proc. Neigiamą vidinių TUI poveikį ekonomikai gali lemti tai, kad TUI sukuriama nauda ir grąža iškeliauja užsienio šaliai. Tai reiškia, kad yra perimamos pažangios technologijos, įvairūs veiklos metodai, užimama dalis rinkos, kurioje prekiaujami santykinai pigesni produktai nei vietinėje rinkoje. Užsienio kapitalo įmonės perėmusios pažangias technologijas, metodus, kuria panašios kokybės paslaugas ir prekes už santykinai pigesnę kainą, todėl santykinai išsivysčiusios šalies įmonės praranda pozicijas rinkoje, atleidžia perteklinį darbuotojų skaičių, naudoja mažiau vietinių žaliavų, o visa tai gali lėtinti ekonomikos augimą. Visgi gali būti taip, kad užsienio investuotojas teikia investicijas tik į tam tikras strategines ūkio šakas, kurių perėmimas lėtina šalies gavėjos ekonomiką. Taip gali nutikti, kai šalies vyriausybė nepakankamai kontroliuoja tiesioginį užsienio kapitalą ir to metu yra sukuriama dideli monopoliai, kurie neprognozuojamai veikia šalies rinką. Taip pat negalima atmesti to, kad šios šalys yra pasiekusios santykinai aukštą išsivystymo lygį, o kad pasireikštų teigiami vidinių TUI rezultatai yra reikalingas ilgesnis tiriamas laikotarpis.

Santykinai aukštesnio išsivystymo šalyse buvo nustatytas priešingas išorinių TUI poveikis, lyginant su prieš tai aptartomis vidinėmis TUI. Galima teigti, kad išorinės TUI padidėjusios 1 proc. teigiamai veikia ekonomikos augimą ir jį didina 0,011 proc. Teigiamas išorinių TUI poveikis šalių ekonomikai reiškia, kad išeinantis iš santykinai aukštesnio išsivystymo šalių kapitalas, tačiau sukauptas kitoje šalyje TUI forma, atneša naudą šalies ekonomikai ir jos vystymuisi. Tai gali lemti, kad kapitalas yra investuojamas į besivystančias šalis, tarp jų ir į santykinai žemesnio išsivystymo ES šalis, kuriose investicijos turi didesnę atsiperkamumą. Tai gali reikšti, kad TUI teigiama grąža ir pelnas, keliauja atgal į šalis davėjas, kitaip tariant pelnas nėra reinvestuojamas TUI šalyje gavėjoje, o grįžta atgal į šalį, kuri suteikė investicijas, o tai gali lemti ekonomikos spartėjimą. Vėlgi, teigiamas jų poveikis gali būti ir dėl to, kad santykinai aukštesnio išsivystymo šalys TUI investuoja vertikaliuoju būdu, atidaro įmonę ar investuoja į jau esamą užsienio šalyje, kuri papildo savojoje šalyje turimos įmonės veiklą. Tokiu būdu sumažinami gamybos kaštai, įgyjamas konkurencinis pranašumas ir vietinio gamintojo statusas leidžiantis apeiti tam tikrus ribojimus, iškovojuojamos naujos rinkos, į kurias galima tiekti savo gaminamą paslaugą ar produkciją, o visa tai prisideda prie tiesioginio užsienio investuotojo šalies vystymosi ir plėtros.

Sekančioje grupėje, santykinai žemesnio išsivystymo lygio šalyse, galima matyti, kad statistiškai reikšmingą poveikio skirtumą ekonomikos augimui turi tik vidinės TUI. Tačiau norint sužinoti ar pats vidinių TUI poveikis (net tik skirtumas) ekonomikos augimui yra reikšmingas, turi būti atliktas linijinio ribojimo (angl. test of linear restriction) testas. Jį atlikus, buvo gauta p-reikšmė mažesnė už 0,05, kas reiškia, kad poveikis ekonomikos augimui yra reikšmingas. Siekiant sužinoti koks koeficiento dydis, reikia sudėti santykinai aukštesnio išsivystymo šalių gautą koeficientą su gautu poveikio skirtumu tarp šalių grupių, t. y. susumuojami gauti tyrimo modelio įverčių koeficientai $(-0,000133224+0,000362293)$. Buvo gautas 0,023 koeficientas, todėl galima teigti, kad padidėjusios 1 proc. vidinės TUI, santykinai žemesnio išsivystymo šalyse, ekonomikos augimą skatina 0,023 proc.

Teigiamas vidinių TUI poveikis ekonomikai santykinai žemesnio išsivystymo šalyse gali rodyti, kad tarptautinio kapitalo atėjimas yra viena iš esminių galimybių didinti bendrojo nacionalinio produkto lygį. Taip pat, kad dėl didėjančių vidinių TUI, auga šalies produktyvumas, užtikrinamas didesnis dėmesys tarptautiniame lygmenyje bei yra prisidedama prie šalies gerovės ir kitų svarbių

ekonomikos dedamųjų augimo. Kitaip tariant, pritraukiant daugiau TUI, santykinai žemesnio išsivystymo šalyse, yra sukuriamos naujos ir geriau apmokamos darbo vietos, užmezgami ilgalaikiai ryšiai su užsienio korporacijomis, perimamos naujausios technologijos, surenkama daugiau mokesčių į šalies biudžetą, įsiliejama į naujas rinkas, o visa tai prisideda prie spartesnio šalies vystymosi ir ekonomikos augimo. Visgi, tam poveikį gali turėti ir bendroji ES investicijų strategija, taip pat tai, kad šalys narės prie ES prisijungusios vėliausiai, gauna papildomas ES lėšas spartesnei šalių konvergencijai užtikrinti.

Remiantis aukščiau aptarta logika buvo sudėti išorinių TUI gauti koeficientai (santykinai aukštesnio išsivystymo lygio šalių ir poveikio skirtumo tarp šalių grupių $(0,000112970+(-0,00093415))$). Buvo gautas 0,002 koeficientas. Todėl vertinant išorinių TUI poveikį ekonomikos augimui santykinai žemesnio išsivystymo lygio šalių grupėje, galima teigti, kad jos 1 proc. padidėjusios, spartina ekonomikos augimą 0,002 proc. Tačiau šis pokytis nėra statistikai reikšmingas, nes patikrinus per linijinio ribojimo testą, buvo gauta didesnė už 0,05 p-reikšmė. Šį rezultatą galima paaiškinti tuo, kad santykinai žemesnio išsivystymo šalims yra sunku konkuruoti tarptautinėje erdvėje, o kapitalo nutekėjimas iš šalies gali lemti prastesnius kitų svarbių šalies rodiklių pokyčius, todėl šalys gali susidurti su pakankamai dideliais iššūkiais. Neatmetama tikimybė, kad statistiškai reikšmingas poveikis gali būti nustatytas vertinant šalis atskirai, analizuojant trumpesnį ar ilgesnį laikotarpį, taikant kitą duomenų tyrimo metodą.

Galima matyti, kad gauti tyrimo rezultatai gali būti siejami su TUI apimtimi ir dinamika abiejų šalių grupėse (žr. 3.2.3. ir 3.2.4. paveiksle), nes santykinai aukštesnio išsivystymo šalių grupėje buvo matyti, kad yra sukaupta daugiau išorinių TUI lyginant su vidinėmis TUI, o santykinai žemesnio išsivystymo šalių grupėje, atvirkščiai. Remiantis gautais tyrimo rezultatais išorinės TUI santykinai aukštesnio išsivystymo šalių ekonomikos augimui turi teigiamą poveikį. Todėl galima daryti išvadą, kad TUI į užsienio šalis turi būti skatinamos toliau. Viena iš priežasčių investuoti TUI forma gali būti dėl šių teikiamų privalumų, tokių kaip santykinai pigesnių kaštų (darbo, žaliavų, mokesčių), naujų rinkų. Santykinai žemesnio išsivystymo šalių ekonomikai teigiamą poveikį turi vidinės TUI, todėl daroma prielaida, kad šalys turi skatinti jų pritraukimą, kurti TUI pritraukimo strategijas. Galima daryti išvadą, kad TUI abiejų šalių grupėse, Europos Sąjungoje, yra kontroliuojamos ir prižiūrimos. Reikia pabrėžti, kad ES yra unikalus darinys, o bendra šalių bloko investicijų strategija turi poveikį visoms šalims narėms. Negalima atmesti to, kad imant kitas veiksnių rodiklių išraiškas galėjo būti gauti visai priešingi ar kitokie tyrimo rezultatai.

Vertinant į modelį įtrauktus kontrolinius veiksnius, galima teigti, kad jų poveikis ekonomikos augimu ES šalyse buvo nevienareikšmis. Teigiamą ir statistiškai reikšmingą poveikį turėjo šie kintamieji: bendrasis pagrindinio kapitalo formavimas ir patentų skaičius. Bendrojo pagrindinio kapitalo formavimo rodiklio didėjimas 1 proc. teigiamai veikė ekonomikos augimą ir jį didino 0,48 proc., o patentų skaičiaus augimas, 0,62 proc. Remiantis šiais rezultatais, galima teigti, kad ES šalyse turi būti skatinamas bendro pagrindinio kapitalo formavimo ir patentų skaičiaus didėjimas siekiant užtikrinti teigiamus bendrojo vidaus rodiklio pokyčius. ES šalys turi pakankamai gerai išvystytą inovacijų kūrimo ir diegimo sistemą bei ambicingus ateities planus ir lūkesčius, vienas jų – žaliasis kursas. Tai skatina kurti ir tobulinti gamybos ar paslaugų procesus suteikiant vartotojams vis didesnę pridėtinę vertę, taip pat tokiu būdu prisidėti prie spartesnio šalies vystymosi ir gyventojų gerovės lygio kilimo užtikrinimo. Taip pat galima paminėti, kad statistiškai nereikšmingą poveikį, tačiau irgi teigiamą turėjo ekonomikos atvirumas ir aukštasis išsilavinimas. Nereikšmingą jų poveikį galėjo lemti, kad ES šalys vertinant pagal šiuos rodiklius yra pakankamai stiprios, nes

deklaruojama atvira užsienio prekybos politika, o šalių sprendimai yra paremti pastoviu šiuolaikinių technologijų diegimu, todėl poveikis gali pasireikšti ne iškart, o tarkim ilguoju laikotarpiu.

Būtina paminėti, kad vienas iš kontrolinių veiksnių turi statistiškai reikšmingą, tačiau neigiamą poveikį. Todėl galima teigti, kad valstybės skola padidėjusi 1 proc., lėtina ekonomikos augimą 0,16 proc. Tačiau sekančiais metais yra matomas poveikio sumažėjimas, kuris sudaro neigiamą 0,11 proc., tačiau yra statistiškai nereikšmingas. Tai gali reikšti, kad valstybės skolos didėjimas mažina šių metų ekonomikos augimą, tačiau poveikis turi mažėjančią poveikio kryptį. Mažėjančią poveikį gali lemti tai, kad dažniausiai valstybės išlaidos yra skirtos bendram šalies gyventojų gerovės didėjimui, tai sveikatos apsaugai, švietimui, reikiamai infrastruktūrai, inovacijoms, kurie gali daryti poveikį ilguoju laikotarpiu. Nes šiais metais valstybės investuoti pinigai į minėtas sritis, naudą gali atnešti tik po tam tikro laiko tarpo. Taip pat matyti, kad analizuojamu laikotarpiu, santykinai aukštesnio išsivystymo ES šalyse bendras vidaus produkto lygis vienam šalies gyventojui didėjo lėčiau 0,06 proc. lyginant su santykinai žemesnio išsivystymo šalimis. Tai gali rodyti du dalykus. Pirma, santykinai ekonomiškai labiau išsivysčiusioms ES šalims sunkiau pasiekti didesnius augimo tempus, dėl pasiekto aukšto išsivystymo lygio. Antra, mažiau išsivysčiusios ES šalys, kurios gauna ir efektyviai panaudoja papildomas kapitalo investicijas iš užsienio, spartesniais ekonomikos augimo tempais artėja prie santykinai aukštesnio išsivystymo šalių lygio.

Toliau 3.3.2 lentelėje bus pateikti gauti empirinio tyrimo rezultatai ir patikrintos darbe išsikeltos mokslinės tyrimo hipotezės.

3.3.2 lentelė

TUI poveikio ekonomikos augimui ES šalių grupėse modelio koeficientų įverčiai

Kintamasis	Tyrimo rezultatas	p-reikšmė
Vidinės TUI aukštesnio išsivystymo lygio šalių grupėje (B_1)	-0,00013	0,0002***
Išorinės TUI aukštesnio išsivystymo lygio šalių grupėje (B_2)	0,00011	0,0215**
Vidinės TUI žemesnio išsivystymo lygio šalių grupėje (B_3)	0,00023	0,0471**
Išorinės TUI žemesnio išsivystymo lygio šalių grupėje (B_4)	0,00002	0,2702

Toliau yra tikrinama 1 hipotezė, kuri teigia, kad *vidinių TUI poveikis skirtingo išsivystymo ES šalių grupėje yra skirtingas*. Ši hipotezė patvirtinama, jeigu gautas koeficientas prie vidinių tiesioginių užsienio investicijų $B_1 > 0$, o $B_3 < 0$ ir atvirkščiai. Taip pat, kai koeficientai yra statistiškai reikšmingi (p reikšmė $< 0,05$). Išanalizavus modelį galima teigti, kad *mokslinė hipotezė H1 yra patvirtinama*, nes p reikšmė $< 0,05$, t. y. poveikis tarp santykinai aukštesnio ir žemesnio išsivystymo šalių grupių yra reikšmingas, o koeficientai prie B_1 ir B_3 turi skirtingą poveikio kryptį.

Sekanti tikrinama 2 tyrimo hipotezė, kuri teigia, kad *išorinės TUI poveikis skirtingo išsivystymo ES šalių grupėje yra skirtingas*. Ši hipotezė patvirtinama, jeigu tiesioginių užsienio investicijų gautas koeficientas $B_2 > 0$, o $B_4 < 0$ ir atvirkščiai. Remiantis tyrimo modelio gautais rezultatais, galima teigti, kad *mokslinė hipotezė H2 yra atmetama*, nes p reikšmė $< 0,05$ buvo gauta tik santykinai aukštesnio išsivystymo šalių grupėje, taip pat sutapo koeficientų B_2 ir B_4 poveikio kryptis.

Apibendrinant galima teigti, kad remiantis metodinės dalies išsikeltomis prielaidomis buvo sudarytas vidinių ir išorinių TUI poveikio ekonomikos augimui skirtingo išsivystymo ES šalių grupėse empirinio tyrimo vertinimo modelis. Gauti rezultatai leido patvirtinti H1 ir atmesti H2 darbe keliamas mokslinio tyrimo hipotezes. Nustatyta, kad vidinių TUI poveikis ekonomikos augimui statistiškai reikšmingas abiejų šalių grupėse, tačiau išsiskyrė poveikio kryptis.

3.4. Empirinio tyrimo rezultatų palyginimas su kitų mokslininkų atliktais tyrimais

Atlikus TUI poveikio ekonomikos augimui skirtingo išsivystymo ES šalių grupėse vertinimą nustatyta, kad vidinės TUI turi statistiškai reikšmingą poveikį ekonomikos augimui, tačiau išsiskyrė poveikio kryptis, t. y. santykinai aukštesnio išsivystymo šalių grupėje nustatytas neigiamas, o santykinai žemesnio išsivystymo šalių grupėje – teigiamas vidinių TUI poveikis ekonomikos augimui. Taip pat nustatyta, kad teigiamas išorinių TUI poveikis ekonomikos augimui pasireiškė abiejose šalių grupėse, tačiau tik santykinai aukštesnio išsivystymo šalių grupėje nustatytas reikšmingas poveikis. Todėl svarbu palyginti gautus rezultatus su kitų mokslininkų gautais rezultatais.

Gautų rezultatų palyginimas pateikiamas 3.3.3 lentelėje.

3.3.3 lentelė

TUI poveikio ekonomikos augimui rezultatų palyginimas su kitų mokslininkų tyrimais

Poveikis	Tyrimo rezultatai	Kitų autorių gauti rezultatai
Teigiamas	Vidinių TUI žemesnio išsivystymo lygio šalių grupėje Išorinių TUI poveikis aukštesnio išsivystymo lygio šalių grupėje	Hlavacek , Bal-Domanska (2016); Sasi, Ulubaşoğlu (2015); Dinh, Vo, Vo ir Nguyen (2019); Masipa (2018); Valerievna, Viktorovich (2018); Pandya ir Sisombat (2017); Sothan (2017; Hossain (2016); Sunde (2016); Simionescu (2016); Mahmoodi ir Mahmoodi (2016); Zhongmin (2013).
Neigiamas	Vidinių TUI poveikis aukštesnio išsivystymo lygio šalių grupėje	Dinh, Vo, Vo ir Nguyen (2019).
Nenustatytas	Išorinių TUI žemesnio išsivystymo lygio šalių grupėje	Ferrer ir Zermen (2015); Agnihotri ir Arora, (2019).

Palyginus gautus empirinio tyrimo rezultatus su atlikta mokslinės literatūros analize ir kitų autorių gautais rezultatais galima teigti, kad tyrimų rezultatai išsiskyrė. Empirinėje literatūroje randama daug įžvalgų apie TUI ir šalies ekonomikos augimą. Taip pat galima sutikti, kad juose pateikiami nevienodi įrodymai apie vidinių ir išorinių TUI poveikį priimančiojoje ar jas investuojančioje šalyje.

Tiesioginių užsienio investicijų poveikį Vidurio ir Rytų Europos šalių ekonomikos augimui 2000-2012 m. laikotarpiu tyrė Hlavacek, Bal-Domanska (2016). Gauti rezultatai parodė, kad tarp tiesioginių užsienio investicijų buvo teigiamas ir statistiškai reikšmingas poveikis ekonomikos augimui. Masipa (2018) taip pat tyrė ryšį tarp TUI ir ekonomikos augimo Pietų Afikoje, nuo 1980 iki 2014 m. Gauti rezultatai patvirtino, kad TUI pritraukimas didina besivystančių šalių ekonomikos augimą. Tuo tarpu Hossain (2016) tyrė tiesioginių užsienio investicijų ir ekonomikos augimo ryšį ir vertino 1998-2004 m. laikotarpį, besivystančiose 79 pasaulio šalyse. Gauti rezultatai rodo, kad tiesioginės užsienio investicijos yra teigiamai susijusios su priimančiųjų šalių ekonomikos augimu mažesnio išsivystymo šalyse. Taigi, galima teigti, kad šiame darbe gauti rezultatai patvirtina tyrėjų rezultatus, nes buvo nustatytas teigiamas vidinių TUI poveikis ekonomikos augimui žemesnio išsivystymo lygio šalių grupėje.

Taip pat žemesnio išsivystymo lygio šalių grupėje gautą teigiamą poveikį patvirtina ir šio autoriaus tyrimas besivystančiose šalyse. Mahmoodi ir Mahmoodi (2016) siekė ištirti ryšį tarp tiesioginių užsienio investicijų ir ekonomikos augimo keliose besivystančių šalių grupėse. Vieną grupę sudarė aštuonios besivystančios Europos šalys, o kitą aštuonios besivystančios Azijos šalys. Rezultatai rodo teigiamą ryšį tarp TUI ir ekonomikos augimo. Galima teigti, kad teigiamas besivystančių TUI

poveikis ekonomikos augimui sutampa su pastarųjų mokslininkų gautais tyrimų rezultatais. Tai reiškia, kad šalys turėtų pritraukti daugiau TUI siekiant užtikrinti ekonomikos augimą, tam gali padėti laisvųjų ekonominių zonų plėtra, didinamas šalies saugumas ekonominiu ar politiniu aspektu.

Tuo tarpu, Iamsiraroj, Ulubasoglu (2015), tyrė tiesioginių užsienio investicijų poveikį ekonomikos augimui 140 pasaulio šalyse, 1970–2009 m. laikotarpiu ir nustatė, kad TUI skatina ekonomikos augimą ir šis reiškinys yra statistiškai reikšmingas. Tačiau pabrėžia, kad reikšmingas poveikis pasireiškia tiek išsivysčiusiose, tiek ir besivystančiose šalyse. Simionescu (2016) tyrimas apėmė 2008-2014 m. laikotarpį, tyrimo tikslas nustatyti abipusį TUI ir ekonomikos augimo ryšį 28 Europos Sąjungos šalyse, tyrimu buvo nustatyta, kad TUI turi teigiamą poveikį ekonomikos augimui. Šių autorių tyrimo rezultatai su šiuo darbu gautais patvirtina iš dalies, kadangi santykinai aukštesnio išsivystymo lygio šalių grupėje buvo gautas neigiamas statistiškai reikšmingas poveikis, o santykinai žemesnio išsivystymo lygio šalyse buvo gauti teigiami rezultatai.

Tiesioginių užsienio investicijų poveikį ekonomikos augimui šalies mastu tyrė autoriai nustatė teigiamą vidinių TUI poveikį. TUI poveikį Rusijos Federacijos ekonomikai tyrė Valerievna, Viktorovich (2018). Rezultatai parodė, kad užsienio investicijos prisidėjo prie visos Rusijos ekonomikos augimo. Pandya ir Sisombat (2017) tyrė tiesioginių užsienio investicijų poveikį Austrijos ekonomikos augimui 2001-2015 m. laikotarpiu. Tyrimo rezultatai parodė, kad tarp TUI ir Australijos ekonomikos augimo yra teigiamas ryšys. Sunde (2016) tyrė TUI poveikį ekonomikos augimą pietų Afrikoje 1970-2014 m. laikotarpiu ir nustatė, kad šalyje sukauptos tiesioginės užsienio investicijos turi pozityvų poveikį ekonomikos augimui. Cambazoglu, Karaalp (2012) tyrė TUI poveikį ekonomikos augimui Turkijoje 1980-2010 m. laikotarpiu. Gauti rezultatai parodė, kad tarp vidinių tiesioginių užsienio investicijų ir ekonomikos augimo egzistuoja ryšys, taip pat teigiant, kad vidinėms TUI didėjant, ekonomikos augimas auga. Šių autorių tyrimo rezultatai su šiuo tyrimu gautais rezultatais patvirtina iš dalies, nes santykinai aukštesnio išsivystymo lygio šalyse buvo nustatytas neigiamas reikšmingas poveikis, o santykinai žemesnio išsivystymo lygio šalyse buvo gauti teigiami rezultatai.

Šalies mastu tiesioginių užsienio investicijų poveikį ekonomikos augimui taip pat tyrė šie autoriai ir nustatė teigiamą jų poveikį. Cambazoglu ir Karaalp (2014), savo tyrimu naudojo vektorinės automatinės regresijos modelį su keturiais kintamaisiais: realiojo BVP augimas, vidinės TUI, importo apimtys indeksas ir eksporto apimtys indeksas. Pirmiausia buvo atlikta Turkijos vidaus ir išorės TUI lyginamoji analizė skirtingų šalių grupių atžvilgiu. Antra, be kitų tyrimų, kurie analizuoja vidaus ir išorės TUI, tarptautinės prekybos poveikis Turkijos ekonomikos augimui buvo išbandytas taikant ekonometrinį metodą nuo 1980 iki 2010 m. Empiriniai rezultatai rodo, kad tarp ekonomikos augimo, vidinių TUI yra teigiama poveikio kryptis. Taigi, šių autorių tyrimo rezultatai, kaip ir prieš tai aptartų autorių, su šiuo tyrimu gautais rezultatais sutampa, nes santykinai žemesnio išsivystymo lygio šalyse buvo gauti teigiami vidinių TUI poveikio ekonomikai rezultatai. Tai gali rodyti, kad šalims siekiančios ekonomikos augimo, būtina užtikrinti palankias sąlygas TUI atėjimui.

Ferrero ir Zermeno (2015) tirdami ryšį 1995-2012 m. tarp tiesioginių užsienio investicijų ir ekonomikos augimo nustatė, kad TUI turi nežymų poveikį Kinijos ekonomikos augimui. Tuo tarpu atliko tyrimą tokiose šalyse kaip Brazilija, Pietų Korėja, Peru ir Meksika 1982-2013 m. laikotarpiu, gauti rezultatai rodo, kad ryšys tarp TUI ir ekonomikos augimo nenustatytas. Šio autoriaus tyrimo rezultatai sutampa su gautais antrosios šalių grupės, kadangi šioje šalių grupėje nenustatėme jokie reikšmingo išorinių TUI poveikio ekonomikos augimui.

Išorinių tiesioginių užsienio investicijų poveikį ekonomikos augimui tyrė šie mokslininkai ir nustatė nevienareikšmį poveikį. Ali, Shan, Wang, Amin (2018) tyrė išorinių tiesioginių užsienio investicijų poveikį Kinijos ekonomikos augimui. Šio tyrimo rezultatai parodė, kad didėjančios išorinės tiesioginės užsienio investicijos turi reikšmingą teigiamą poveikį Kinijos ekonomikos augimui. Tai gali reikšti, kad mažesnio išsivystymo šalies įmonės, kurios vykdo investicijas užsienyje, turi tikslą pasinaudoti pažangiomis TUI priimančios šalies technologijomis, valdymo organizaciniais metodais, ištekliais. O juos perėmus ir panaudojus savoje šalyje yra sudaromos paskatos, kurios padeda spartinti šalies investuotojos ekonomikos augimą. Šio autoriaus tyrimo rezultatai išsiskiria su gautais šiame tyrime, nes santykinai žemesnio išsivystymo šalių grupėje buvo gauti rezultatai, kuriais nustatyta, kad išorinės TUI neturi reikšmingo poveikio ekonomikos augimui, nors poveikio kryptis teigiama.

Nustatyti ar išorinės TUI šalies BVP turi teigiamą, ar visgi neigiamą poveikį, savo tyrime siekė Agnihotri ir Arora, (2019). Šiam tikslui pasiekti buvo atlikti keli empiriniai tyrimai. Laikotarpis apėmė 2007-2016 m. Darbe naudota regresijos analizė siekiant patikrinti BVP ir išorinių tiesioginių užsienio investicijų ryšį. Duomenų analizės rezultatai paaiškina, kad nėra reikšmingo ryšio tarp išorinių TUI ir Indijos vidaus ekonomikos augimo. Šių autorių tyrimo rezultatai sutampa, nes santykinai žemesnio išsivystymo šalyse buvo nenustatyta jokio reikšmingo išorių TUI poveikio ekonomikos augimui. Tačiau tai nereiškia, kad poveikis negalėjo pasireikšti ilguoju laikotarpiu. Taip pat laikotarpis apima pasaulinę ekonominę 2008-2009 m. krizę, o išeinantis iš šalies kapitalas galėjo prisidėti ne prie gimtosios šalies, o prie kitos šalies, kuri priėmė užsienio investicijas ekonomikos vystymosi, todėl poveikis gimtojoje šalyje galėjo ir nepasireikšti.

Autoriai, kurie nustatė vidinių ir išorinių TUI poveikį ekonomikos augimui. Ghosh ir Wang (2010), savo darbe sprendė pagrindinę klausimą, ar vidaus ir išorės TUI daro poveikį šalies ekonomikos augimui. Ši problema sprendžiama naudojant skydelio laiko eilučių duomenis, 25 ekonominės plėtros ir bendradarbiavimo organizacijos šalyse, 1980–2004 m. laikotarpiu, pagal šalių regresijos sistemą. Gauti rezultatai rodo, kad TUI tiek į vidų, tiek į išorę, teigiamai koreliuoja su investicijas priimančios ir jas teikiančios šalies ekonomikos augimu. Tačiau TUI poveikis ekonomikos augimui yra nedidelis. Rezultatai rodo, kad BVP augimo elastingumas, atsižvelgiant tiek į vidinių, tiek į išorinių TUI šalyse, sudaro apie 0,01. Kadangi ekonominės plėtros ir bendradarbiavimo organizacijos šalys yra priskiriamos prie išsivysčiusių pasaulio šalių, galima teigti, kad gauti rezultatai iš dalies sutampa. Kadangi savo darbe gavome neigiamą vidinių ir teigiamą išorinių TUI poveikį ekonomikos augimui santykinai aukštesnio išsivystymo ES šalyse.

Ameer ir Xu (2017) tyrime pabrėžiamas tiesioginių užsienio poveikis besivystančių šalių ekonomikos augimui. Tyrimo tikslas ištirti vidinių ir išorinių TUI poveikį ekonomikos augimui, naudojant mažiausių kvadratų (OLS) ir apibendrintą momentų metodą (GMM), remiantis makroekonomikos skydo duomenimis besivystančiose ekonomikose 2005–2014 m. Gautos išvados parodė, kad tarp besivystančių šalių yra ilgalaikis teigiamas ir reikšmingas tiesioginių užsienio investicijų srautų, ir įplaukų poveikis ekonomikos augimui. Taip pat nustatyta, kad teigiamas ir reikšmingas vidinių ir išorinių TUI poveikis ekonomikos augimui yra labai stiprus, taikant skirtingus ekonometrinius rodiklius. Šių mokslininkų gauti rezultatai iš dalies atitinka šiame darbe gautus rezultatus, nes santykinai žemesnio išsivystymo šalyse nustatytas teigiamas vidinių ir išorinių TUI poveikis ekonomikos augimui, tačiau išorinių TUI poveikis nebuvo statistikai reikšmingas.

Someshwar ir Zhang (2019) tyrimui naudojo duomenis apie 27 Kanados pramonės įmones, 1999–2015 m. laikotarpiu. Tikslui pasiekti buvo sudarytas makroekonominis tyrimo modelis, kuo siekiama įvertinti tiesioginių užsienio investicijų makroekonominį poveikį Kanadoje. Modeliavimo rezultatai rodo, kad statistiškai reikšmingas ir teigiamas TUI poveikis buvo nustatytas realiajam šalies BVP, vietos investicijoms, inovacijoms, prekybos srautams ir darbo vietų kūrimui. Taip pat nustatyta, kad vidaus TUI ekonominis poveikis realiajam BVP ir užimtumui yra didesnis, nei išorės TUI poveikis. Daroma išvada, kad nuolat didėjant vidinėms TUI apimtims (vidutiniškai 10 proc.), vidutinis analizuojamo laikotarpio Kanados realusis BVP padidėtų 1,2 proc. per metus. Šių mokslininkų gauti rezultatai iš dalies atitinka šiame darbe gautus rezultatus, nes aukštesnio išsivystymo šalyse nustatytas neigiamas vidinių ir teigiamas išorinių TUI poveikis ekonomikos augimui. Tai gali rodyti, kad tiriant vienos šalies atvejį TUI poveikis gali turėti teigiamą poveikio kryptį tiek vidaus, tiek išorės TUI.

Li, Zhongmin (2013), tyrime analizavo Kinijos Liaudies Respublikos (toliau – KLR) vidaus ir išorės TUI, įskaitant jų veiksnius ir poveikį KLR ir priimančioms šalims. Rezultatai parodė, kad vidaus TUI prisideda prie KLR ekonomikos augimo ir pramonės plėtros, didina mokesčių pajamas ir gerina darbo kokybę. Nustatyta, kad vidutinių TUI indėlis į bendrąjį vidaus produktą vidutiniškai siekia apie 3–6 proc. Tuo pačiu metu išorės TUI pagerina bendrą KLR efektyvumą ir padeda priimančioms šalims padidinti kapitalą ir pagerinti infrastruktūrą. Šių mokslininkų gauti rezultatai iš dalies atitinka šiame darbe gautus rezultatus, nes santykinai žemesnio išsivystymo šalyse nustatytas teigiamas vidinių ir išorinių TUI poveikis ekonomikos augimui, tačiau išorinių TUI poveikis nebuvo statistikai reikšmingas.

Apibendrinant galima teigti, kad TUI judėjimas, nepriklausomai ar į šalies vidų ar iš šalies, gali turėti nevienareikšmį poveikį šalies ekonomikos plėtrai ir augimui. Gauti rezultatai iš dalies sutapo su mokslininkų gautais rezultatais. Gauti rezultatai su mokslininkų rezultatais galėjo išsiskirti dėl to, kad tyrime buvo naudojami skirtingi duomenų analizės laikotarpiai, tyrimo metodai, rodiklių išraiškos, imtis, struktūra. Atlikus empirinių tyrimų palyginimą galima daryti išvadą, kad poveikis ES šalių grupėse skiriasi, tačiau dauguma autorių iš dalies patvirtina gautus rezultatus.

Taigi, šiame skyriuje buvo atlikta vidinių ir išorinių tiesioginių užsienio investicijų bei realiojo bendrojo vidaus produkto dinamikos analizė Europos Sąjungos šalyse, ir šalių grupėse. Taip pat buvo aptariama tiek vidinių, tiek išorinių TUI apimtys. Toliau buvo sudarytas empirinio tyrimo vertinimo modelis, patikrintos modelio tinkamumo ir patikimumo prielaidos ir pasirinktas tinkamiausias šiam tyrimui metodas – fiksuoto efekto. Remiantis sudarytu tyrimo modeliu buvo interpretuojami gauti rezultatai, vidinių ir išorinių TUI poveikio ekonomikos augimui šalių grupėse. Tyrimo rezultatai leido patvirtinti pirmąją mokslinę darbo hipotezę, nes buvo nustatytas skirtingas poveikis skirtingo išsivystymo šalių grupėse. Kitaip tariant santykinai aukštesnio ir žemesnio išsivystymo ES šalyse buvo nustatyta skirtinga poveikio kryptis. Tačiau buvo atmesta antroji mokslinio tyrimo hipotezė, nes poveikio kryptis sutapo, o santykinai žemesnio išsivystymo šalyse buvo nustatytas nereikšmingas poveikis. Taip pat buvo atliktas tyrimo rezultatų palyginimas su kitų tyrėjų gautais rezultatais.

IŠVADOS

Atlikta mokslinės literatūros analizė parodė, kad ekonomikos augimas yra vienas labiausiai stebimų šalies rodiklių, kuris dažniausiai nustatomas pagal pagamintos produkcijos ir suteiktų paslaugų apimtį padidėjimą per tam tikrą laikotarpį. Teigiamas šio rodiklio augimas yra daugelio šalių siekiamybė galinti sudaryti palankias sąlygas nuosekliam šalies gyventojų gerovės lygio didėjimui. Taip pat didelis dėmesys skiriamas mažesnio išsivystymo lygio šalims, kurios sparčiau skatinamos ekonomiką siekia priartėti prie išsivysčiusių šalių lygio. Vienas pagrindinių veiksnių ekonomikos augimui skatinti yra užsienio investicijos, kurių svarba labiausiai išryškinama Keinsistinėje ekonomikos augimo teorijoje. Šioje teorijoje investicijos iš užsienio laikomos pagrindiniu ekonomikos augimo veiksniu, nes jų dėka šalyje didėja ne tik pajamos, bet ir gamybos pajėgumai. Be to, požiūris į ekonomikos augimą yra suprantamas iš bendrosios paklausos dalies, kuriame pagrindinis vaidmuo šalies ekonomikoje atitenka investicijoms. Taip pat didelis dėmesys investicijoms skiriamas Endogeninėje augimo teorijoje, kurioje pagrindiniai veiksniais skatinančiais ekonomiką tampa išsilavinimas, inovacijos, technologijos ir žinios. Tačiau investicijos laikomos svarbiomis, nes gali reikšmingai didinti minėtus veiksnius ir jų rodiklius. Svarbu paminėti, kad šioje teorijoje teigiama, jog investicijos turi poveikį tiek trumpuoju, tiek ilguoju laikotarpiu. Mokslinėje literatūroje teigiama, kad sparčiai besikeičiančiame pasaulyje šalims vis svarbesnės tampa investicijos iš užsienio. Dažniausiai sutinkama, kad užsienio investicijos skirstomos į portfelio, tiesiogines ir kitas investicijas. Tačiau tiesioginės užsienio investicijos yra išskiriamos kaip svarbiausios, nes suteikia investuotojui teisę priimti sprendimus, kurie gali lemti investicijas priimančios įmonės ateitį.

Atliktos tiesioginių užsienio investicijų empirinių tyrimų analizės metu nustatyta, kad tiesioginės užsienio investicijos gali turėti tiek teigiamą, tiek neigiamą poveikį šalies ekonomikai. Taip pat matyti, kad dažniausiai tyrimuose sutinkama ir laikomasi, jog tiesioginių užsienio investicijų poveikis šalies ekonomikos vystymuisi yra teigiamas. Nurodoma, kad teigiamas jų poveikis pasireiškia per šalies produktyvumo, inovacijų ir žmogiškojo kapitalo potencialo augimą, taip pat, jos gali didinti teigiamą ir mažinti neigiamą prekybos balansą bei kitus šaliai svarbius rodiklius. Jų dėka didinama konkurencija, kuriamos naujos darbo vietos. Visgi, neigiamas tiesioginių užsienio investicijų poveikis gali pasireikšti tada, kai sukuriama monopolija, kurie iš vietos rinkos išstumia vietos verslus, taip pat kai užsienio investicijas priimanti šalis tampa priklausoma nuo užsienio investicijų. Taip pat buvo išskirti ir kiti veiksniai galintys lemti ekonomikos augimą, kurie į modelį įtraukti kaip kontroliniai, siekiant įvertinti TUI poveikį ekonomikos augimui. Tai žmogiškasis kapitalas, ekonomikos atvirumas, vietinės investicijos, valdžios sektoriaus dydis, mokslinių tyrimų ir eksperimentinė plėtra. Visi šie veiksniai prisideda prie ekonomikos augimo, o tiesioginės užsienio investicijos laikomos vienos svarbiausių tiek šalies, tiek jos rodiklių augimui. Taip pat verta paminėti, kad mokslininkų darbuose įžvelgiamas didesnis tiesioginių užsienio investicijų poveikis ekonomikos augimui besivystančiose šalyse lyginant su išsivysčiusiomis šalimis.

Tyrimo metodikoje buvo sudarytas empirinis tyrimo modelis siekiant atlikti tiesioginių užsienio investicijų poveikio ES šalių grupėse vertinimą. Šiame modelyje priklausomas kintamasis yra ekonomikos augimas, nepriklausomi kintamieji – vidinės ir išorinės tiesioginės užsienio investicijos. Kontroliniai kintamieji: vietinės investicijos, žmogiškasis kapitalas, valdžios sektoriaus dydis, mokslinių tyrimų ir eksperimentinė plėtra. Tyrime pasirinkta tirti visas ES šalis 2000-2018 m. laikotarpiu, suskirstant jas į dvi šalių grupes, pagal išsivystymo lygį. Pagal tikimąsi jų poveikį ekonomikos augimui buvo išskeltos hipotezės kiekvienai šalių grupei, kurios atspindėjo tiek

teigiamą, tiek neigiamą poveikį. Tiesioginių užsienio investicijų poveikio ekonomikos augimui ES šalių grupėse vertinimui nustatyti buvo naudojama atvirojo kodo programa „Gretl“, skirta ekonometrinei analizei atlikti. Šiai analizei atlikti naudojami 2000-2018 m. paneliniai duomenys, o priklausomybei tarp kintamųjų įvertinti naudojamas fiksuoto efekto metodas. Tyrimo modelis buvo tikrinamas atsižvelgiant į šias prielaidas: multikolinearumą, heteroskedastiškumą, autokoreliaciją, determinacijos koeficientą.

Atlikus tiesioginių užsienio investicijų poveikio ekonomikos augimui ES šalių grupėse modelio analizę, galima teigti, kad tiesioginės užsienio investicijos turi nevienareikšmį poveikį šalių grupėms. Gauti rezultatai rodo, kad santykinai aukštesnio išsivystymo šalių grupėje vidinės tiesioginės užsienio investicijos turėjo statistikai reikšmingą neigiamą poveikį. Tai reiškia, kad 1 proc. punktu padidėjusios vidinės TUI, lėtina ekonomikos augimą 0,013 proc. Neigiamą vidinių TUI poveikį ekonomikos augimui, santykinai aukštesnio išsivystymo šalių grupėje, gali lemti tai, kad TUI sukuriama nauda sugrįžta užsienio šaliai, kas lėtina šalies ekonomikos vystymąsi. Tačiau priešingas poveikis pasireiškė santykinai žemesnio išsivystymo šalių grupėje, kurioje nustatytas teigiamas reikšmingas poveikis ekonomikai, o jų padidėjimas 1 proc. punktu spartina ekonomikos augimą 0,023 proc. Ši rezultatą galima paaiškinti tuo, kad vidinėmis TUI buvo sukuriamos naujos darbo vietos, perimamos naujausios technologijos, surenkama daugiau mokesčių į šalies biudžetą, įsiliejama į naujas rinkas, o visa tai prisideda ir skatina ekonomikos augimą. Todėl galima teigti, kad *1 mokslinė hipotezė*, kuri teigia, jog vidinių TUI poveikis ekonomikos augimui skiriasi skirtingo išsivystymo lygio šalyse, yra patvirtinama, nes koeficientai turi skirtingą poveikio kryptį ir p reikšmė mažesnė už 0,05.

Vertinant išorinių TUI poveikį ES šalių grupėse galima teigti, kad išorinės TUI daro statistiškai reikšmingą teigiamą poveikį ekonomikos augimui santykinai aukštesnio išsivystymo šalių grupėje. Padidėjus 1 proc. punktu šioms investicijoms, ekonomikos spartėja 0,011 proc. Šį rezultatą galėjo lemti tai, kad TUI forma teikiamomis investicijomis buvo sumažinami gamybos kaštai, įgyjamas konkurencinis pranašumas, iškovoja naujos rinkos, į kurias galima tiekti savo gaminamą paslaugą ar produkciją, o visa tai prisideda prie šalies vystymosi ir plėtros. Sekančioje grupėje, santykinai žemesnio išsivystymo šalyse, buvo gautas silpnesnis teigiamas, tačiau statistiškai nereikšmingas išorinių TUI poveikis ekonomikos augimui. Padidėjus 1 proc. punktu šioms investicijoms, ekonomikos spartėja 0,004 proc. Todėl galima teigti, kad *2 mokslinė hipotezė*, kuri teigia, jog išėinančių TUI poveikis ekonomikos augimui skiriasi skirtingo išsivystymo lygio šalyse, yra atmetama, nes koeficientai turi vienodą poveikio kryptį.

LITERATŪRA

1. Adams, S. (2009). Can foreign direct investment (FDI) help to promote growth in Africa? *African Journal of Business Management*, 3(5), 178-183. Prieiga per internetą: <https://academicjournals.org/journal/AJBM/article-full-text-pdf/9C2487216158.pdf>. (Žiūrėta 2020-09-17).
2. Afonso, A., ir Sousa, RM (2012). The macroeconomic effects of fiscal policy. *Applied Economics*, 44 (34), 4439-4454. Prieiga per internetą: <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/00036846.2011.591732?needAccess=true&>. (Žiūrėta 2020-09-17).
3. Agnihotri, A. ir Arora, S. (2019). Study of Linkages Between Outward Foreign Direct Investment (OFDI) and Domestic Economic Growth: an Indian Perspective. *Financial Markets, Institutions and Risks*, 3(1), 43-49. Prieiga per internetą: [http://doi.org/10.21272/fmir.3\(1\).43-49.2019](http://doi.org/10.21272/fmir.3(1).43-49.2019) (Žiūrėta 2020-9-29).
4. Aleknavičiūtė, R. (2016). Šalies intelektinio kapitalo įtakos ekonomikos augimui vertinimas. (*Daktaro disertacija*, Mykolo Romero universitetas) Prieiga per internetą: https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/14538/Disertacija_Aleknavi%20R%20d%20i%20c%205%20abt%20c%2097.pdf?sequence=26&isAllowed=y. (Žiūrėta 2020-09-19)
5. Ali, U., Shan, W., Wang, J.-J. ir Amin, A. (2018). Outward foreign direct investment and economic growth in China: evidence from asymmetric ARDL approach. *Journal of Business Economics and Management*, 19(5), 706–721. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.3846/jbem.2018.6263>(Žiūrėta 2020-09-25).
6. Almfraji, M. A., Almsafirc, M. K. (2014). Foreign Direct Investment and Economic Growth Literature Review from 1994 to 2012. *International Conference on Innovation, Management and Technology Research: [elektroninis išteklius]*, 206-213. Iraq: University of Baghdad. Prieiga per internetą: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S187704281402850X>. (Žiūrėta 2020-09-25).
7. Amadeo, K. (2020). Economic Growth, Its Measurements, Causes, and Effects. Prieiga per internetą: <https://www.thebalance.com/what-is-economic-growth-3306014> (Žiūrėta 2020-09-25).
8. Ameer, W. ir Xu, H. (2017). The long-run effect of inward and outward foreign direct investment on economic growth: evidence from developing economies. *Review of innovation and competitiveness*, 3(2), 5-24. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.32728/ric.2017.32/1> (Žiūrėta 2020-09-28).
9. Asamoah, L., A., Mensah, E., K., ir Bondzie E., A. (2019). Trade openness, FDI and economic growth in sub-Saharan Africa: do institutions matter?, *Transnational Corporations Review*, 11(1), 65-79. Prieiga per internetą: https://www.researchgate.net/publication/332025361_Trade_openness_FDI_and_economic_growth_in_sub-Saharan_Africa_do_institutions_matter. (Žiūrėta 2020-09-29)
10. Ashworth, D. (2015). Economic Growth: Why Is It Important? Prieiga per internetą: https://finance.yahoo.com/news/economic-growth-why-important-162936556.html?guce_referrer=aHR0cHM6Ly93d3cuZ29vZ2xILmNvbS8&guce_referrer_sig=AQAAANoWQztl eaCNKbazwDPWs6DZRt817lg882B7g7Oouwy7IB0vlz7IFhhgyGYu-JgvXbnD2hykWjvm3gFXLYZS7Qa-shLVArhMj0iCrtrtE32_UWbnA7igNY6xKtWIn6-T2wg92A6JMgpz4K7Ua98WmGa752CldXBkny2omhwr_QY_&guc_consent_skip=1606306817 (Žiūrėta 2020-09-25).
11. Azam, M. ir Ahmed, A. M. (2015). Role of human capital and foreign direct investment in promoting economic growth Evidence from Commonwealth of Independent States. *International Journal of Social Economics*, 42(2), 98 – 111. Prieiga per internetą: https://www.researchgate.net/profile/Muhammad_Azam_Khan2/publication/273478395_Role_of_Human_Capital_and_Foreign_Direct_Investment_in_Promoting_Economic_Growth_Evidence_from_Commonwealth_of_Independent_States/links/554b7f9c0cf29f836c96c106/Role-of-Human-Capital-and-Foreign-Direct-Investment-in-Promoting-Economic-Growth-Evidence-from-Commonwealth-of-Independent-States.pdf (Žiūrėta 2020-09-25).
12. Babalola, S. J., Mohd, S. Ehigiamusoe, K. U., Onikola, H. (2019). The Impact of Capital Inflows on Economic Growth in Nigeria: Empirical Evidence from Wavelet Coherence Technique. *Asian Journal of Economics and Empirical Research*, 2(7), 136-146. Prieiga per internetą: <https://www.asianonlinejournals.com/index.php/AJEER/article/download/1736/1532/>. (Žiūrėta 2020-09-26).
13. Bayar, Y. (2014). Effects of foreign direct investment inflows and domestic investment on economic growth: Evidence from Turkey. *International Journal of Economics and Finance*, 6(4), 69-78. Prieiga per internetą: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.957.5932&rep=rep1&type=pdf>. (Žiūrėta 2020-09-17).
14. Bayar, Y., ir Sasmaz, M. U. (2019). Foreign borrowing, foreign direct investment inflows and economic growth in European Union transition economies. *Eastern journal of european studies*. Issue 2(10). Prieiga per internetą: <http://web.b.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=5&sid=aa20b0f1-933a-4234-9a71-91b0b28e0e94%40pdv-v-sessmgr02>(Žiūrėta 2020-10-12)
15. Bakari, S. Sofien, T. (2019). The Impact of Trade Openness, Foreign Direct Investment and Domestic Investment on Economic Growth: New Evidence from Asian Developing Countries. Prieiga per internetą: <https://mpa.ub.uni-muenchen.de/94489/>. (Žiūrėta 2020-10-29)

16. Barkauskaitė, A. (2013). Tiesioginių užsienio investicijų analizė Lietuvoje. *Ekonomikos ir vadybos aktualijos*, 4(1), 208–213. Prieiga per internetą: <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2013~1374344618464/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content> (Žiūrėti 2020-10-02)
17. Barkauskaitė, A., Naraškevičiūtė, V. (2016). Foreign Direct Investment Impact on Economic Indicators of the Baltic Countries. *Economics and Business*, 61-67. Prieiga per internetą: <https://content.sciendo.com/downloadpdf/journals/eb/28/1/article-p61.pdf>. (Žiūrėta 2020-09-15).
18. Belitski, M., Caiazza, R., Lehmann, E. E. (2019). Knowledge frontiers and boundaries in entrepreneurship research. *Small Bus Econ*. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1007/s11187-019-00187-0>. (Žiūrėta 2020-09-30)
19. Boghean, C. ir State, M. (2015). The relation between foreign direct investments (FDI) and labour productivity in the European Union countries. *Procedia Economics and Finance*, 32, 278–285. Prieiga per internetą: <https://reader.elsevier.com/reader/sd/pii/S2212567115013921?token=569845C5793BF884E3736278F1049CAAE87E69D3FA4E2EA93BE11F33CD4B44B378F028A8EBD8252D1EF81D833C3E27AB>. (Žiūrėta 2020-09-25).
20. Brenkevičiūtė, R. (2010). Tiesioginių užsienio investicijų poveikio šalies ekonomikai analizė. *Verslas XXI amžiuje*, 2 (2), 11-17. Prieiga per internetą: <http://www.old.mla.vgtu.lt/index.php/mla/article/download/mla.2010.028/64-192-1-PB.pdf>. (Žiūrėta 2020-09-25).
21. Broughel, J., ir Thierer, A. D. (2019). Technological Innovation and Economic Growth: A Brief Report on the Evidence. *Mercatus Research Paper*, 29. Prieiga per internetą: <https://www.mercatus.org/system/files/broughel-technological-innovation-mercatus-research-v1.pdf> (Žiūrėta 2020-09-17).
22. Broughel, J. ir Thierer, A., D., (2019). Technological Innovation and Economic Growth: A Brief Report on the Evidence. *Mercatus Research Paper*. Prieiga per internetą: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3346495>. (Žiūrėta 2020-10-09)
23. Bovea, V. Eliab, L. (2017). Migration, Diversity, and Economic Growth. *World Development*. 89, 227-239. Prieiga per internetą: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0305750X16304466?via%3Dihub#s0030>. (Žiūrėta 2020-09-19)
24. Cambazoglu, B. ir Karaalp, H. (2014), "Does foreign direct investment affect economic growth? The case of Turkey". *International Journal of Social Economics*, 6(41), 434-449. Prieiga per internetą: https://mpra.ub.uni-muenchen.de/93986/1/MPPA_paper_93986.PDF (Žiūrėta 2020-10-10)
25. Carbonell, J. B. ir Werner, R. A. (2018). Does Foreign Direct Investment Generate Economic Growth? A New Empirical Approach Applied to Spain. *Economic Geography*, 94(4), 425 –456. Prieiga per internetą: <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/00130095.2017.1393312?needAccess=true>. (Žiūrėta 2020-09-25).
26. Chen, J. (2020). Investment. Prieiga per internetą: <https://www.investopedia.com/terms/i/investment.asp> (Žiūrėta 2020-09-14).
27. Chen, J. (2020). Foreign Direct Investment. Prieiga per internetą: <https://www.investopedia.com/terms/f/fdi.asp> (Žiūrėta 2020-09-14).
28. Cucos, P. R. (2016). The effects of foreign direct investment on the economies of central and eastern europe countries. *Annals of Constantin Brancusi University of Targu-Jiu. Economy Constantin Brancusi University, Faculty of Economics*, 4 (4).pages 200-207. Prieiga per internetą: <https://ideas.repec.org/a/cbu/jrnlec/y2016v4p200-207.html> (Žiūrėta 2020-09-12)
29. Curwin, K. D., ir Mahutga, M. C. (2014). Foreign direct investment and economic growth: New evidence from post-socialist transition countries. *Social Forces*, 92(3), 1159-1187. Prieiga per internetą: <https://escholarship.org/content/qt8qv757zx/qt8qv757zx.pdf>. (Žiūrėta 2020-09-18).
30. Čegytytė, O., ir Miečinskienė, A. (2009). Tiesioginių užsienio investicijų poveikio tyrimas. *Mokslas - Lietuvos ateitis: Verslas XXI amžiuje*, 1(3), 9–12. Prieiga per internetą: <https://journals.vgtu.lt/index.php/MLA/article/download/10723/9082/> (Žiūrėta 2020-10-11)
31. Čekanavičius, V. ir Murauskas, G. (2014). Taikomoji regresinė analizė socialiniuose tyrimuose. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla. Prieiga per internetą: https://www.lidata.eu/files/mokymai/vadoveliai/TRAST_visa.pdf . (Žiūrėta 2020-09-21).
32. Danilevičienė, I., Lukšytė, V. (2017). Tiesioginių užsienio investicijų įtakos šalies ekonomikos konkurencingumui vertinimas. *Mokslas – Lietuvos Ateitis*, 9(2), 183-196. <https://doi.org/10.3846/mla.2017.1017>. (Žiūrėta 2020-10-25).
33. Davulis G. (2009). Ekonomikos teorija: vadovėlis aukštųjų mokyklų studentams. *Antroji papildyta ir pataisyta laida*. Vilnius: Mykolo Riomerio universiteto leidybos centras. Prieiga per internetą: https://aleph.library.lt:443/F/?func=direct&doc_number=000019955&local_base=LITLI. (Žiūrėta 2020-09-15).
34. Deksnienė, J. (2010). Ekonominės konvergencijos būklės analizė Pabaltijo šalyse. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*, (1), 25-33. Prieiga per internetą: <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2010~1367171167101/J.04~2010~1367171167101.pdf> (Žiūrėta 2020-10-01).
35. Dementjeva, J. (2011). Tiesioginių užsienio investicijų poveikis žinių visuomenės kūrimui darnaus vystymosi kontekste. *Vadybos mokslas ir studijos - kaimo verslų ir jų infrastruktūros plėtrai*. Nr. 1 (25), p. 87-94. Prieiga per internetą: <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2011~1367176749505/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content> (Žiūrėta 2020-09-29)
36. Dinh, T. T-H., Vo, D. H., Vo, A. T. ir Nguyen, T. C. (2019). Foreign Direct Investment and Economic Growth in the Short Run and Long Run: Empirical Evidence from Developing Countries. *Journal of Risk and Financial*

- Management*, 12(4), 1-11. Prieiga per internetą: https://res.mdpi.com/d_attachment/jrfm/jrfm-12-00176/article_deploy/jrfm-12-00176.pdf. (Žiūrėta 2020-09-25).
37. Dritsakis, N., ir Stamatiou, P. (2016). Trade openness and economic growth: A panel cointegration and causality analysis for the Newest EU Countries. *Romanian Economic Journal*, 18(59), 45-60. Prieiga per internetą: <http://www.rejournal.eu/sites/rejournal.versatech.ro/files/articole/2016-03-30/3342/3dritsakis.pdf>. (Žiūrėta 2020-09-26).
  38. Dritsakis, N., ir Stamatiou, P. (2017). Foreign Direct Investments, Exports, Unemployment and Economic Growth in the New EU Members-A Panel Data Approach. *International Economics*, 70(4), 443-468. Prieiga per internetą: http://www.iei1946.it/upload/rivista_articoli/allegati/151_dritsakisstamaricfinalx.pdf. (Žiūrėta 2020-09-17).
  39. Dudzevičiūtė, G. (2015). Ekonomikos plėtros pagrindai. *Mokomoji knyga*, Vilnius. Prieiga per internetą: http://www.tb.lt/Leidiniai/Mokomieji/ekonomikos%20pletros%20pagrindai_Dudzeviciute.pdf (Žiūrėta 2020-09-19).
  40. Europos komisijos duomenų bazė. Prieiga per internetą: <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database>. (Žiūrėta 2020-10-26).
  41. Europos komisija, (2013). 2007–2013 m. Ekonomikos augimo veiksmų programa. http://www.esparama.lt/es_parama_pletra/failai/teisės_aktai/Atnaujinta_EAVP_2014_06_02.pdf. (Žiūrėta 2020-09-30).
  42. Europos komisija, 2019. Įsigalioja ES užsienio investicijų tikrinimo reglamentas. Prieiga per internetą: https://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2019/march/tradoc_157724.pdf. (Žiūrėta 2020-10-28)
  43. Europos komisija (2019). Tiesioginių užsienio investicijų ataskaita. Vis daugiau svarbiuose sektoriuose veikiančių Europos bendrovių priklauso užsienio subjektams. Prieiga per internetą: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/lt/IP_19_1668. (Žiūrėta 2020-09-25).
  44. Europos parlamentas, 2018. Atidžiau vertins tiesiogines užsienio investicijas į Europą. Prieiga per internetą: <https://www.europarl.europa.eu/news/lt/headlines/economy/20180122STO92231/atidziau-vertins-tiesiogines-uzsienio-investicijas-i-europa>. (Žiūrėta 2020-09-25).
  45. Ferrer, C. E., ir Zermeño, E. V. (2015). Foreign direct investment and gross domestic product growth. *International Conference on Applied Economics* 24 (2015), 198 – 207. Prieiga per internetą: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2212567115006474> (Žiūrėta 2020-10-17)
  46. Freitakas, E. ir Mendelsonas, T. (2016). Šalies finansinio stabilumo matavimo metodai. *Tiltai*, 3(75), 61–75. Prieiga per internetą: <http://journals.ku.lt/index.php/tiltai/article/view/1424/pdf>. (Žiūrėta 2020-10-12).
  47. Ghosh, M. ir Wang, W. (2010). Does FDI Accelerate Economic Growth? The OECD Experience Based on Panel Data Estimates for the Period 1980-2004. *Global Economy Journal*, 9(4). Prieiga per internetą: https://www.academia.edu/771438/Does_FDI_accelerate_economic_growth_TheOECD_Experience_Based_on_Panel_Data_Estimates_for_the_Period_1980_2004 (Žiūrėta 2020-10-10)
  48. Goh, L. T. Ranjane, S. ir Lin, W. L. (2020) Crazy Rich Asian Countries? The Impact of FDI Inflows on the Economic Growth of the Economies of Asian Countries: Evidence from An NARDL Approach. *International Journal of Economics, Management*, 14 (1), p. 43–67. Prieiga per internetą: <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=bth&AN=143628705&site=ehost-live> (Žiūrėta 2020-10-01).
  49. Gordon L. Clark. (2019) The allocation of risk and uncertainty in green infrastructure investment with implications for climate change policy. *Journal of Sustainable Finance, Investment*, 2(9), 116-137. Prieiga per internetą: <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/203922/1/wiiv-wp-057.pdf>. (Žiūrėta 2020-09-21).
  50. Gui-Diby, S.L. (2015). Impact of foreign direct investments on economic growth in Africa: Evidence from three decades of panel data analyses. *Research in Economics* 68(3). 248–256. Prieiga per internetą: <https://tel.archives-ouvertes.fr/tel-01282942/document> (Žiūrėta 2020-10-12).
  51. Haberly, D., Wójcik, D. (2015) Tax havens and the production of offshore FDI: an empirical analysis, *Journal of Economic Geography*, 1(15), 75–101. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1093/jeg/lbu003>. (Žiūrėta 2020-10-11)
  52. Habib, M., Abbas, J. ir Noman, R. (2019), "Are human capital, intellectual property rights, and research and development expenditures really important for total factor productivity? An empirical analysis", *International Journal of Social Economics*, 6(46), 756-774. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1108/IJSE-09-2018-0472> (Žiūrėta 2020-09-29).
  53. Hlavacek, P. ir Bal-Domanska, B. (2016). Impact of Foreign Direct Investment on Economic Growth in Central and Eastern European Countries. *Inzinerine Ekonomika-Engineering Economics*, 27(3), 294–303. Prieiga per internetą: https://www.wir.ue.wroc.pl/docstore/download/WUT07b74bf0a3b24678976ca92928ab541b/Hlavacek_Bal-Domanska_Impact_of_foreign_direct_investment_on_economic.pdf (Žiūrėta 2020-10-01).
  54. Hossain, S. (2016). Foreign Direct Investment, Economic Freedom and Economic Growth: Evidence from Developing Countries. *International Journal of Economics and Finance*, 8(11), 200-214. Prieiga per internetą: <https://pdfs.semanticscholar.org/ebdf/8c1ac5815aacc510aca6d76fcc2512ebb1fc.pdf>(Žiūrėta 2020-10-01).

55. Iamsiraroj, S. ir Ulubasoglu, M. A. (2015). Foreign direct investment and economic growth: A real relationship or wishful thinking? *Economic Modelling*, 51, 200-213. Prieiga per internetą: <http://ulubasoglu.net/wp-content/uploads/2016/12/Foreign-Direct-Investment-and-Economic-Growth.pdf>. (Žiūrėta 2020-10-01).
56. Iavorschi, M. (2014). The Influence of Foreign Direct Investments and the Current Account of the Balance of Payments on the Evolution of the Lei. *Euro Exchange Rate in Romania*. Procedia Economics and Finance, 16, 448–457. Prieiga per internetą: <https://reader.elsevier.com/reader/sd/pii/S2212567114008247?token=B04E19DD73761105AD13DFC83D06E2BF A20B2D263292CCD638B6CA06F682D2B699EAF4ACD8FB44276E6896FA6CE12D29>. (Žiūrėta 2020-09-12).
57. Yusheng, K. Atuahene, S. Bentum-Micah, G. Aboagye, A. (2019). Impact of Foreign Direct Investment Inflows on Economic Growth in Small Island Developing States (Seychelles). 10.21276/sb.2019.5.5.13. Prieiga per internetą: <https://www.preprints.org/manuscript/201903.0273/v1/download> (Žiūrėta 2020-10-22).
58. Jeong, M. (2018). Essays on Economic Growth. (Doctoral dissertation, Washington University). Prieiga per internetą: https://openscholarship.wustl.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2568&context=art_sci_etds (Žiūrėta 2020-09-14).
59. Jungtinių Tautų organizacija. UNCAD duomenų bazė. Prieiga per internetą: <https://unctadstat.unctad.org/wds/TableViewer/tableView.aspx>. (Žiūrėta 2020-10-26).
60. Kalai, M., Zghidi, N. (2019). Foreign Direct Investment, Trade, and Economic Growth in MENA Countries: Empirical Analysis Using ARDL Bounds Testing Approach. *J Knowl Econ* 10, 397–421. Prieiga per internetą: https://www.researchgate.net/publication/314865132_Foreign_Direct_Investment_Trade_and_Economic_Growth_in_MENA_Countries_Empirical_Analysis_Using_Ardl_Bounds_Testing_Approach. (Žiūrėta 2020-10-29)
61. Karlsson, C., Rickardsson, J. ir Wincent, J. (2019). Diversity, innovation and entrepreneurship: where are we and where should we go in future studies? *Small Bus Econ*. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1007/s11187-019-00267-1>. (Žiūrėta 2020-10-05)
62. Kang, J. W. 2015. Interrelation between growth and inequality. *Economics Working Paper Series*. 447, 1-27. Prieiga per internetą: https://think-asia.org/bitstream/handle/11540/5120/EWP_447_Growth%20and%20Inequality_26Aug_WEB.pdf?sequence=1 (Žiūrėta 2020-09-17)
63. Kiyak, D. (2014). Individualaus investuotojo investavimo alternatyvų vertinimo kriterijų modeliavimas, *Buhalterinės apskaitos teorija ir praktika*, 6(16), 114-128. Prieiga per internetą: <https://www.journals.vu.lt/BATP/article/view/13031/11876> (Žiūrėta 2020-10-07)
64. Lenaerts, K., Merlevede, B. (2018). Indirect productivity effects from foreign direct investment and multinational firm heterogeneity. *Rev World Econ* 154, 377–400. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1007/s10290-017-0298-9> (Žiūrėta 2020-09-12)
65. Li, Z. (2013). How Foreign Direct Investment Promotes Development: The Case of the People's Republic of China's Inward and Outward FDI. *Asian Development Bank Economics Working Paper Series* No. 304. Prieiga per internetą: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2231899> (Žiūrėta 2020-09-24)
66. Lietuvos Respublikos Investicijų įstatymas, 1999 m. liepos 30 d. Nr. 66-2127. Prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.C7E57DF3CEC5>. (Žiūrėta 2020-09-14).
67. Lin, H. ir Lin, E. S. (2010). FDI, Trade, and Product Innovation: Theory and Evidence. *Southern Economic Journal*, 77(2), 434-464. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.4284/sej.2010.77.2.434> (Žiūrėta 2020-09-30)
68. Ly, A., Esperança, J., Davcik, NS (2018) What drives foreign direct investment: the role of language, geographical distance, information flows and technological similarity. *Journal of Business Research*, 88(7), 111-122. Prieiga per internetą: https://repositorio.iscte-iul.pt/bitstream/10071/15472/1/LY%2c%20ESPERAN%2c%20DAVCIK%202018%20-%20FDI%20Paper_FINAL.pdf (Žiūrėti 2020-10-02)
69. Lucke, N. ir Eichler, S. (2016). Foreign direct investment: the role of institutional and cultural determinants. *Applied Economics*, 48 (11), 935-56. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1080/00036846.2015.1090551> (Žiūrėta 2020-09-29)
70. Lukoševičiūtė, G., Martinkutė-Kaulienė, R. (2016). Tiesioginių užsienio investicijų įtakos Baltijos šalių ekonominei raidai vertinimas. *Mokslas – Lietuvos ateitis*, 8(2), 212-220. Prieiga per internetą: <https://journals.vgtu.lt/index.php/MLA/article/view/2403/1942>. (Žiūrėta 2020-09-15).
71. Mahmoodi, M. ir Mahmoodi, E. (2016). Foreign direct investment, exports and economic growth: evidence from two panels of developing countries. *Economic Research-Ekonomska Istraživanja*, 29(1), 938-949. Prieiga per internetą: <https://hrcak.srce.hr/file/253442> (Žiūrėta 2020-10-11).
72. Makhmudov, N. M. ir Avazov N. R. (2019). Investment as a source of financing. *Economics and finance*. 12(67), 75-90. Prieiga per internetą: <https://journal.tsue.uz/index.php/archive/article/download/2803/1994>
73. Manete, T. Kgama J. (2018). The impact of investment on economic growth and employment in South Africa: a sectoral approach. *Economic and Management Sciences*, 28-41. Prieiga per internetą: https://repository.nwu.ac.za/bitstream/handle/10394/28316/Manete_TKJ_2018.pdf?sequence=1&isAllowed=y (Žiūrėti 2020-11-02)

74. Masipa, T. S. (2018). The relationship between foreign direct investment and economic growth in South Africa: Vector error correction analysis. *Acta Commercii*, 18(1), 1-8. Prieiga per internetą: <http://www.scielo.org.za/pdf/acom/v18n1/09.pdf> (Žiūrėta 2020-10-12).
75. Melėnaitė, D., Remeikienė, R. (2016). The assessment of the impact of foreign direct Investment on lithuanian's competitiveness. *Journal of Management*, 1(28), 15–24. Prieiga per internetą: <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2016~1512735744846/datastreams/DS.002.1.01.ARTIC/content> (Žiūrėta 2020-10-15)
76. Narula R., Pineli A. (2017) Multinational enterprises and economic development in host countries: What we know and what we don't know. Maastricht Economic and social Research institute on Innovation and Technology, London. Prieiga per internetą: <https://www.merit.unu.edu/publications/wppdf/2016/wp2016-020.pdf> (Žiūrėta 2020-10-15)
77. Naulickaitė, J., ir Solnyškinienė, J. (2016). Tiesioginių užsienio investicijų plėtros sąlygos globalizacijos procesų kontekste. *Mokslas-Lietuvos ateitis*, 8(2), 242-253. Prieiga per internetą: <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2016~1514987089824/J.04~2016~1514987089824.pdf> (Žiūrėta 2020-10-01).
78. Nistor, P. (2015). FDI implications on BRICS economy growth. *Procedia Economics and Finance*, 32, 981-985. Prieiga per internetą: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2212567115015579> (Žiūrėta 2020-10-01).
79. Ojonugwa, U. ir Abdul, A. E. (2015). Government Expenditure and Economic Growth in Nigeria: A Cointegration and Error Correction Modeling. Prieiga per internetą: https://mpa.ub.uni-muenchen.de/69814/1/MPPRA_paper_69814.pdf (Žiūrėta 2020-10-07).
80. Palmer, N. T. (2012). The Importance of Economic Growth. Prieiga per internetą: <https://www.cpaireland.ie/CPAIreland/media/Education-Training/Study%20Support%20Resources/P2%20Strategic%20Performance%20Management/Relevant%20Articles/the-importance-of-economic-growth.pdf> (Žiūrėta 2020-10-12).
81. Pandya, V. ir Sisombat, S. (2017). Impacts of Foreign Direct Investment on Economic Growth: Empirical Evidence from Australian Economy. *International Journal of Economics and Finance*, 9(5), 121-131. Prieiga per internetą: <https://pdfs.semanticscholar.org/cff4/b95108ad1fd27be02d2d8e7e17ec25049063.pdf> (Žiūrėta 2020-10-04).
82. Pasaulio banko duomenų bazė. Prieiga per internetą: <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators>. (Žiūrėta 2020-10-28).
83. Pascual Saez, M., Alvarez-Garcia, S. ir Castaneda Rodriguez, D., (2017). Government expenditure and economic growth in the European Union countries: New evidence. *Bulletin of Geography. Socio-economic Series*, 36, 127–133. Prieiga per internetą: https://www.researchgate.net/publication/316716287_Government_expenditure_and_economic_growth_in_the_European_Union_countries_New_evidence/fulltext/591103910f7e9bfa06baa823/Government-expenditure-and-economic-growth-in-the-European-Union-countries-New-evidence.pdf?origin=publication_detail (Žiūrėta 2020-10-02).
84. Pegkas, P. (2018). The Effect of Government Debt and Other Determinants on Economic Growth: The Greek Experience. *Economies*, 6(10), 1-19. Prieiga per internetą: https://res.mdpi.com/d_attachment/economies/economies-06-00010/article_deploy/economies-06-00010.pdf
85. Pekarskienė I., Laskienė D. (2012) Užsienio investicijų sąsajų su ekonominiu lūkesčiais vertinimas Lietuvoje. *Tautų konkurencingumas pasaulio ekonomikoje*, 17 (4). 1390-1396. Prieiga per internetą: <https://ecomana.ktu.lt/index.php/Ekv/article/download/3005/2082> (Žiūrėta 2020-09-29)
86. Pekarskienė, I., Susnienė, R. (2015). Features of foreign direct investment in the context of globalization. *20th International Scientific Conference Economics and Management: [elektroninis išteklius]*, (204-210). Kaunas: University of Technology. Prieiga per internetą: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1877042815057821?via%3Dihub>. (Žiūrėta 2020-10-15).
87. Pettinger, T. (2019). Benefits of economic growth. Prieiga per internetą: <https://www.economicshelp.org/macroeconomics/economic-growth/benefits-growth/> (Žiūrėta 2020-10-05).
88. Potelienė, S. (2017). Investicijų į žmogiškąjį kapitalą privačios grąžos ir ją lemiančių veiksnių poveikio vertinimas. *Daktaro disertacija*. Prieiga per internetą: http://interstudia.lt/SU/Potelienė_disertacija.pdf (Žiūrėta 2020-10-19).
89. Pradhan, R., P., Arvin, B., M., Hall, J., H., (2019). The nexus between economic growth, stock market depth, trade openness, and foreign direct investment: the case of asean countries. *World Scientific Publishing Comp*, 64, (3), 461–493. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1142/S0217590817500175>. (Žiūrėta 2020-10-15)
90. Próchniak, M. (2013). To what extent is the institutional environment responsible for worldwide differences in economic development. *Contemporary Economics*, 7(3), 17-38. Prieiga per internetą: <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/105426/1/776045385.pdf> (Žiūrėta 2020-09-30)
91. Rutkauskas, A. V., ir Žilinskij., G. (2010). Finansinio svėro naudojimas aktyviai valdant investicijų portfelį. *Verslas: teorija ir praktika*. 11(3) 194-203. Prieiga per internetą: <https://journals.vgtu.lt/index.php/BTP/article/download/8873/7738> (Žiūrėta 2020-10-24)

92. Sakalauskaitė, R. ir Miškinis, A. (2014). Tiesioginių užsienio investicijų Lietuvoje regioninė analizė. *Taikomoji ekonomika: sisteminiai tyrimai*, 8(1): 31–49. Prieiga per internetą: <https://vb.vdu.lt/object/elaba:8155234/8155234.pdf> (Žiūrėta 2020-10-24)
93. Sharipov, I. (2015). Contemporary economic growth models and theories: a literature review. *CES Working Papers*, 3(7), 759-773. Prieiga per internetą: <https://search.proquest.com/openview/481724c8292a156a08131a686552e021/1?pq-origsite=gscholar&cbl=2035671>. (Žiūrėta 2020-09-17).
94. Sharipov, I. (2016). Economic growth in the EU's eap countries: determinants and prospects. *Eurint*, 3(1), 169-187. Prieiga per internetą: https://cse.uaic.ro/eurint/proceedings/index_htm_files/EURINT2016EURINT2016_SHA.pdf. (Žiūrėta 2020-09-17).
95. Shevelova, S., ir Plaskon, S. (2018). Is the Ukrainian economy's absorptive capacity appropriate to attract foreign direct investment and facilitate economic growth?. *International Journal of Emerging Markets*. 6(13), 1928-1947. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1108/IJoEM-03-2017-0090>. (Žiūrėta 2020-10-04).
96. Sokhanvar, A. (2019). Does foreign direct investment accelerate tourism and economic growth with in Europe? *Tourism Management Perspectives*, 29, 86-96. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1016/j.tmp.2018.10.005>. (Žiūrėta 2020-09-08).
97. Someshwar, R ir Zhang M. (2019). Macro-Economic Effects of Inward and Outward FDI in Canada. *Transnational Corporations Review*, 11: 1, 80-96. Prieiga per internetą: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.733.2481&rep=rep1&type=pdf> (Žiūrėta 2020-09-28)
98. Sothan, S. (2017). Causality between foreign direct investment and economic growth for Cambodia. *Cogent Economics & Finance*, 5, 1-13. Prieiga per internetą: <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/23322039.2016.1277860?needAccess=true> (Žiūrėta 2020-10-01).
99. Simionescu, M. (2016). The relation between economic growth and foreign direct investment during the economic crisis in the European Union. *Zbornik radova Ekonomskog fakulteta u Rijeci: časopis za ekonomsku teoriju i praksu*, 34 (1), 187-213. Prieiga per internetą: <https://hrcaak.srce.hr/file/237360>. (Žiūrėta 2020-10-01).
100. Sunde, T. (2016). Foreign direct investment and economic growth: ADRL and causality analysis for South Africa. Prieiga per internetą: https://mpira.ub.uni-muenchen.de/72382/1/MPRA_paper_72382.pdf (Žiūrėta 2020-09-18).
101. Tariq, B ir Rahim, R. (2016). The environmental effects of intra-industry trade in the saarc region. *International Journal of Business and Society*, 1(17), 113 – 130. Prieiga per internetą: <http://www.ijbs.unimas.my/images/repository/pdf/Vol17-no1-paper8.pdf>. (Žiūrėta 2020-10-05)
102. Teixeira, A. A. C. ir Queiros, A. S. S. (2016). Economic growth, human capital and structural change: A dynamic panel data analysis. *Research Policy*, 45(8), 1-13. Prieiga per internetą: https://www.researchgate.net/profile/Aurora_Teixeira/publication/302479335_Economic_growth_human_capital_and_structural_change_A_dynamic_panel_data_analysis/links/59e31ccbaca2724cbfe364aa/Economic-growth-human-capital-and-structural-change-A-dynamic-panel-data-analysis.pdf (Žiūrėta 2020-10-01).
103. Valerievna, M. L. ir Viktorovich, S. P. (2018). Foreign Direct Investments Impact on Economic Growth in Developing Countries. *TEM Journal*, 7(4), 731-737. Prieiga per internetą: http://www.temjournal.com/content/74/TemJournalNovember2018_731_737.pdf (Žiūrėta 2020-10-12).
104. Villaverde, J. ir Maza, A. (2015). The determinants of inward foreign direct investment: Evidence from the European regions. *International Business Review*, 24 (2), 209-223. Prieiga per internetą: <https://repositorio.unican.es/xmlui/bitstream/handle/10902/9466/TheDeterminantsOf.pdf?sequence=3&isAllowed=y> (Žiūrėta 2020-09-26)
105. Zahonogo, P. (2016). Trade and economic growth in developing countries: Evidence from sub-Saharan Africa. *Journal of African Trade*, 3, 41–56. Prieiga per internetą: <https://reader.elsevier.com/reader/sd/pii/S2214851517300014?token=1BE4A7012D540031A818DDE226B636D291CB10A7A62CC33D66DEF2BA3E265741974C3B43DA1FC6B8249E4B8C484EBB79>
106. Zigmantavičiūtė, E., ir Miečinskienė, A. (2015). Lietuvos tiesioginių investicijų į Europos Sąjungos šalis analizė. *Mokslas – Lietuvos Ateitis*, 7(2), 172-178. Prieiga per internetą: <https://journals.vgtu.lt/index.php/MLA/article/view/2654/2167> (Žiūrėta 2020-09-29)
107. Werner, R. A., ir Bermejo Carbonell, J. (2018). Do FDI Inflows Generate Economic Growth in Large Developed Economies? *A New Empirical Approach, Applied to Spain, Economic Geography*, 4(94), 425-456. Prieiga per internetą: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/00130095.2017.1393312>. (Žiūrėta 2020-10-01).
108. Wesley E. ir Peterson, F. (2017). The Role of Population in Economic Growth. *Department of Agricultural Economics*, 4(7). Prieiga per internetą: <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/2158244017736094>. (Žiūrėta 2020-10-24).